

**EPISTEMISTEN, DEONTTISTEN JA DYNAAMISTEN
MODAALIINEN KÄYTTÖ RAAMATTUPIIRIKESKUSTELUISSA**

Pro gradu –tutkielma

**Jyväskylän yliopiston
suomen kielen laitos**

Syyslukukausi 2000

Riikka Nissi

Tiedekunta HUMANISTINEN	Laitos suomen kielen laitos
Tekijä Riikka Nissi	
Työn nimi Episteemisten, deonttisten ja dynaamisten modaaliainesten käyttö raamattupiirikeskusteluissa	
Oppiaine suomen kieli	Työn laji pro gradu -tutkielma
Aika syyslukukausi 2000	Sivumäärä 148 s. + liitteet 3 s.
Tiivistelmä - Abstract Tutkimus käsittelee kolmessa raamattupiirikeskustelussa esiintyviä episteemisiä, deonttisia ja dynaamisia modaaliaineita. Episteemisiä modaaliaineita ovat varmuuden arvioinnit, todenvastaiset ja kuvitteelliset ilmaukset sekä perustan osoittimet. Niiden avulla puhuja ilmaisee käsityksiä puheenalaisen asiointilan totuusarvosta. Deonttisia ja dynaamisia modaaliaineita ovat puolestaan erilaiset mahdollisuutta ja välttämättömyyttä ilmentävät modaaliaineet. Käyttämällä niitä puhuja esittää puheenalaisen asiointilan toteutumista koskevia käsityksiä. Tutkittavissa raamattupiirikeskusteluissa modaaliainesten käyttöä säätelevät useat eri tekijät, kuten puhujan omat kokemukset ja päätelmät puheenalaisesta asiointilasta, raamattupiirikeskustelujen osallistujien yhteinen maailmankuva sekä yleiset kulttuurissamme vallitsevat käsitykset todellisuuden eri ilmiöiden välisistä suhteista. Käyttäessään modaaliaineita puhuja suhteuttaa näitä eri käsityksiä toisiinsa. Tutkittavissa raamattupiirikeskusteluissa suhteuttaminen pyritään tekemään lisäksi tavalla, joka tukee ja vahvistaa osallistujien ryhmäidentiteettitunnetta.	
Asiasanat modaalisuus, uskonnollinen kieli, keskustelunanalyysi	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitos	
Muita tietoja	

SISÄLLYS

1. JOHDANTO 1
 - 1.1. Tutkimuksen tavoitteista ja menetelmistä 1
 - 1.1.1. Uskonto ja uskonnollinen kieli 2
 - 1.1.2. Neuvoteltavat identiteetit ja todellisuudet 3
 - 1.1.3. Kieli sosiaalisena toimintana: Keskustelunanalyysi 4
 - 1.2. Tutkimusaineistosta ja -prosessista 6
 - 1.3. Litteroinnista 9

2. MODAALISUUDEN TEORIAA 11
 - 2.1. Mitä modaalisuus on? 11
 - 2.2. Modaalisuuden lajit 12
 - 2.3. Modaalisuuden ilmaisukeinoista 14
 - 2.4. Syntaktiset modukset 17

3. VUOROVAIKUTUSTAPAHTUMAN TEORIAA 18
 - 3.1. Viestintätilanteen yksiköt 20
 - 3.1.1. Kulttuurikonteksti 20
 - 3.1.2. Puhetilanne 20
 - 3.1.3. Puhetapahtuma 22
 - 3.2. Keskustelun jäsenyydet 24
 - 3.2.1. Vuorottelujäsenyys 24
 - 3.2.2. Sekvenssijäsenyys 27
 - 3.2.3. Korjausjäsenyys 30
 - 3.2.4. Preferenssijäsenyys 31

4. EPISTEMINEN MODAALISUUS 34
 - 4.1. Varmuuden arvioinnit 34
 - 4.1.1. Varmuusasteista 34
 - 4.1.2. Presuppositiot, toteamukset ja kysymykset 35
 - 4.1.3. Vahvistukset 44
 - 4.1.4. Episteeminen asteikko 50
 - 4.1.4.1. Varma 50
 - 4.1.4.2. Todennäköinen 54
 - 4.1.4.3. Mahdollinen 59
 - 4.2. Totuuden pätevyysala ja kriteerit 63
 - 4.3. Todenvastaiset ja kuvitteelliset maailmat 66
 - 4.3.1. Konditionaali 66
 - 4.3.2. Kategoriaparit 70
 - 4.4. Perustan osoittimet 74
 - 4.4.1. Auktoriteetti proposition perustana 75
 - 4.4.2. Puhuja proposition perustana 81

5. DEONTTINEN JA DYNAAMINEN MODAALISUUS 89
 - 5.1. Deonttiset lähteet 89
 - 5.2. Deonttiset modaliteetit 91
 - 5.2.1. Pakollisuus ja ei-pakollisuus 91

5.2.1.1. Pakollisuus ja tilannekonteksti	92
5.2.1.2. Pakollisuus ja puheenaihe	101
5.2.2. Luvallisuus ja kiellonalaisuus	108
5.3. Dynaamiset lähteet	116
5.4. Dynaamiset modaliteetit	118
5.4.1. Välttämättömyys ja ei-välttämättömyys	118
5.4.2. Mahdollisuus ja mahdottomuus	124
6. PÄÄTÄNTÖ	139
6.1. Modaalitaiokset uskonnollisessa keskustelussa	139
6.2. Jatkotutkimusmahdollisuuksia	142

LÄHTEET 144

LIITE 1: Tutkimusaineisto

LIITE 2: Litterointimerkit

1. Johdanto

1.1. Tutkimuksen tavoitteista ja menetelmistä

Viisasten kieli puhuu tietoa taitavasti (Sananlaskut 15: 2). Huomio on vanha, mutta kuvaa varsin osuvasti sitä, miten tieto kielenpuhujalta toiselle välittyy. Erityisesti kasvokkainen keskustelu – vaikkakin edustaa perustyyppisintä kielenkäyttöä – on hyvin monisäkeistä sosiaalista toimintaa, jossa kielenkäyttö on usein eri tavoin kytköksissä puhujien yhteiseen kulttuuriseen tietämykseen maailmasta.

Se, millaisena jokin asia keskustelussa esitetään, riippuu monista eri seikoista: siitä, millaisia käsityksiä puhujalla on puheenalaisen tiedon varmuudesta; siitä, millaisia käsityksiä puhuja tietää tai luulee muilla osallistujilla tiedon varmuudesta olevan; siitä, mitä puheyhteisössä tai kulttuurissa ylipäänsä pidetään missäkin tilanteessa esimerkiksi sopivuuden, osaamisen ja velvollisuuksien vuoksi mahdollisena tai välttämättömänä (ks. Hakulinen & Sorjonen 1989: 75). Kaikki nämä säätelevät kasvokkaisessa keskustelussa tapahtuvaa tiedonvälitystä.

Keinoja, joilla puheenalaisia asioita koskevia käsityksiä osoitetaan, kutsutaan **modaalisuudeksi**. Modaalainesten avulla puhuja voi osoittaa esittämänsä asiaintilan vaikkapa *varmaksi*, *todennäköiseksi*, *pakolliseksi* tai *luvalliseksi*. Tarkastelen pro gradu – tutkielmassani näitä erilaisia modaalaineksia **uskonnollisessa kasvokkais keskustelussa**. Tavoitteenani on selvittää ensisijaisesti sitä, *miten* puhujat modaalaineksia käyttävät: miten he osoittavat erilaisia puheenalaisia asiaintiloja koskevia käsityksiä? Kysymys *miten* sisältää kuitenkin myös kysymyksen *miksi*: miksi modaalaineksia käytetään niin kuin käytetään? Pyrin tutkimuksessani holistiseen tutkimusotteeseen niin, että tarkastelen tutkimuksen kohteena olevaa kieltä osana sosiaalista vuorovaikutustapahtumaa.

Olen tutkimuksessani hyödyntänyt lingvistiikan ohella eräitä muitakin tieteenaloja, kuten sosiologiaa ja uskontoantropologiaa. Selvittelen näistä juontuvia – ja tutkimukselleni varsin keskeisiä näkökulmia – luvuissa 1.1.1.–1.1.3. Luvussa 1.2. esittelen puolestaan työni tutkimusaineiston sekä sen, kuinka aineiston analyysiprosessi eteni, ja luvussa 1.3. käyttämäni litteraation. Modaalisuuden ja vuorovaikutustapahtuman teorian selvittely luvuissa 2. ja 3. koostuu siten kaikista näistä: olen yhdistellyt eri teoriasuuntauksia ja koettanut myös niiden avulla havainnollistaa piirteitä, jotka ovat luonteenomaisia erityisesti omalle tutkimusaineistolleni.

1.1.1. Uskonto ja uskonnollinen kieli

Uskontoa lienee mahdollista pitää universaalina ilmiönä, sillä yksikään maapallon tunnetuista historiallisista ja esihistoriallisista kulttuureista ei ole ollut uskonnoton. Mitä uskonto sitten on? Niin monimuotoinen, muuttuva ja muihin kulttuurin osatekijöihin kietoutunut kuin uskonto on, ovat myös siitä esitetyt määritelmät moninaiset. (Pentikäinen 1986: 13–14.) Itse lähestyn työssäni uskontoa uskontoantropologiseen tapaan kulttuurisena *käsitejärjestelmänä*, jonka avulla yksilö tulkitsee maailmaa (ks. Allardt 1986: 35, 42).

Kuuluisa fenomenologis–sosiologinen tutkimuspari, Berger & Luckmann (1994), liittää käsitejärjestelmät todellisuuden sosiaalista rakentumista tarkastelevassa teoksessaan osaksi kulttuurisia symboliuniversumeja. Käsitejärjestelmien ylläpitämät symboliuniversumit – yhtenä juuri uskonnollinen symboliuniversumi – muodostavat merkityskehysiä, jotka yhdistävät todellisuuden eri alueet osaksi laajempia merkityskokonaisuuksia: ne järjestävät ja jäsentävät historian ja yhteiskunnan, ja niitä vasten yksilö tulkitsee myös oman elämänkulkunsa mielekkääksi kokonaisuudeksi (Berger & Luckmann 1994: 111, 120–121). Tällaisina maailmanselitysjärjestelminä symboliuniversumit niin ikään legitimoivat erilaiset yhteiskunnalliset instituutiot sekä niihin liittyvät sosiaaliset normit ja roolit (Berger & Luckmann 1994: 118–119).

Uskonnon voikin sanoa muodostavan paitsi mallin todellisuudesta myös mallin siitä, kuinka todellisuus tulisi kohdata (ks. Geertz: 1986: 88, 93). Uskontoon keskeisesti liittyvinä voidaan näin pitää a) käsityksiä maailmankaikkeudesta ja siihen vaikuttavasta supranormaalista, b) yksilön uskonnollista elämystä, kokemusta vuorovaikutuksesta supranormaalien kanssa, c) tiettyä päämääräkäyttäytymistä, kuten rituaaleja ja eettisten normistojen noudattamista ja d) edellisiin liittyviä pyhän ja epäpyhän erotteluja. Uskontoon kuuluu olennaisesti myös ryhmä, jonka parissa yksilöt uskontoa harjoittavat ja joka näin valvoo uskontoon liittyviä käsityksiä ja toimintoja. On myös muistettava uskonnon kulttuurinen taso, se, että uskonto on riippuvainen muusta kulttuuriympäristöstä. (Allardt 1983: 226; Pentikäinen 1986: 15–16.)

Vaikka uskontoon kuuluvat myös yksilölliset elämykset, on uskonto kuitenkin määriteltävissä ennen muuta yhteisölliseksi ilmiöksi, joka välittyy yksilöltä toiselle osana muuta kulttuuriperintöä. Koodi, jolla välittyminen tapahtuu, on ensisijaisesti kieli. (Pentikäinen 1986: 25–26.) Uskontotieteilijä Päivikki Suojanen (1975: 231) määrittelee

uskonnolliseksi kieleksi kielen, jota "puhutaan, luetaan, kirjoitetaan tai/ja tulkitaan sakraaliksi koetussa tapahtumassa tai sellaisessa tilanteessa, missä kosketellaan sosiaalisen ryhmän ja yksilön pyhiksi ja uskonnollissisältöisiksi mieltämiä tajunnansisältöjä ja aiheita". Kieli mahdollistaa enkulturoitumisen uskonnolliseen yhteisöön: sen avulla opitaan ja omaksutaan uskonnolliset käsitykset ja asenteet ja kommunikoidaan niistä. Kieli antaa tunteen sisäryhmään kuulumisesta – voisipa sanoa, että uskonnollisen yhteisön täysivaltaiseksi jäseneksi pääsee vasta, kun on tietyn kielivalmiuden hankkinut. Uskonnollisen kielen voi katsoa olevan yhteisön uskonnollisen tradition säätelämää. (Suojanen 1975: 231.)

1.1.2. Neuvoteltavat identiteetit ja todellisuudet

Uskonnollinen symboliuniversumi on kaikkien maailmanselitysjärjestelmien tapaan sikäli hauras rakennelma, että se joutuu kilpailemaan toisten todellisuuden määritelmien kanssa. Tämän lisäksi sen säilyvyyttä uhkaa myös sisäinen variaatio: ihmiset kiinnittyvät universumiin – sisäistävät sen – vaihtelevin tavoin. Useimmat nyky-yhteiskunnat ovat sitä paitsi pluralistisia niin, että niillä on jonkin yhteisen ydinuniversumin lisäksi koko joukko osauniversumeja, jotka elävät kaikki rinnakkain. (Berger & Luckmann 1994: 122–123, 142–143.) Maailmaa voi tulkita uskonnollisesta perspektiivistä, mutta uskonnollinen perspektiivi voi myös limittyä toisten perspektiivien, kuten tieteellisen tai arkijärjen, kanssa (Geertz 1986: 116, 127).

Uskonnollinen yhteisö voi edustaa yksilölle hänen sosiaalista *viiteryhmäänsä*, ryhmää, johon yksilö haluaa ensisijaisesti samastua ja jonka hyväksyntää hän kaipaa (ks. Allardt 1983: 69). Viiteryhmä on kuitenkin vain yksi yksilön monista *jäsenryhmistä* ja voi olla, ettei viiteryhmä jäsenryhmiin sisällykään, vaan se on ryhmä – mahdollisesti myös kuviteltu – johon yksilö haluaisi kuulua. Jäsenryhmien tapaan yksilöllä voi olla myös useita viiteryhmiä – eikä vain positiivisia, vaan myös negatiivisia ja indifferenttejä viiteryhmiä, ryhmiä, joihin yksilö ei haluaisi kuulua tai jotka ovat yksilön käsitysten kannalta merkityksettömiä. (Suojanen 1982: 211.)

Erialaisten sosiaalisten ryhmien ja keskenään kilpailevien osakulttuurien kirjo on siksi lakea, että lienee jo oikeutettua puhua nykyihmisen samastumiskriisistä (ks. Suojanen 1982: 211). Jälkimodernin kulttuurin yhtenä keskeisenä piirteenä onkin pidetty yksilön

sosiaalisen identiteetin kohoamista tietoisuuden diskursiiviselle tasolle, itserefleksiivisen toiminnan kohteeksi niin, että sen muotoutumisesta on tullut yksilön tehtävä (ks. Bauman 1996: 162–163). Identiteettien *neuvoteltavuudella* tarkoitan juuri tätä: että yksilön sosiaalinen identiteetti muotoutuu uudelleen ja uudelleen erilaisissa sosiaalisissa konteksteissa; että yksilö sekä hänen ympäristönsä sitä alituisesti reflektoidessaan aktiivisesti muokkaavat. Identiteettien neuvoteltavuus koskee luonnollisesti paitsi yksilöitä myös ryhmiä. Suojasen (1985: 220) mukaan uskonnollistenkaan yhteisöjen rajat eivät ole suinkaan selviä, vaan puheessa elävät ryhmien kulloisetkin ryhmäidentiteetikäsitykset. Neuvoteltavuus koskee lopulta myös todellisuusmääritelmiä: keskenään yhteensopimattomien maailmojen kirjo voi johtaa siihen, että yksilö alkaa pitää kaikkia – myös omaansa – maailmoja yhä yleisemmin suhteellisina (ks. Berger & Luckmann 1994: 195).

Ihmiset ovat siten suuresti riippuvaisia kulttuurisista luokittelujärjestelmistään. Kuitenkin myös nämä yksilöä itseään, muita, sosiaalisia suhteita ja koko todellisuutta jäsentävät kulttuurijärjestelmät muuttuvat, sillä ihmiset muokkaavat ja soveltavat niitä maailmassa toimiessaan. (Ks. Allardt 1983: 33–34; ks. myös Sulkunen 1998: 71–72, 299–300.)

1.1.3. Kieli sosiaalisena toimintana: Keskustelunanalyysi

Edellisissä luvuissa on jo tullut ilmi kielen – erityisesti keskustelun – ja sosiaalisen todellisuuden välinen yhteys. Berger & Luckmann (1994: 172) toteavatkin, että tärkein todellisuutta ylläpitävä mekanismi on juuri keskustelu (ks. myös Halliday 1978: 168–171). On kuitenkin syytä huomata, että kielitieteellisessä tutkimuksessa tutkimuksen kohteena on kieli, ei kulttuuri; ei se, minkälainen todellisuuskuva puheyhteisöllä on, vaan se, kuinka todellisuutta kielen avulla rakennetaan (ks. myös Suojanen 1982: 173).

Erilaisilla diskurssintutkimuksen suuntauksilla on kaikilla peruslähtökohtanaan funktionaalinen näkökulma kieleen: tavoitteena on autonomisen merkkijärjestelmän sijaan kuvata kielen *käyttöä* vuorovaikutuksen välineenä. Kielen ja kontekstin välinen suhde on kuitenkin saanut varsin erilaisia käsittelytapoja. Esimerkiksi konstruktionistisessa diskurssintutkimuksessa kielen katsotaan olevan osa yhteisön sosiaalisia käytäntöjä niin, että yhteisön jäsenten diskurssi määräytyy näiden käytäntöjen perusteella. Tutkimuksen kohteena on tällöin ennen muuta yhteisön viestintätavat. (Luukka 1997.)

Toisenlaista lähestymistapaa on sitä vastoin käytetty **keskustelunanalyysin** parissa. Keskustelunanalyysi ei esimerkiksi pragmatiikan tapaan juonnu kielifilosofiasta, vaan etnometodologiasta. Etnometodologia on sosiologinen tutkimusuuntaus, joka tarkastelee ihmisen toimintaa ja vuorovaikutusta arkielämässä. Tarkasteltavana ovat tällöin ne keinot, joiden avulla ihmiset tulkitsevat maailmaa. Etnometodologisia kysymyksiä ovat siten sellaiset kuin mitä arkielämän järjestyneisyys on ja mihin tämä järjestys perustuu. Kuinka ihmiset ymmärtävät toisiaan? (Ks. Hakulinen 1996b: 13; Heritage 1996: 133–134.)

Etnometodologian mukaan erilaisten merkitystulkintojen tekeminen on ominaista ihmisten jokapäiväiselle elämälle: ihmiset pyrkivät aktiivisesti jäsentämään toimintaansa, luomaan sille järjestystä. Näitä ihmisten tuottamia ja soveltamia tulkintasääntöjä etnometodologia pyrkii juuri kuvaamaan. Sen sijaan etnometodologi koettaa välttää esittämästä omia tulkintojaan ihmisten merkitysmaailmasta (ks. Alasuutari 1994: 141). Tämä tarkoittaa sitä, ettei tutkittavien mahdollisia sisäisiä maailmoja oteta etnometodologisessa tutkimuksessa tutkimukseen mukaan (ks. Luukka 1997). Omassakin tutkimuksessa voin useimmiten tarkastella vain sitä, kuinka puhujat esimerkiksi osoittavat jonkun asian todeksi, en sitä, mikä heidän mielestään on totta. Lisäksi on syytä muistaa, että olipa lähestymistapa mikä tahansa, ei tutkimuksessa esiinnousseita jäsennyksiä ja luokitteluja pidä käsittää ehdottomasti keskeisimmiksi. Parempi lienee todeta, että ainakin tämä jäsennyys tutkimusmateriaalista löytyy – mutta se on vain yksi näkökulma aineistoon. (Alasuutari 1994: 98.)

Etnometodologian pääperiaatteet ovat niin ikään osa keskustelunanalyysia. Keskustelunanalyysin keskeiset keskustelua koskevat väittämät ovat siten,

- a) että keskustelu on normatiivisesti järjestynyttä ja jäsentynyttä toimintaa,
- b) että keskustelijat rakentavat tätä järjestyneisyyttä yhteistoimin niin, että keskustelu on yhtä aikaa sekä *kontekstin muovaamaa* että *kontekstia uudistavaa* sekä
- c) että keskusteluanalyytikon tehtävänä on löytää tämä puheella luotu järjestys ja kuvata sitä eli kuvata niitä tulkintakeinoja, joita keskustelijat vuorovaikutustilanteessa käyttävät.

Tutkijan ei pidä tarkastella vain yksittäisiä puheenvuoroja tai arvuutella jonkun yksittäisen puhujan intentioita. Sen sijaan keskustelua tulisi kuvata *sekventiaalisena* ilmiönä, kokonaisuutena, jossa jokainen puheenvuoro liittyy kiinteästi sekä sitä edeltäviin

että sitä seuraaviin puheenvuoroihin. (Ks. Hakulinen 1997a: 13–17; Heritage 1996: 236–239; Luukka 1997; Raevaara 1997: 75.)

Keskustelunanalyysin metodisiin periaatteisiin kuuluu erityisesti ehdoton empiirisyyden vaatimus: vain luonnolliset keskustelut ovat hyväksytyä tutkimusmateriaalia. Lisäksi analyysiprosessin pitäisi olla induktiivinen niin, ettei tutkija perustaisi tutkimustaan etukäteiskategoriointeihin, vaan tutkimushypoteesit nousisivat pikemmin aineistosta. (Ks. Hakulinen 1996b: 11, 15; Heritage 1996: 233; Luukka 1997.) Käytännössä puhdas induktio tuskin lienee tutkimuksessa mahdollista tai edes järkevää (ks. Grönfors 1982: 33). Hakulinen (1996b: 22) huomauttaakin, että tutkijan on vaikeaa päättää, mitä kaikkea etukäteiskategoriointista luopumisen vaatimus koskee. Tutkijan on kuitenkin tarpeen tullen oltava valmis vaihtamaan tutkimuksensa suuntaa (Hakulinen 1996b: 22).

Keskustelunanalyysi lähti liikkeelle ennen muuta arkikeskustelujen tarkastelemisesta (ks. Heritage 1996: 234). Sittenkin keskustelunanalyysin parissa on tutkittu myös institutionaalista vuorovaikutusta. Tällöin institutionaalisia keskusteluja on verrattu toisaalta arkikeskusteluihin, toisaalta muihin institutionaalisiin keskusteluihin. Näin on voitu selvittää, mikä on luonteenomaista juuri tutkittavalle institutionaaliselle keskustelulle. (Ks. Heritage 1996: 235; Peräkylä 1997: 178.)

On huomattava, että keskustelunanalyysin tutkimuskohteena ovat olleet nimenomaan keskustelut itse kaikkine rakennepiirteineen huolimatta siitä, ovatko keskustelunanalyysia tehneet yhteiskunta- vai kielitieteilijät. Keskustelunanalyysia onkin myös moitittu lukkiutuneesta tutkimusasenteesta. On sanottu, että keskustelunanalyysin avulla olisi esimerkiksi mahdollista tuottaa havaintoja perinteisiä sosiologisia kysymyksiä tutkittaessa – ellei sen parissa suhtauduttaisi niin vastahakoisesti kaikkea tutkittavien sisäisten maailmojen tarkastelua kohtaan (ks. Alasuutari 1994: 141–143). Keskustelunanalyysiin on kuitenkin yhdistetty myös sosiaalisia ja kulttuurisia näkökulmia. Näin lingvistiseenkin keskustelunanalyysiin on tullut ideoita myös muista tieteenaloista. (Ks. Hakulinen 1996a: 6.)

1.2. Tutkimusaineistosta ja –prosessista

Aloittaessani tutkimukseni oli tutkimustehtäväni vielä varsin selkiytymätön: tavoitteenani oli vain tarkastella *uskonnollista kieltä*. Aiemmin olin tosin jo päättänyt, että tulisin

tutkimaan nimenomaan puhekieltä. Otin yhteyttä – sattumanvaraisesti valitsemaani – Jyväskylän Opiskelijälähetykseen ja tiedustelin, olisivatko he halukkaita osallistumaan tutkimukseeni. Pyyntöni suostuttiin ja päädyin näin nauhoittamaan Opiskelijälähetyksen raamattuiltoja. Nauhoitetut raamattuillat olivat Opiskelijälähetyksen jokaviikkoisia kokoontumisia eikä niitä ollut järjestetty tutkimustani varten. Koska tutkimustehtäväni oli tässä vaiheessa vielä itsellenikin selkiytymätön, eivät raamattupiiriläiset liioin tienneet, mitä tutkimukseni koski. Työnimenä käytin *arvojen kielellistämisen* tarkastelua.

Tein nauhoituksia kaikkiaan neljä. Yhden niistä jätin kuitenkin tutkimuksesta pois toisaalta huonon äänen laadun, toisaalta – mielestäni – liian henkilökohtaisten keskustelunaiheiden vuoksi. Tutkimusaineistonani on siten kolme Jyväskylän Opiskelijälähetyksen toimistolla järjestämää raamattuiltaa.

Raamattuillassa I osallistujia on seitsemän, illassa II kahdeksan ja illassa III kolme. Kaikkien raamattuiltojen osallistujat ovat 19–33 –vuotiaita; kaksi heistä on naisia ja yhdeksän miehiä. Osallistujista kaksi on mukana kaikissa kolmessa nauhoitetussa raamattuillassa, kaksi osallistujaa vain kahdessa raamattuillassa ja kuusi osallistujaa yhdessä. Pituudeltaan raamattuillat vaihtelevat niin, että raamattuilta I kestää noin 90 minuuttia, raamattuilta II 120 minuuttia ja illa III 60 minuuttia. Kaikkiaan nauhoituksia on noin 4,5 tuntia. (Ks. liitettä 1.)

Hoidin kaikki nauhoitukset itse ja tulin näin tutuksi ainakin joillekin osallistujista. Epäilemättä keskustelijat kuitenkin vierastivat paitsi nauhoittajaa myös itse mikrofonia: tein nauhoitukset niin, että asetin mikrofonin pöydälle, jonka ympärille osallistujat kokoontuivat. Itse istuin muista syrjemmällä enkä osallistunut keskusteluun muutoin kuin aivan tilaisuuden alussa ja lopussa. Aivan tavanomaisiksi nauhoitettuja raamattuiltoja voi näin tuskin kutsua.

Sosiolingvistiikassa on pohdittu paljon aineiston laadullisia ongelmia, sitä, ettei tutkittavien kielellinen käyttäytyminen ehkä vastaa tavallista. Esimerkiksi diatyypistä variaatiota tutkittaessa nauhoittajan vaikutus kielenpuhujien tuotoksiin onkin tekijä, joka voi vääristää tutkimustuloksia (ks. M. K. Suojanen 1982: 25). Omassa tutkimuksessani en kuitenkaan pidä keskustelujen lievää sosiaalista epäaitoutta ongelmana. Kyseessä on tapaustudkimus ja tavoitteena selvittää, kuinka osallistujat toimivat näissä nimenomaisissa keskusteluissa. Tutkijan läsnäolo ei siten haittaa – tutkija on vieläpä osa tätä kontekstia. Olenkin tarkoituksellisesti ottanut muutaman kerran tarkasteltavakseni

myös kohtia, joissa keskustelen itse raamattupiiriläisten kanssa.

Nauhojen kuuntelemisen myötä tutkimuksen tavoitteet vähitellen selkiintyivät. Olin jo nauhoitusten aikana tutustunut keskustelunanalyttiseen kirjallisuuteen, johon työni alkoi tukeutua. Keskustelunanalyttinen käsitys (ks. esim. Hakulinen 1996b: 11) keskustelun vuorovaikutuskeskeisyydestä tuntui oikealta luonnehdinnalta myös omassa aineistossani. Keskustelunanalyysin dynaaminen kontekstikäsitys (ks. esim. Hakulinen 1996b: 11) sopi niin ikään yhteen aiemmin esittelemäni neuvoteltavan identiteetti- ja todellisuuskäsityksen kanssa.

Päädyin näihin ajatuksiin erityisesti tutustuessani Esa Lehtisen (1995) pro gradu - tutkielmaan, joka oli sittemmin tutkimusta tehdessäni erittäin mielenkiintoinen ja hyödyllinen vertailututkimus. Lehtinen tarkasteli työssään asiaintilojen osoittamista todeksi eli totuuden modaliteetteja. Lehtisen tutkimat adventistien raamatuntutkistelut olivat puhetilanteena varsin muodollisia esimerkiksi vakiintuneine opettaja- ja oppilasrooleineen sekä keskusteluihin liittyvine jäykkine vuorovaikutusnormeineen, mitkä seikat selvästi säätelivät kaikkien modaaliainesten käyttöä. Tutkistelujen institutionaalisen luonteen vuoksi Lehtinen saattoi käyttää melko konstruktivistista tutkimusotetta, vaikkakin tarkasteli raamatuntutkisteluja muutoin keskustelunanalyttiseen tapaan. Tämän mahdollisti myös adventistien selvä ryhmäidentiteetikäsitys, jota Lehtinen saattoi käyttää tutkimuksensa lähtökohtana.

Omaan tutkimukseeni tällainen lähestymistapa ei kuitenkaan lainkaan sopinut. Esimerkiksi raamattupiiriläisten sisäryhmäkäsitys vaikutti kovin liikkuvalla. Osallistujat vaihtelivat ja saattoivat sitä paitsi olla eri kirkollisten liikkeiden parista. Aloin ajatella, että raamattupiiriläisten ryhmäidentiteetikäsitys oli pikemmin kulloisenkin tapaamisen *tulos* kuin sen lähtökohta: se oli jotain, jonka raamattupiiriläiset kussakin tapaamisessa yhdessä *rakensivat*. Samalla käsitykseni raamattuilloista muuttui niin, etten enää nähnyt niitä yksinomaan uskonnollisina vuorovaikutustapahtumina. Olin käynnistänyt nauhurin jo ennen varsinaisen sakraalin keskustelun alkamista ja vastaavasti jättänyt sen päälle myös sakraalin keskustelun jälkeen. Nauhoja kuunnellessa nämä osallistujien ei-uskonnolliset jutustelut alkoivat tuntua hyvinkin merkityksellisiltä osasilta tutkimiani raamattuiltoja. Olen tämän vuoksi ottanut tutkimukseeni myös muutamia ei-sakraaleja keskustelukatkelmia.

Tässä yhteydessä on huomattava, että aineisto loi itsekkin rajoituksia tutkimustavalleni. Puheyhteisöön kuulumattomana ja vain muutaman kerran raamattuiltoihin osallistuneena

en ollut tietoinen kaikista kontekstitekijöistä, niin että konstruktionistinen tutkimusote olisi ollut edes mahdollinen. Olen kuitenkin tehnyt muutamia konstruktionistisia myönnytyksiä selvitellessäni raamattuiltojen luonnetta vuorovaikutustapahtumana (luku 3.1). Olen myös käyttänyt omaa kulttuurista tietämystäni kristinuskosta ja evankelis-luterilaisuudesta, joskin olen koettanut tutkimuksessani välttää minkään keskustelun ilmiöiden selittämistä näillä tekijöillä, ellei keskustelu itse ole tukenut tällaista tulkintaa.

Tutkimusotteen selkiintymisen myötä selkiintyi myös työn varsinainen tutkimuskohde, modaalisuus. Siihen liittyviä tutkimusongelmia selvitän kuitenkin vasta modaalisuuden teorian esittelyn yhteydessä (luku 2).

1.3. Litteroinnista

Keskustelunanalyttisessä tutkimuksessa aineiston litteroinnilla on suuri merkitys. Koska keskustelunanalyysin metodisena lähtökohtana on ajatus, että kaikki interaktion piirteet voivat olla keskustelussa merkityksellisiä, kohdistuu keskustelunanalyysissä huomio myös muihin kuin varsinaisiin kielellisiin merkkeihin, kuten taukoihin ja nauruun. Keskustelunanalyysissä käytetty litteraatio onkin hyvin pikkutarkka. Toisaalta keskustelunanalyttikot muokkaavat litteraatioita omiin tutkimustavoitteisiinsa sopiviksi. (Ks. Seppänen 1997b: 21–23.)

Oma litterointini (ks. liitettä 2) noudattelee keskustelunanalyttisen tarkekirjoituksen pääperiaatetta eli keskittyy tavoittamaan ennen muuta puheen sekventiaalisia piirteitä (ks. Seppänen 1997b: 20). Tällainen litteraatio etenee lineaarisesti vuoro vuorolta pyrkien olemaan visuaalinen kuva keskustelun ajallisesta etenemisestä ja puhujien vuorottelusta (ks. Raevaara & Seppänen 1989: 31).

*A: täällä uudessa on et antakaa opetus
(.)*

*C: mutta kuitenkin viidennessätoista sanotaan älkää
silti pitäkö häntä vihollisenanne vaan o[jentakaa
E: [nii

*kuin vel[jeä
A: [mm

Esimerkissä on kaksi vuoroa, jotka eivät ala rivin alusta ja jotka on merkitty tähdellä. Nämä ovat päällekkäispuhuntoja, jotka eivät johda vuoron vaihtumiseen. Merkintätapa on

Lehtisen omassa tutkimuksessaan kehittäen. Muutoin keskusteluanalyysissa on käytetty ns. jaksoversiota, kun on tahdottu erottaa keskustelua sisällöllisesti eteenpäin vievät vuorot vuoroja säästävistä palauteilmauksista. Jaksoversiossa edellisen esimerkin C:n vuoro merkittäisiin yhdeksi jaksoksi, jonka loppuun kirjattaisiin E:n ja A:n palauteilmaukset lähdeviitteen omaisesti. (Ks. Raevaara & Seppänen 1989: 31–33.) Itse en kuitenkaan käytä jaksoversiota tutkimuksessani.

Jos päällekkäispuhunta sitä vastoin johtaa vuoron vaihtumiseen, olen merkinnyt vuoron alkamaan tavanomaisesti rivin alusta. Mikäli taas useampi keskustelija aloittaa vuoron yhtä aikaa niin, että keskustelussa seuraa hetkellinen päällekkäispuhunnan aalto, olen merkinnyt kaikki puhujat pääpuheenvuoron saajiksi. Tällainen on tietysti osin omaa tulkintaani keskustelun kulusta – mitä jokaiseen litteraatioon väistämättä jonkin verran sisältyy (ks. Raevaara & Seppänen 1989: 30).

C: yleensä kaikista sen ajan ih[mis-
E: [puhutaan niinku (.)
vaik demokratiasta jossain kreikassa ni sehän koski
vaan vapait miehiä

A: nyt [(mää nää-
B: [mut oliko niinku (ainut)
E: [(toi on) aika paha sillee

Olen aineiston kohtalaisen laajuuden vuoksi tinkinyt jonkin verran litteraation tarkkuudessa. Nauhoissa on myös paikoin litterointia vaikeuttavia ääniä, kuten paperien rapistelua, kynien napsuttelua, astioiden kilinää ja kitaran tapailua. Olenkin jättänyt pois esimerkiksi puhenopeuden, hengityksen ja taukojen tarkan pituuden merkinnän. Kaikkia sävelkulkuun ja äänen laadun muutoksiin liittyviä ilmiöitä en ole liioin merkinnyt. (Vrt. Seppänen 1997b: 22.) Tämä on luonut joitain rajoituksia sille, kuinka tarkasti olen voinut keskusteluanalyyttistä tietoa keskustelun kulusta tutkimuksessani hyödyntää.

Keskustelijoiden merkitsemisessä olen päätenyt yksinkertaiseen ratkaisuun: jokaisella puhujalla on oma kirjainkoodinsa (ks. liitettä 1), mutta mitään muita tietoja en ole heille litteraatioon merkinnyt (ks. liitettä 2). Tämä on ollut tarkoituksellista, sillä olen näin koettanut välttää tulkintojen tekemistä erilaisten kontekstiseikkojen perusteella (ks. Hakulinen 1989: 49–50). Keskustelijat eivät itse osoita esimerkiksi sukupuolta merkitseväksi kategoriaksi. Paikoissa, joissa keskustelijat puhuttelevat toisiaan nimeltä,

olen puolestaan vaihtanut nimen paikalle puhuteltavan kirjainkoodin. Tämä siksi, että olen luvannut tutkimuksessani jättää keskustelijoiden nimet mainitsematta. Esittämieni esimerkkikatkelmien alkuun olen lisäksi merkinnyt, ovatko katkelmat raamattuillasta I, II vai III.

2. Modaalisuuden teoriaa

2.1. Mitä modaalisuus on?

Modaalisuutta koskeva teoriakirjallisuus on laaja ja sen esittämät määritelmät modaalisuudesta moninaiset. Itse käytän työssäni apuna ennen muuta Heikki Kangasniemen (1992) tutkimusta suomen kielen modaalisista ilmauksista.

Modaalisuus on tapana määritellä suhteessa lauseen proposition (ks. esim. Kangasniemi 1992: 1–2). Lauseen katsotaan siten koostuvan toisaalta propositionista, siitä, mitä lauseessa jostain todellisuuden asiointilasta sanotaan, toisaalta modaalisista aineksista, siitä, miten tähän asiointilaan suhtaudutaan. Esimerkiksi lauseissa

Meidän pitää olla lempeitä, niinku Jeesuski oli

Kai me ollaan lempeitä, niinku Jeesuski oli

Ollaanko me lempeitä, niinku Jeesuski oli

asiointila esitetään ensin norminmukaisena, sitten totuudeltaan epävarmana ja viimein totuudeltaan avoimena. Vaikka lauseen modaalinen merkitys näin vaihtuukin, pysyy sen propositio silti samana (ks. esim. Kangasniemi 1992: 1).

Modaalisuus määritellään usein nimenomaan puhujan suhtautumiseksi esittämäänsä asiointilaa kohtaan (ks. esim. Lyons 1977: 452). Mainitsin kuitenkin jo aiemmin, että se, millaisena asiat keskustelussa esitetään, riippuu hyvin monenlaisista seikoista (ks. s. 1). Tapaa käsittää modaalisuus puhuja-asenteisuudeksi onkin kritisoitu.

Suomen kielen adjektiiviadverbeja tutkineen Terttu Orpanan (1988: 37, 105–106) mukaan modaalisuus on pikemmin *suhteuttamista* kuin suhtautumista. Modaalainesten avulla puhuja esimerkiksi esittämänsä asiointilan totuusarvoa määritellessänsä suhteuttaa asiointilaa paitsi omaan tietämykseensä ja mielipiteisiinsä myös monenlaisiin yleisesti

hyväksytyihin käsityksiin – myös käsityksiin siitä, mikä tämän todellisuuden erilaisissa tilanteissa on ylipäätään mahdollista (ks. Orpana 1988: 34–35). Keskustelussa nämä eri käsitykset eivät välttämättä ole erotettavissa toisistaan (ks. Hakulinen & Sorjonen 1989: 75).

Puhuja voi myös suhteuttaa esittämiään asiaintiloja erilaisiin toisiin mahdollisiin maailmoihin, jolloin esimerkiksi asiaintilan totuusarvo voi saada aivan toisenlaisen tulkinnan. Onhan varsin suuri ero vaikkapa sillä, koskeeko kielellinen ilmaus aktuaalista todellisuuttamme vai sadun ja fantasian mahdollista maailmaa. (Ks. Orpana 1988: 33–34.) Vastaavasti esimerkkilauseessa *Meidän pitää olla lempeitä, niinku Jeesuski oli* asiaintilaa suhteutetaan normimaailmaan. Lauseessa esitetty pakko koskee ihmisen intentionaalisia tekoja, jotka voivat puolestaan toteutua tai olla toteutumatta jossain ajallisessa tulevaisuuden mahdollisessa maailmassa (ks. esim. Hakulinen & Karlsson 1979: 263). Kieli ei ole sidottu aikaan, paikkaan eikä yhteen todellisuuteen.

Proposition ja lauseen modaalisten elementtien välinen suhde on siten varsin kompleksinen eikä modaalisuuden määrittely yksinomaan puhujan suhtautumiseksi liene kovin hedelmällinen näkökulma. Sitä vastoin modaalisuus voidaan määritellä keinoiksi, joilla **puhuja suhteuttaa esittämänsä asiaintilaa erilaisiin mahdollisiin maailmoihin**. Modaalinainekset ovat suhteuttajia, keinoja, joilla puhuja voi ilmaista erilaisten mahdollisten maailmojen välisiä suhteita. (Ks. Orpana 1988: 34.)

Tähän näkemykseen tukeutuu myös oma työni – joskin sen luonteen vuoksi vielä lisäksi, että modaalainesten avulla puhujat paitsi ilmaisevat myös *konstruoivat ja järjestävät* erilaisten mahdollisten maailmojen välisiä suhteita. On myös huomattava, että suhteuttavat asiaintilat voivat olla laajempia kokonaisuuksia kuin lauseita (ks. myös Lehtinen 1995: 29).

2.2. Modaalisuuden lajit

Edellisessä luvussa modaalisuus määriteltiin keinoiksi suhteuttaa asiaintilaa erilaisiin mahdollisiin maailmoihin. Määrittelemättä kuitenkin jäi, mitä modaalisuus tarkasti ottaen on ja millaisiin maailmoihin se asiaintiloja suhteuttaa.

Jos yhä tahdoittaisiin pitää kiinni modaalisuuden puhuja–asenteisuudesta, voitaisiin modaalisuuteen kaiketi lukea kaikki erilaiset puhujan asennetta ilmaisevat keinot.

Puhujan ottaa usein kantaa esimerkiksi esittämiensä asiointilojen toivottavuuteen sellaisilla adverbeilla ja adjektiiveilla kuin *onneksi*, *toivottavasti* tai *on ikävää* (ks. esim. Leiwo & Luukka & Nikula 1992: 98). Näiden evaluatiivisten ilmausten lisäksi kielessä on monenlaisia toiveiden ja sitoumusten ilmauksia, esim. *kunpa olisimme lempeitä* ja *lupaan olla lempeä*. Myös näitä voisi pitää modaalisuuteen kuuluvina, joskin ne muodostavat omia – yleensä hyvin löyhästi kieliopillistuneita – modaalisia kategorioita, jota eroavat selvästi kolmesta modaalisuuden pääajasta. (Ks. esim. Kangasniemi 1992: 263, 269, 285.) Näitä päälajeja ovat **episteeminen**, **deonttinen** ja **dynaaminen** modaalisuus, joista kukin koostuu lisäksi joukosta alakategorioita (ks. esim. Kangasniemi 1992: 2).

Episteemisen modaalisuuden voi sanoa olevan totuuden modaalisuutta, sillä se ilmaisee käsityksiä **proposition totuusarvosta** (ks. esim. Lyons 1977: 793). Erityisesti nämä käsitykset ilmenevät keskeisimmässä episteemisen modaalisuuden alakategoriasa, **varmuuden arvioinneissa**. Varmuuden arviointien avulla puhuja suhteuttaa esittämänsä asiointilan episteemiselle asteikolle, jonka asteita ovat mahdollinen, todennäköinen ja varma, esim. *Ehkä/todennäköisesti/varmasti me ollaan lempeitä, niinku Jeesuski oli*. Asteikon kaksi ääripäätä ovat määriteltävissä keskimmäisen asteen kautta: jos proposition todennäköisyysaste on hyvin alhainen, on se silloin mahdollinen; jos hyvin korkea, on se silloin varma. (Ks. esim. Kangasniemi 1992: 3–4.)

Toinen episteemisyuden keskeinen alakategoria ovat **evidentiaalit**. Niiden avulla puhuja puolestaan osoittaa, mihin proposition totuusarvo perustuu eli mikä on puhujan tiedon lähde. (Ks. esim. Kangasniemi 1992: 4.) Lisäksi episteemiseen modaalisuuteen kuuluvat **kysymykset** ja erilaiset **todenvastaiset ja kuvitteelliset ilmaukset**, esim. *jos minä olisin Jeesus, olisin lempeä* (ks. esim. Kangasniemi 1992: 4). On myös joukko ilmauksia, jotka kyllä kuuluvat episteemiseen modaalisuuteen, mutta joiden suhde siihen on välillisempi. Puhuja voi esimerkiksi suhteuttaa vain osan esittämästään asiointilasta, esim. *ainakin minä olen lempeä*. (Ks. Orpana 1988: 103–105.)

Episteemisellä modaalisuudella on siten useita eri alakategorioita; episteemisyys onkin luonnollisessa kielessä eniten ilmaistua modaalisuutta (ks. esim. Hakulinen & Karlsson 1979: 263). Kaikkien episteemisten modaalisten avulla puhuja yhtä kaikki ottaa kantaa esittämiensä asiointilojen totuudellisuuteen, mitä ainakin yhteistyöhön pyrkivässä kielenkäytössä oletetaan (ks. esim. Leiwo & Luukka & Nikula 1992: 97). Kielelliseen kanssakäymiseen liittyy tietty totuudellisuuden vaatimus (ks. esim. Leech 1983: 8–9; ks. myös Levinson 1983: 101, 105).

Kaksi muuta modaalisuuden pääalajia, **deonttinen** ja **dynaaminen** modaalisuus, eivät episteemisen modaalisuuden tavoin osoita proposition totuusarvoa. Sitä vastoin ne **ilmaisevat käsityksiä puheenalaisen asiointilan toteutumisesta** (ks. esim. Kangasniemi 1992: 2–3). Sekä deonttinen että dynaaminen modaalisuus käsittää kaksi modaliiteettia, **välttämättömän ja mahdollisen**. Puheenalaisen asiointilan toteutuminen voi siten olla välttämätöntä tai mahdollista, esim. *Meidän on pakko olla lempeitä/Me voidaan olla lempeitä*. Deonttiseen ja dynaamiseen modaalisuuteen liittyy aina kahdenlaisen mahdollisen maailman mukanaolo: asiointila voi joko toteutua tai olla toteutumatta. (Ks. esim. Kangasniemi 1992: 82, 90; ks. myös Lyons 1977: 791, 823.)

Vaikka deonttinen ja dynaaminen modaalisuus ovatkin lähellä toisiaan, on niillä kuitenkin selvä luonne-ero. Tämä ero johtuu **lähteistä**, joihin deonttinen ja dynaaminen mahdollisuus ja välttämättömyys perustuvat. Kun deonttisen modaalisuuden takana ovat erilaiset lupia ja määräyksiä antavat auktoriteetit, on dynaamisessa modaalisuudessa kyse siitä, pystyykö tekijä toteuttamaan teon tietyissä olosuhteissa. Deonttinen modaalisuus on siten sallimisen ja velvollisuuden modaalisuutta, kun taas dynaaminen modaalisuus on pikemmin kykyjen ja olosuhteiden modaalisuutta. (Ks. esim. Kangasniemi 1987: 141–143; ks. myös Lyons 1977: 843; 846.)

Deonttisen ja dynaamisen modaalisuuden yhteydessä on vielä mainittava esimerkiksi semioottisessa sosiologiassa käytetty – ja oman tutkimukseni kannalta erityisen mielenkiintoinen – **pragmaattisen** modaalisuuden käsite. Pragmaattisella modaalisuudella tarkoitetaan tiettyjä olemiseen ja tekemiseen liitettäviä ominaisuuksia, *halua, kykyä, osaamista ja täytymistä*, jotka juuri ovat pragmaattisen modaalisuuden modaliitteita. Näin myös maailmassa oleva ja toimiva subjekti määrittyy modaalisesti *haluavaksi, kykeneväksi, osaavaksi ja/tai velvoitetuksi*. (Ks. esim. Veijola 1997: 131). Pragmaattinen modaalisuus rakentaa siten osaltaan kuvauksia todellisuudesta (ks. Sulkunen & Törrönen 1997: 72–73).

2.3. Modaalisuuden ilmaisukeinoista

Laajimmillaan modaaliseksi ilmaisukeinoiksi määritellään kaikki ne keinot, joita puhuja voi käyttää suhteuttaakseen esittämäänsä asiointilaa erilaisiin mahdollisiin maailmoihin. Tällöin modaalisiin ilmaisukeinoihin voitaisiin lukea paitsi monenlaiset kielelliset

ilmaisukeinot myös paralingvistiikka – kuten äänensävy – sekä kinesiiikka eli eleet ja ilmeet. (Ks. Enkvist 1975: 116–117.)

Modaalisuutta lienee kuitenkin tutkittu siksi useammin kirjoitetusta kuin puhutusta kielestä, että sen ilmaisukeinoina tarkastellaan kieliopissa yleensä vain erilaisia *kielellisiä ilmaisukeinoja* (ks. esim. Hakulinen & Karlsson 1979: 261–262). Koska tutkimusaineistoni koostuu pelkästään ääninauhoista, joudun itsekkin sulkemaan kinesiiikan kokonaan työstäni; paralingvistisistä keinoista huomion sitä vastoin tapauksittain juuri äänensävyn, jolla on eräissä keskustelukatkelmissa varsin huomattava modaalinen funktio. Pääasiassa tarkastelen kuitenkin modaalisuuden kielellisiä ilmaisukeinoja.

Edellä on jo esitetty, että modaalisuus määritellään yleensä suhteessa lauseen proposition. Tästä tutkijat ovat yksimielisiä. Tiet kuitenkin erkanevat, kun määritellään, mitkä kielenaineokset oikeastaan kuuluvat proposition, mitkä taas modaalisuuteen. Yleisesti hyväksytty (ks. esim. Hakulinen & Karlsson 1979: 261–262, 265) on käsitys, että modaalisuutta ilmaistaan ainakin

- a) **modaaliverbein** (esim. *pitää, täytyä, voida*),
- b) **modaalisin adverbein ja adjektiivein** (esim. *varmasti, ehkä, on todennäköistä*),
- c) erilaisin **kiteytynein modaalisin sanallitoin** (esim. *on + -minen, on + -ttava*) sekä
- d) **morfologisin moduksin** (indikatiivi, potentiaali, konditionaali, imperatiivi).

Toisinaan modaalisiin ilmaisukeinoin luetaan myös **tempus** (ks. esim. Lyons 1977: 809–810) sekä **negaatio** (ks. esim. Hakulinen & Karlsson 1979: 266). Kaikki nämä kuuluvat myös omaan tutkimukseeni.

Katsoin työssäniärkevimmäksi lähestyä modaalisuutta semanttisesti: käsitteellistää ensin modaalisuuden sisältö, sen lajit ja lajien alakategoriat, ja tarkastella sitten, kuinka näitä ilmaistaan (ks. Sulkunen & Törrönen 1997: 75). Tämä on myös Kangasniemen (1992) sekä Lehtisen (1995) tutkimuksissaan käyttämä tapa. Toinen vaihtoehto olisi ollut järjestää aineisto modaalainesten mukaan ja tarkastella sitä, mitä kaikkia modaalisuuden lajeja ja alakategorioita esimerkiksi modaaliverbit ilmentävät (ks. Hakulinen & Sorjonen 1989: 97). Tällainen aineiston käsittelytapa olisi kuitenkin haitannut suuresti

suhteuttamisen tarkastelua, sillä modaalisuuden eri lajit olisivat näin hajautuneet työssä eri lukuihin.

Aineiston järjestämisessä modaalisuuden lajien pohjalta on kuitenkin haittansa. Modaalisuus piiryy näin kategorioiltaan tarkkarajaiseksi ja selväpiirteiseksi ilmiöksi – kuva, joka ei lainkaan vastaa todellisuutta. Modaalisuuden lajit ovat päinvastoin monin tavoin sidoksissa toisiinsa erityisesti siksi, että ne ovat hierarkisessa suhteessa lauseen propositioon. Siten deonttinen modaalisuus voi määrittää dynaamista modaalisuutta, kun taas episteeminen modaalisuus voi määrittää sekä dynaamista että deonttista modaalisuutta, esim. *Ehkä/meidän pitäis/jaksaa/olla lempeitä* (ks. esim. Lehtinen 1995: 29). Olen koettanut tuoda tämän sidoksisuuden esille käyttämällä tarkoituksellisesti samoja keskusteluesimerkkejä modaalisuuden eri ilmaisukeinoja tarkastellessani. Tutkimuksen edetessä koetan mahdollisuuksien mukaan myös laventaa tutkimusotetta niin, että kiinnitän tarkastelussa huomiota myös joihinkin jo aiemmin käsittelemiini modaaliaineisiin.

Kootessani aineistoni modaaliaineiksi olen pitäytynyt modaalisuuden semanttisessa määrittelyssä ja laskenut siten esimerkiksi modaaliverbeiksi vain ne verbit, jotka kantavat jotain episteemistä, deonttista tai dynaamista merkitystä. Modaaliverbejihän on määritelty myös puhtaasti muodollisin kriteerein. Esimerkiksi Siro (1951: 391–394; 1964: 89) lukee modaaliverbeiksi verbit, jotka saavat lauseessa objektikseen samasubjektisen infinitiivikomplementin, esim. *Meidän pitää olla lempeitä*. Infinitiivikomplementti tosin on useiden modaaliverbien syntaktinen erikoispiirre (ks. esim. Hakulinen & Karlsson 1979: 264). Tällä tavoin määriteltynä modaaliverbien kategoriaan ei kuitenkaan sisälly esimerkiksi sellaisia dynaamisia modaaliverbejä kuin *pystyä* tai *kyetä*. Toisaalta siihen sisältyy näin myös verbejä – esimerkiksi *alkaa* – joita ei voitane pitää modaalisina lainkaan (ks. myös Hakulinen & Karlsson 1979: 264). Vastaavasti olen esimerkiksi adverbien yhteydessä käyttänyt apunani Erik Ahlmanin (1933) luetteloa suomen kielen adverbistä, mutta semmoisenaan en ole luetteloa omaan aineistooni soveltanut.

Toisaalta morfologisista moduksista konditionaalilla on suomen kielessä monenlaisia tehtäviä, kuten vaikkapa sanonnon pehmentäminen kysymyksissä ja pyynnöissä (ks. esim. Penttilä 1963: 476). Konditionaalin olen niin ikään ottanut tarkasteluun mukaan vain silloin, kun sen funktio on osoittaa episteemistä, deonttista tai dynaamista modaalisuutta. Samoin periaattein olen sulkenut tutkimuksestani aiemmin esiteltyjen

muiden modaalikategorioiden, kuten evaluatiivien, ilmaisukeinot.

Että tarkastelen tutkimuksessani vain episteemistä, deonttista ja dynaamista modaalisuutta, ei kuitenkaan tarkoita, että pyrkisin esittelemään kaikkia niidenkään ilmaisukeinoja. Tutkimukseni tavoitteena ei ole modaalisten ilmaisukeinojen tyhjentävä kuvaus, vaan niiden käytön tarkastelu osana vuorovaikutustapahtumaa. En liioin tee kattavaa vertailua kolmessa eri raamattuillassa käytetyistä modaalisisista ilmaisukeinoista. Kuten olen jo edellä maininnut, modaalialainesten käyttö riippuu luonnollisessa keskustelussa useista eri seikoista. Tällaisella vertailulla ei siksi olisi omassa tutkimuksessani juuri virkaa. Joitain yksittäistapauksia saatan tarkastelujen yhteydessä kuitenkin mainita.

2.4. Syntaktiset modukset

Olen edellisessä luvussa esitellyt luettelon keinoista, joilla puhuja voi suhteuttaa esittämäänsä propositiota erilaisiin mahdollisiin maailmoihin. Luettelosta puuttuu kuitenkin vielä yksi ilmaisukeino, **syntaktiset modukset**, jotka ovat myös keinoja ilmaista esimerkiksi arvelua tai pakkoa (ks. esim. Hakulinen & Karlsson 1979: 273). Syntaktisiin moduksiin liittyy kuitenkin piirteitä, jotka tekevät niiden tarkastelun luonnollisesta keskustelusta varsin ongelmalliseksi.

Syntaktiset modukset edustuvat lausetyypeinä, joita erotellaan perinteisen tavan mukaan neljä: **väitelause**, **kysymyslause**, **käskylause** sekä **huudahduslause** (ks. esim. Hakulinen & Karlsson 1979: 273). Aiemmissa luvuissa on esitelty keinoja, joilla asiaintilojen totuutta voidaan tarvittaessa operoida. Kuitenkin väitelause yksin on jo keino ottaa kantaa asiaintilan totuudellisuuteen: ilman mitään episteemisiä suhteuttajia se on rakenteellisesti tunnusmerkitön keino osoittaa, että propositio on ilman muuta totta (ks. esim. Leivo & Luukka & Nikula 1992: 97). Muut lausetyypit eivät sen sijaan ilmaise ensisijaisesti proposition totuutta, vaan esimerkiksi käskylause pyrkii vaikuttamaan kuulijaan (ks. esim. Hakulinen & Karlsson 1979: 259).

Syntaktiset modukset toimivatkin hieman toisella tasolla kuin muut modaalisuuden ilmaisukeinot, sillä ne ovat kielen *puhefunktioiden* syntaktisia kiteytymiä (ks. esim. Hakulinen & Karlsson 1979: 273). Puhefunktiot ovat käsitteenä peräisin pragmatiikan puheaktiteoriasta, jonka mukaan kielen keskeisiä käyttötehtäviä eli puhefunktioita ovat ennen muuta *toteamukset*, *kysymykset*, *käskyt* ja *huudahdukset*. Kullakin näistä on oma

suosikkilauseytyypinsä, mutta ne voivat edustua myös muina lauseytyypeinä. Kääntäen esimerkiksi kysymyslauseiden perustava puhefunktio on kysyminen, mutta toisijaisesti kysymyslause voi toimia vaikkapa käskynä. (Ks. esim. Hakulinen & Karlsson 1979: 273, 276; ks. myös Leech 1983: 114–115, 119–121.)

Tällaisesta puhefunktioiden näkökulmasta modaalisuutta on lähestynyt Hilikka Matihaldi (1979). Tutkimuksessaan Matihaldi tarkastelee nykysuomen modussysteemiä kolmen peruspuhefunktion – esittämisen, ohjailemisen ja ilmaisemisen – kautta. Näin esimerkiksi puhefunktioltaan *esittävät* esittävät lauseet saavat sellaisia alakategorioita kuin jyrkät toteamukset, modaaliset toteamukset ja toisijaiset toteamukset riippuen siitä, millaisina lauseytyypeinä ne edustuvat sekä mikä morfologinen modus tai jokin muu mahdollinen modaalinen elementti niihin sisältyy.

Matihaldin käyttämä modaalisuuden kuvausmalli ei kuitenkaan sopinut omaan tutkimukseeni: modaalaiainesten järjestely puhefunktioiden mukaan olisi myös vaikeuttanut *suhteuttamisen* tarkastelua hajauttaessaan modaalisuuden lajit eri lukuihin (vrt. s. 15–16). Esimerkiksi modaalisiin toteamuksiin sisältyy paitsi episteemisiä myös deonttisia toteamuksia, koska modaaliset toteamukset kuuluvat *esittävän* puhefunktionsa perusteella esittäviin lauseisiin (ks. Matihaldi 1979: 77). Ennen muuta Matihaldin kuvausmallin sovellettavuuteen liittyi omassa tutkimuksessani muun tutkimusperiaatteellinen ongelma, se, etten voinut käyttää pragmatiikan puheakteja aidon keskustelun kuvaamiseen. Selvitän tätä lisää luvussa 3.2.2.

En ole siten järjestänyt aineiston modaalaiaineksia puhefunktioiden pohjalta, vaan syntaktiset modukset ovat saaneet taipua yhdeksi ilmaisukeinoksi toisten joukkoon. Matihaldia (1979: 21–22, 48) seuraten olen kuitenkin käsitellyt syntaktisia moduksia nimenomaan semanttisina moduksina. Näin esimerkiksi deonttista modaalisuutta ilmaiseva *käsky* tarkoittaa tutkimuksessani käskyä semanttisena kategoriana huolimatta siitä, minkämuotoisena lauseytyypinä se keskustelussa esiintyy.

3. Vuorovaikutustapahtuman teoriaa

Tutkittaessa kieltä sosiaalisena toimintana ei kielen itsensä tarkastelu vielä riitä, vaan tutkijan pitäisi selvittää koko sitä vuorovaikutustapahtumaa, jonka osa tutkittava kielenilmiö on. Kulloisenkin merkitysyhteisön kieli, kulttuuri ja maailmankuva muodostavat

mutkikkaan kokonaisuuden, jota tieteen tulisi juuri kuvata, ymmärtää ja selittää (Suojanen 1982: 172).

Kuinka vuorovaikutustapahtumaa pitäisi sitten tarkastella? Eräissä diskurssitutkimuksen suuntauksissa, kuten puheen etnografiassa, on päädytty hyvin pikkutarkkaan kontekstipiirteiden määrittelyyn. Ennen varsinaisen kielellisen viestinnän tarkastelua on selvitelty esimerkiksi puhetilanteen spatiotemporaaliset kehykset, osallistujat, tavoitteet ja tulokset, sanoman muoto ja sisältö, sanoman sävy, viestinnän välineet, keskustelua säätelevät normit ja puheaktin lajit sekä puhetilanteen yleinen ilmapiiri (ks. esim. Hämäläinen 1982: 139; ks. myös M. K. Suojanen 1982: 25). Näin kieli ymmärretään helposti kuitenkin staattiseksi, kulloisiakin kontekstipiirteitä heijastavaksi ilmiöksi. Tämä on näkemys, jota varsinkin keskustelunanalyysin parissa on kritisoitu (ks. esim. Hakulinen 1989: 41–42). Sopiikin miettiä, onko kaikkia kontekstipiirteitä edes mahdollista määritellä etukäteen. Eivätkö esimerkiksi tilanteen tavoitteet selkiydy vasta vuorovaikutustilanteen kulussa?

Olen omassa työssäni koettanut välttää liiallista kontekstipiirteiden etukäteisselvittelyä. Joidenkin vuorovaikutustapahtumaan liittyvien tekijöiden tarkastelu on mielestäni ollut kuitenkin paikallaan. Olen tässä selvittelyssä käyttänyt apunani Päivikki Suojasen (1975) artikkelia uskonnollisesta kielestä. Siinä esitellyt viestintätilanteen yksiköt, **kulttuurikon-**
teksti, puhetilanne, puhetapahtuma ja puhetuotos, sopivat hyvin oman työni tavoitteisiin: kuva vuorovaikutustapahtumasta syvenee, mutta kontekstitekijöiden selvittely ei silti kahlitse tutkimusta.

Viestintätilanteiden yksiköiden lisäksi selvittelen **keskustelun jäsennyksiä** eli keskustelunanalyysin parissa hahmoteltuja näkemyksiä keskustelun yleisistä rakennepiirteistä. Olen tässä käyttänyt lähteenä ennen muuta Liisa Tainion (1997) toimittamaa Keskustelunanalyysin perusteita.

Keskustelun jäsennykset limittyvät osittain viestintätilanteen yksiköiden kanssa, sillä **keskustelu** on yksi puhetilanteen mahdollisista **puhetapahtumista**. Selvyiden vuoksi – ja koska tarkastelen tutkimuksessani ensisijaisesti juuri raamattuiltojen keskusteluja – käsittelen keskustelua ja sen rakennepiirteitä kuitenkin omassa luvussaan. Sitä vastoin viestintätilanteen yksiköistä viimeistä eli **puhetuotosta** käsittelen keskustelun jäsennysten yhteydessä.

On syytä huomauttaa, että olen tutkimuksessani hyödyntänyt vain osaa keskustelunanalyysin tarjoamasta hyvin yksityiskohtaisesta tiedosta keskustelun yleisistä

rakennepiirteistä. Esittelemäni keskustelun jäsenyykset ovat siten yleisluontoisia katsauksia keskustelun kulusta. Kaikkea tätäkään tietoa ei ole mahdollista jokaista keskustelukatkelmaa analysoitaessa käyttää: jäsenyykset painottuvat tutkimuksessa eri tavoin eri keskusteluesimerkkien yhteydessä.

3.1. Viestintätilanteen yksiköt

3.1.1. Kulttuurikonteksti

Kulttuurikontekstilla tarkoitetaan tutkittavan tekstin kulttuurisia taustatekijöitä. Uskonnollista kieltä tutkittaessa on muistettava, että kukin uskonnollinen liike muodostaa oman kulttuurikontekstinsa. (Ks. Suojanen 1975: 233.) Tutkimieni raamattupiirikeskustelujen kulttuurikontekstiksi ei siten riitä evankelis-luterilainen kirkko, vaikka Opiskelijälähetys siihen kuuluukin, vaan niiden kulttuurikonteksti on määriteltävä tarkemmin.

Opiskelijälähetys on evankelioivan herätyskristillisyyden eli viidennen herätysliikkeen parissa syntynyt herätyssuuntaus. Evankelioimisliike itse on kansainvälinen, tunnustuskuntien rajat ylittävä suuntaus. Suomessa sen syntytausta on toisaalta englantilaisessa ja amerikkalaisessa evankelioimisliikkeessä, toisaalta pietistisessä herätyskristillisyydessä. Suomalainen evankelioiva herätyskristillisuus koostuu lukuisista erillisistä herätyksistä ja niiden pohjalta syntyneistä järjestöistä, joista yksi on juuri 1960-luvulla perustettu Suomen Evankelis-Luterilainen Opiskelija- ja Koululaislähetys. Sen parissa korostetaan erityisesti henkilökohtaisen jumalasuhteen tärkeyttä, uskovien muodostamien pienryhmien merkitystä sekä Raamatun arvovaltaa ja luotettavuutta. (Heino 1984: 39-41.)

3.1.2. Puhetilanne

Kun kulttuurikontekstin käsittämän laajan elämänympäristön sijaan tarkoitetaan tiettyjä ajallisesti ja paikallisesti määrättyjä tilanteita, on siirrytty kulttuurikontekstin selvittelystä itse viestintätilanteen tarkasteluun (ks. Suojanen 1975: 233). Puhetilanteita on monenlaisia: poliittisia puoluekokouksia, perheen aamiaispöytäkeskusteluja, seminaari-istuntoja

ja rukousiltoja. Jo yksin uskonnollisiakin puhetilanteita on siksi monenlaisia, ettei niiden laatua käy ehkä kuvaileminen vain yhden määritteen avulla – mikä tahansa edellisistäkin voisi olla myös uskonnollinen puhetilanne. Määräaikainen ja –paikkainen yksittäinen puhetilanne onkin järkevää erottaa *tilannekontekstista*, jolla taas tarkoitetaan jotain viestintätilannetta luokkana. (Ks. Suojanen 1975: 233–234.) Näin on mahdollista puhua raamattuiltojen tilannekontekstista; sitä vastoin tutkimuksessani on mukana kolme yksittäistä raamattuiltojen puhetilannetta.

Sosiolingvistiikassa puhetilanteita on tavattu jakaa formaalisiin ja informaalisiin, joskin suurin osa puhetilanteista sijoittunee jonnekin näiden kahden ääripään väliin (ks. M. K. Suojanen 1981: 37, 39). Myös Opiskelijälähetysten raamattuillalla on sekä formaalin että informaalin tilanteen piirteitä. Jyväskylän Opiskelijälähetys on rekisteröity yhdistys, jonka jokavuotisessa toimintasuunnitelmassa päätetään raamattupiirin pitämisestä. *Raamiksella* ei kuitenkaan ole mitään virallisesti nimettyä tehtävää – muuta kuin väljästi määritelty Raamatun lukeminen ja yhdessä keskusteleminen. Raamattuilloilla ei liioin ole virallista diskurssisuunnitelmaa. Ensimmäisessä tapaamisessa mukana olleet äänestävät, mitä raamatunkohtia talven aikana luetaan. Kussakin raamattuillassa Raamattua sitten luetaan kuta kuinkin yhden luvun verran, jonka jälkeen keskustellaan niin pitkään kuin ehditään. Keskustelun topiikit juontuvat usein luetusta raamatunkohdasta, mutta keskustelu polveilee myös muissa aiheissa. Illoilla ei ole virallista vetäjää, eivätkä osallistujat ole aina samoja. Suullisesti on sovittu, että ilta päättyy tiettyyn aikaan. Ei ole kuitenkaan harvinaista, että raamattuilta venyy tai loppuu tavallista aikaisemmin. Ellei tulijoita ole tarpeeksi, voi se myös jäädä kokonaan pitämättä. (Suullinen tieto tutkittavilta.)

Puhetilanteen formaalisuuden asteeseen liittyy eräs huomionarvoinen piirre: arvojen kielellistä eksplikointia tutkineen M. K. Suojasen (1993) mukaan arvojen esilletuonti on suuresti riippuvainen juuri puhetilanteen formaalisuuden asteesta. Muodollisessa puhetilanteessa arvojen eksplikointi on hyväksyttävää – ellei jopa pakollista – kun taas epämuodollisessa puhetilanteessa sekä kollektiivisten että persoonallisten arvojen selkeä ilmituonti on epätavallista. Tutkimani raamattuillat ovat tästä näkökulmasta varsin mielenkiintoisia tarkasteltavia. Puhetilanteena ne ovat pikemmin epämuodollisia kuin muodollisia; toisaalta ne ovat kuitenkin uskonnollisia puhetilanteita, joihin arvot olennaisesti liittyvät. Ristiriita, joka tästä syntyy, ratkaistaan tutkimissani raamattuilloissa nähdäkseen puhetilanteen eri puhetapahtumien tietynlaisella järjestämisellä.

3.1.3. Puhetapahtuma

Puhetilanteessa on yleensä erotettavissa erilaisia puhetapahtumia, joita voivat uskonnollisessa puhetilanteessa olla esimerkiksi saarna, laulu, rukous ja keskustelu (Suojanen 1975: 235). Puhetapahtumat saattavat seurata toisiaan määräjärjestyksessä, jolloin ne ovat osa tilanteen *scriptiä*, tilannetietoutta, joka osaltaan auttaa yksilöä ymmärtämään ja tulkitsemaan meneillään olevaa toimintaa. Tyypillisiä scriptit ovatkin juuri muodollisille, institutionaalisille tilanteille. (Ks. Suojanen 1985: 206–208; ks. myös Peräkylä 1997: 197.)

Myös raamattuiltojen eri puhetapahtumat seuraavat kolmessa tutkimassani raamattuillassa toisiaan ajallisesti vakiintuneessa järjestyksessä:

1. Tervehdykset ja keskustelu
2. Laulu (vain illoissa II ja III)
3. Rukous
4. Raamatun luku
5. Sakraali keskustelu
6. Keskustelu ja hyvästit

Tullessaan raamattuiltaan osallistujat juttelevat niitä näitä kunnes yhteislaulun ja rukouksen jälkeen siirtyvät Raamatun lukuun. Tätä seuraa puolestaan uskonnollinen keskustelu, joka hieman ennen tilaisuuden päättymistä muuttuu vielä takaisin ei-uskonnolliseksi.

Puhetapahtumat olisi mahdollista luokitella myös toisin. Keskustelussa on usein erotettavissa kolme vaihetta, *avaus*, *peili* ja *lopetus*, joista kullakin on oma tehtävänsä keskustelun kokonaisrakenteessa (ks. esim. Hämäläinen 1982: 151–154; ks. myös Peräkylä 1997: 197). Avausta tarvitaan, jotta keskustelun lähtöasetelmat saadaan selvennetyksi. Sen aikana varsinainen asioista puhuminen ei vielä etene, vaan keskustelijat luovat itselleen yhteistä viitekehystä. (Hämäläinen 1982: 152–153.)

Avauksen jälkeen siirrytään peliin, jonka kuluessa osallistujat toteuttavat erilaisia yhteisiä ja yksityisiä tavoitteitaan. Siirtymä peliin merkitään selvästi, jos keskustelulla on jokin eksplikoitu tehtävä; arkikeskusteluissa siirtymä on huomaamattomampi. (Hämäläinen 1982: 152–153.) Keskustelulla voi olla myös kätkeytyjä tavoitteita, jolloin voidaan puhua keskustelun kaksoisrakenteesta (ks. Hämäläinen 1982: 144–145). On myös

muistettava eräs keskustelunanalyysin parissa korostettu asia, se, että keskustelijat luovat puheellaan kontekstia (ks. esim. Hakulinen 1997a: 15). Siten keskustelijat myös neuvottelevat, mistä keskustelussa on oikeastaan kyse. Keskustelun tavoitteet muodostuvatkin lopullisesti vasta keskustelun kuluessa (ks. Hämäläinen 1982: 145; ks. myös s. 19). Tavoitteiden onnistumista arvioidaan viimein keskustelun lopetusvaiheessa, jolloin luodaan samalla seuraavilla tapaamisilla suotuisa asetelma (Hämäläinen 1982: 154).

Olen soveltanut ajatusta keskustelun avaus-, peli- ja lopetusvaiheista koko raamattuilltan kaikkine puhetapahtumineen. Tutkimieni raamattuillojen kokonaisrakennne näyttää siten seuraavalta:

1. Tervehdykset ja keskustelu	<i>avaus</i>
2. Laulu	<i>avaus</i>
3. Rukous	<i>avaus</i>
4. Raamatun luku	<i>peli</i>
5. Sakraali keskustelu	<i>peli</i>
6. Keskustelu ja hyvästit	<i>lopetus</i>

Esitin edellisessä luvussa näkemyksen, että raamattuillan osallistujat säätelevät arvojen esilletuontia järjestämällä raamattuillan puhetapahtumat tiettyyn odotuksenmukaiseen järjestykseen (ks. s. 21). Raamattuillan kokonaisrakennetta tarkasteltaessa onkin tärkeää huomata, että pelivaihe – Raamatun lukeminen ja uskonnollinen keskustelu – on hyvin tarkasti rajattu osa raamattuilltaa. On tosin mahdollista, että pelivaihe sisältää myös ei-uskonnollisia topiikkeja, koska keskustelijat pohtivat usein lukemansa raamatunkohdan ja oman arkielämänsä välisiä yhteyksiä. Sitä vastoin avaus- ja lopetusvaiheessa ei sakraaleja aiheita kosketella yhdessäkään tutkimassani raamattuillassa.

Keskustelijat merkitsevät puhetapahtumien väliset siirtymät erittäin selvästi sen kaltaisilla lauseilla kuin *eiköhän lähetä alkurukouksella liikenteeseen tai pitäsköhän meidän tältä kerralta lopettaa*. Aloittaminen ja lopettaminen tarkoittavat näissä juuri uskonnollista puhetta. Siirtyminen avausvaiheesta peliin on merkitty myös rukouksella, joka onkin tyypillinen aloitusformula uskonnollisessa vuorovaikutuksessa (ks. Suojanen 1975: 236). Raamattuilloissa II ja III aloitusformulana käytetään myös uskonnollista laulua.

Lopetusvaiheeseen siirtyminen ei ole aivan näin selvää, koska rukouksen kaltainen

lopetusformula puuttuu. Tavallista sen sijaan on, että lopetusvaiheeseen liittyy joitain evaluoivia kommentteja, kuten *kuka me saatais ens viikolla nauhottaa kun tolla nauhotuksella on selvästikin innostava piirre tai näin luottamuksellisia me toisiamme kohtaan ollaan*. Jälkimmäinen kommentti osoittaa, että keskustelijat ovat mieltäneet raamattuillan tavoitteeksi – tai tulokseksi – paitsi Raamatun lukemisen ja sakraalin keskustelun myös osallistujien keskinäisen lähentymisen tai ainakin lähentymisen osoittamisen. Keskustelulla on siten ollut kaksoisrakenne (ks. s. 22). Useamman hengen keskustelu voi tietenkin aina myös hajota (ks esim. Londen 1997: 61). Raamattuillassa I käykin niin, että keskustelijoista kaksi jatkaa yhä pelivaihetta, kun muut siirtyvät jo lopetukseen.

Esiteltyäni näin tutkimieni raamattuiltojen puhetapahtumat, huomautan eräästä seikasta: kun vastaisuudessa puhun tutkimistani raamattupiirikeskusteluista, tarkoitan niillä nimenomaan raamattuiltojen sakraaleja keskusteluja. Jos tarkasteltavanani on sitä vastoin joku muu raamattuillan puhetapahtumista, mainitsen siitä erikseen.

3.2. Keskustelun jäsenyydet

3.2.1. Vuorottelujäsenyydet

Vuorotellen toimiminen on yksi keskeisiä sosiaalisen järjestyneisyyden muotoja. Esimerkiksi leikkejä, pelejä, liikennettä tai asiakaspalvelua sitovat kaikkia jonkinlaiset vuorottelusäännöt. Keskustelunanalyysin mukaan myös keskustelu on tiukasti järjestynyttä ja jäsentynyttä toimintaa, jota ohjaa sisäinen, vuorotellen puhumista säätelevä normisto. Oppiessaan kielen rakenteen ja sen koodimerkitykset lapsi oppii myös nämä keskustelusäännöt. (Ks. Hakulinen 1997b: 32–33.) Vapaata arkikeskustelua tarkasteltaessa on havaittavissa, että

1. Puhujat vaihtuvat
2. Yleensä vain yksi puhuu kerrallaan
3. Päällekkäispuhunnat ovat tavallisia, mutta ne eivät kestä kauaa
4. Siirtymät puheenvuorosta toiseen käyvät useimmiten sujuvasti
5. Vuorojen pituus vaihtelee

6. Vuorojen sisältöä ei ole ennalta määrätty
7. Vuorojen jakautumista puhujien kesken ei ole ennalta määrätty, vaan vuoroja jaetaan eräänlaisilla annostelutekniikoilla
8. Keskustelun kokonaispituutta ei ole ennalta määrätty
9. Keskustelun eri kohdissa on käytössä erilaisia vuoron rakenneyksiköitä
10. Puhe voi myös katkeilla; häiriöitä voidaan keskustelun kuluessa kuitenkin oikaista

Juuri nämä piirteet ovat tyypillisiä vapaan keskustelun vuorottelusysteemille. Mikäli joitain niistä on sitä vastoin päätetty jo etukäteen, on keskustelulla myös institutionaalisen keskustelun piirteitä. Erityisesti kohta 7 on erottaa arkikeskusteluja ja institutionaalisia keskusteluja toisistaan: erilaisia paneelikeskusteluja, kokouksia ja neuvottelujahan käydään yleensä puheenjohtajan johdolla. (Ks. esim. Hakulinen 1997b: 35–36.) Tutkimieni raamattuiltojen sakraali keskustelu on näitä määritelmiä käyttäen vapaa keskustelu. Vain kohdat 6 ja 8 – jälkimmäinen koskien koko puhetilannetta – on siinä lyöty väljästi lukkoon jo ennalta.

Institutionaalista keskustelusta puhuttaessa on kuitenkin muistettava, että keskustelu on jo itsessään eräänlainen instituutio. Onhan se normatiivisesti säädeltyä toimintaa, jossa ihmiset ottavat erilaisia rooleja. Keskustelu on myös hyvin pysyvä instituutio, jolla on useita yhteiskunnan kannalta tärkeitä tehtäviä, kuten tiedonvälitys, sosialisatio sekä sosiaalisen etäisyyden ja läheisyyden säätely. (Ks. Allardt 1983: 220; Peräkylä 1997: 179.) Nämä keskustelun sisäiset institutionaaliset piirteet voivat puolestaan kohdata erilaiset yhteiskunnan laajemmat instituutiot, kuten uskonnolliset järjestelmät. Keskustelunanalyysin avulla voidaankin selvittää, kuinka *keskusteluinstituutio* muuntuu näitä yhteiskunnan eri instituutioita palvellessaan. (Ks. Peräkylä 1997: 179–180; ks. myös s. 6.)

Millaiset säännöt sitten säätelevät vapaan arkikeskustelun vuorottelua? Keskusteluhan ei ole esimerkiksi kaoottista yhteen ääneen puhumista, vaikka sitä ei ohjatakaan ulkoapäin. Kuinka keskustelijat tietävät, milloin vuoro vaihtuu ja kuka puhuu seuraavaksi? Vuorottelusäännöt, jotka pitävät vapaan keskustelun sujuvana, ovat seuraavat:

- 1) Vuoron ensimmäisessä mahdollisessa puhujanvaihdoskohdassa
 - a) äänessä oleva puhuja valitsee seuraavan puhujan, jolloin tällä on oikeus ja

velvollisuus ottaa vuoro; muilla ei tätä oikeutta eikä velvollisuutta ole

b) ellei äänessä oleva puhuja valitse ketään, saa ensin ennättävä vuoron itselleen

c) ellei seuraavaa puhujaa ole osoitettu eikä kukaan valitse itseään, voi äänessä-
olija jatkaa itse kunnes joku muu tarjoutuu puhujaksi

2) Jos puhuja jatkaa itse, toistuu säännöstö 1 a–c uudelleen seuraavassa mahdollisessa puhujanvaihdoskohdassa

Säännöt soveltuvat nimenomaan tässä järjestyksessä, eivät sekaisin tai samanaikaisesti. (Ks. esim. Hakulinen 1997b: 45–46.)

Vapaan keskustelun vuorottelusteemiä ei pidä kuitenkaan ymmärtää jatkuvaksi vuoroista kilpailmiseksi. Sitä vastoin vapaan keskustelun vuorottelusteemiä ohjaa tietty yhteistyön periaate: keskustelijat kohtaavat ja ratkaisevat keskustelun mahdolliset puhujanvaihdoskohdat yhdessä. Näin keskustelu kulkee sujuvasti eli vuorot vaihtuvat lähes tauotta tai lievästi päällekkäin. (Ks. Hakulinen 1997b: 48, 51.)

Keskustelijoiden yhteistyö vuorottelujäsenyyksessä havainnollistuu, kun tarkastellaan lähemmin sitä, mistä keskustelun vuorot rakentuvat. Mikä sitten on se relevantti yksikkö, josta puhe ja puheenvuorot koostuvat? Puhuvatko ihmiset lauseita? Entä kuinka pitäisi silloin ymmärtää sellaiset vuorot, jotka koostuvat vain yhdestä sanasta? (Ks. Hakulinen 1997b: 36–37.) Puheen perusyksikkönä pidetäänkin kielitieteellisessä keskusteluntutkimuksessa lauseen sijaan *lausumaa* (ks. esim. Hakulinen 1997b: 37; ks. myös Kieli ja sen kieliopit 1994: 34, 79). Lausuma ei ole lauseen tapainen kielen rakenteen perusyksikkö: siinä ei ole välttämättä finiittiverbiä eikä sitä voi aina jakaa lauseenjäseniin. Lausuma voi olla lauseen muotoinen; se voi kuitenkin olla myös yhdyslauseen muotoinen tai vain yksi sana. Tavallista on, että lausuma muodostaa selvän prosodisen kokonaisuuden, joskin myös tästä on poikkeuksia. (Ks. Hakulinen 1997b: 37, 42.)

Keskustelun puheenvuorot koostuvat usein useammasta kuin yhdestä lausumasta eli niihin sisältyy useita rakenneyksikköjä. Edellä esitellyn vuorottelusteemin perusperiaate kuitenkin on, että puhujalla on oikeus vain yhteen rakenneyksikköön kerrallaan. Tämän jälkeen keskustelussa seuraa puhujanvaihdoskohta, jossa käydään neuvottelua siitä, jatkaako äänessä oleva puhuja vaiko ei. Useista lausumista koostuva kompleksinen vuoro sisältää siten joukon näitä mahdollisia puhujanvaihdoskohtia. Jotta keskustelu säilyisi tällöinkin sujuvana, sijoittavat puhujat vuoron eri osiin erilaisia rakenneyksikköjä.

Vuoro esimerkiksi alkaa usein yhdellä sanalla, kuten *no*, *nii*, *mut*, *joo* tai *et*, joka osoittaa, miten se liittyy edelliseen vuoroon. (Ks. esim. Hakulinen 1997b: 42, 44.)

Vuoron lopussa on puolestaan rakenneyksikköjä, jotka auttavat puhekumppaneita tunnistamaan vuoron lopun jo ennalta ja orientoitumaan näin tulevaan puhujanvaihdoskohtaan ja seuraavaan vuoroon ajoissa. Tässä tehtävässä toimivat esimerkiksi juuri modaaliset lausetyypit: niiden ansiosta puhekumppanit pystyvät muodostamaan nopeasti käsityksen siitä, minkälainen äänessä olevan puhujan vuorosta on muotoutumassa. (Ks. esim. Hakulinen 1997b: 42, 53.)

Jos puhekumppani on kuitenkin asettunut vastaanottamaan äänessäolijan puhetta eikä aio vuoroa itselleen ottaa, osoittaa hän sen esimerkiksi tuottamalla puhujanvaihdoskohdassa dialogipartikkeleita, kuten *mm*, *nii* ja *joo* (ks. esim. Sorjonen 1988: 215–216). Tässä yhteydessä – kuten muutoinkin keskustelijoiden aikomuksista puhuttaessa – on kuitenkin syytä muistaa, että vapaa keskustelu etenee hyvin nopeasti. Ainakin suuri osa puhujien tekemistä valinnoista on siten pikemmin esitiedollisia kuin tiedollisia (ks. Luukka 1997).

Lisäksi on huomautettava, että samoin kuin vuoro voi koostua useasta lausumasta, voi yksi lausuma olla jakautunut usealle vuorolle. Keskustelijat tuottavat tällöin lausuman yhdessä. (Ks. esim. Kieli ja sen kieliopit 1994: 80.)

3.2.2. Sekvenssijäsennys

Vuorottelujäsennys on yksi keskustelua keskeisimmin järjestävistä jäsennyksistä. Toinen yhtä tärkeä on siihen läheisesti liittyvä sekvenssijäsennys. Sekvenssijäsennyksellä tarkoitetaan sitä, miten keskustelun peräkkäiset puheenvuorot liittyvät toisiinsa ja muodostavat erilaisia toimintajaksoja eli sekvenssejä. Puheenvuorot eivät järjesty peräkkäin sattumanvaraisesti, vaan tukeutuvat aina edelliseen vuoroon. Samalla ne ennakoivat sitä, mitä niiden jälkeen seuraa. Tässä puheenvuorot eroavat toisistaan, sillä eräät niistä vaativat jälkeensä juuri määrätynlaisen seuraavan vuoron, kun taas toiset rajaavat tulevaa vuoroa löyhemmin. (Ks. esim. Raevaara 1997: 75.)

Kiteytyneimpiä kahden puheenvuoron kytköksiä kutsutaan *vieruspareiksi*. Vieruspari on siten sellainen kahden puheenvuoron muodostama toimintajakso, jossa nämä vuorot ovat

- a) vierekkäisiä,
- b) eri puhujien esittämiä,
- c) järjestyneet etu- ja jälkijäseneksi niin,
- d) että määrätynlainen etujäsen vaatii määrätynlaisen jälkijäsenen.

Vieruspareja ovat esimerkiksi tervehdys ja vastatervehdys, kysymys ja vastaus, ehdotus ja sen hyväksyminen tai hylkääminen sekä kannanotto ja samanmielisyyden tai erimielisyyden ilmaiseminen. (Ks. Heritage 1997: 240; ks. myös Raevaara 1997: 76.)

Vierusparien tarkastelun yhteydessä on syytä palata edellisessä luvussa esiteltyyn puheen perusyksikön käsitteeseen. Joskin puheen rakenteellisen perusyksikön määrittely on ollut hankalaa, on ilmausten *funktionaalinen* luokittelu eli niiden luokittelu kielellisinä tekoina ollut sitäkin hankalampaa (ks. esim. Raevaara 1997: 77–78). Pragmatiikan puheaktiteoriassa funktionaaliseksi perusyksiköksi on määritetty *puheakti*, jonka yksi osa on sen puhefunktionaalinen vaikutus eli illokutiivinen sävy (ks. esim. Hakulinen & Karlsson 1979: 260; ks. myös Levinson 1983: 236). Puheaktiteoriassa määritellyt kielen keskeiset puhefunktiot esittelin jo syntaktisten modusten yhteydessä: niitä ovat siis *toteamukset*, *käskyt*, *kysymykset* ja *huudahdukset* (ks. s. 17). Aiemmin esitellyistä viestintätilanteen yksiköistä viimeinen, **puhetuotos**, on käsitteenä niin ikään rinnasteinen puheaktille (ks. Suojanen 1975: 237–238; ks. s. 19).

Puheaktiteorian puheaktien soveltaminen aitoon keskusteluun on kuitenkin ongelmallista, sillä puheaktien rajallinen joukko ei riitä luonnollisessa keskustelussa esiintyvien ilmausten funktionaaliseen luokitteluun (ks. esim. Hakulinen 1989a: 45–46). Lisäksi puheaktien illokutiivisen sävyn on katsottu ilmentävän nimenomaan puhujan intentioita. Puhuja ei kuitenkaan yksin päättää kulloisenkin ilmauksensa merkityksestä, vaan merkitys syntyy keskustelijoiden välisen neuvottelun tuloksena. (Ks. esim. Hakulinen 1989a: 47.) Ilmauksen illokutiivisella sävyllä ei ole vain yhtä oikeaa tulkintaa (ks. esim. Leech 1983: 155).

Keskusteluanalyysissa onkin puheaktin sijaan käytetty esimerkiksi *puhetoiminnan* käsitettä (ks. esim. Hakulinen 1989a: 50). Ero ei ole vain funktionaalisen aktin nimityksessä: puhetoiminnan määrittely nojautuu paitsi ilmauksen omiin sisällöllisiin piirteisiin myös vierusparitason tarkasteluun. Näin on saatu sellaisia funktionaalisia kategorioita kuin esimerkiksi kertominen, tiedon ja mielipiteen esittäminen, kysyminen ja vastaaminen, kehottaminen tai vaikkapa erilainen kommentointi – luettelot eivät suinkaan

ole kattavia, sillä eri keskustelujen puhetoiminnot voivat olla hyvinkin erilaisia. Osa puhetoiminnoista on lisäksi järjestynyt edellä kuvatuiksi vieruspareiksi. (Ks. esim. Hakulinen 1989a: 50, 54, 71.) Vieruspareja on keskustelunanalyysissä puolestaan nimetty tutkimuksessa relevanteiksi havaittujen arkikategorioiden mukaan. Tämä tarkoittaa sitä, että tutkija saattaa joutua nimeämään oman aineistonsa vierusparit uudelleen tai ainakin kutsumaan niitä useammilla nimillä. (Ks. Tainio 1997: 93.)

Modaaliaineeksi ei voi juuri tarkastella ottamatta aina huomioon myös kulloisenkin vuoron puhefunktiota tai -funktioita (vrt. Lehtinen 1995: 8). Tutkimissani raamattuilloissa esiintyviä puhetoimintoja ja vieruspareja ovat esimerkiksi tiedon tai mielipiteen esittäminen ja näihin liittyvät erilaiset jälkijäsenet, kertominen, kuvittelu, kysyminen ja vastaaminen, kehottaminen sekä tervehdykset ja vastatervehdykset. Mitään kattavaa selvitystä aineistoni puhetoiminnoista ja vieruspareista en ole kuitenkaan tehnyt – tämä olisikin jo oma tutkimuksensa (vrt. Hakulinen 1989: 54). Näin en ole myöskään selvittänyt, poikkevatko raamattuillat ehkä toisistaan puhetoimintojensa suhteen. Joitain ylimalkaisia huomioita on tietysti mahdollista tehdä. Siten esimerkiksi raamattuillassa I kerrotaan enemmän kuin illoissa II ja III.

Vieruspareja tarkasteltaessa on niin ikään otettava huomioon myös se, millaisessa kohdassa keskustelua vierusparit sijaitsevat, sillä niillä voi olla hyvin monenlaisia *laajempia diskurssitehtäviä* osana erilaisia toimintajaksoja. Vierusparit liittyvät esimerkiksi juuri vuorojen jakeluun, sillä kysymyksen avulla äänessäoleva puhuja saa siirrettyä vuoron valitsemalleen keskustelukumppanille. Vierusparit osallistuvat näin osaltaan keskustelun **osallistumiskehikon** rakentamiseen. (Ks. Raevaara 1997: 92). Osallistumiskehikolla tarkoitetaan sitä, miten osallistujat hahmottavat vuorovaikutustilanteen (ks. Seppänen 1997a: 156). Osallistumiskehikko koostuu osallistujien erilaisista, keskustelun kuluessa vaihtuvista, diskurssi-identiteeteistä ja -rooleista. Näitä säätelee ennen muuta se, minkälainen *pääsy* läsnäolijoilla on puheenalaisen asiaan eli miltä pohjalta läsnäolijat voivat asian käsittelyyn osallistua. (Ks. esim. Seppänen 1997a: 161). Osallistumiskehikon voi siten sanoa tarkoittavan myös osallistujien suhdetta puheeseen (ks. Veijola 1997: 132).

Eri puhetoiminnoissa ovat puolestaan relevantteja erilaiset diskurssi-identiteetit. Esimerkiksi kerronnassa on tavallista erottaa tietävät ja tietämättömät kuulijat, ne, jotka tuntevat ja jotka eivät tunne kertomusta ennestään. Puhuja pyrkii ottamaan nämä erilaiset kuulijat huomioon puhetta suunnitellessaan luomalla osallistumiskehikkoon

paikkoja erilaisille vastaanottajille. Osallistujat asettavat puheella itsensä sekä toisensa erilaisiin rooleihin rakentaen näin puhetilanteen osallistumiskehikon. Juuri tähän perustuukin keskustelun kontekstia luova voima. (Ks. esim. Seppänen 1997a: 161–162; ks. s. 5.)

3.2.3. Korjausjäsenitys

Vuorottelu- ja sekvenssijäsenitys ovat keskustelun perusjäsenityksiä: ilman niitä vuorovaikutus ei olisi lainkaan mahdollista. Sujuvakin keskustelu sisältää kuitenkin aina ongelmia, jolloin keskustelussa tarvitaan korjausta. Kolmas keskustelua konstituiva jäsenityksen muoto onkin korjausjäsenitys, käytänteet, joiden avulla puhujat ratkovat puhumisessa, puheen kuulemisessa tai sen ymmärtämisessä esiintyviä ongelmia. Myös korjauskäytänteet ovat siten välttämättömiä vuorovaikutuksen osatekijöitä. (Ks. Sorjonen 1997: 111–112.)

Korjauskäytänteiden yhteydessä voidaan puhua kahdesta eri osallistujaroolista, *itsestä*, jonka puheessa ongelma sijaitsee, sekä *toisesta*, itsen keskustelukumppanista. Korjauksen voi aloittaa kumpi vain, joskin itsen ja toisen aloituspaikat ja -keinot ovat erilaiset. Jos korjauksen aloittaa puhuja itse, saattaa hän keskeyttää meneillään olevan lausumansa lauserakenteen erilaisia epäröintiänteitä tai korjaavia partikkeleita tuottamalla, esim. *öö, ää, eiku, tai siis*. Näin puhuja voi pyyhkiä pois sen, mitä hän on aiemmin sanonut tai lisätä sanomaansa jotain. Jos puhuja kuitenkin vie ongelma-vuoronsa loppuun, voi hän aloittaa korjauksen myöhemmin vuorojen välisessä siirtymätilassa. (Ks. esim. Sorjonen 1997: 112, 113–114, 116.)

Jos korjauksen aloittaa sitä vastoin puhekumppani, alkaa korjaus ongelma vuoroa seuraavassa vuorossa ja keskeyttää näin meneillään olevan puhetoiminnan. Puhekumppanilla on käytössään joukko keinoja, joilla hän osoittaa, mikä edellisessä vuorossa on ollut ongelmallista. Esimerkiksi kysymyssanojen *kuka, minne, mistä* ja *häh* semantiikka ja sijamuoto paikallistavat tehokkaasti korjausta vaativan elementin. Nämä puhekumppanin käyttämät korjausaloittimet aloittavat keskustelussa välisekvenssin, jossa ongelma käsitellään. (Ks. esim. Sorjonen 1997: 124–127.) Erittäin tavallinen korjaava välisekvenssi on kysymys-vastaus -vierusparin yhteydessä: vastauksen tuottaja tahtoo tarkentaa jotain kysymyksessä ollutta kohtaa ennen vastaustaan (ks. esim. Raevaara

1997: 80). Välisekvenssin jälkeen keskustelu palaa yleensä takaisin puheen päälinjoille (ks. Sorjonen 1997: 126).

Tavallista kuitenkin on, että korjaus alkaa vielä näitäkin paikkoja myöhemmin: esimerkiksi puhuja saattaa korjata puhettaan ongelmavuoroa seuraavan vuoron jälkeen eli 3. vuorossa. Näin myöhään alkanut korjaus on oiva osoitus siitä, kuinka tarkasti puhujat seuraavat puhettaan ja orientoituvat vaatimukseen sen oikeellisuudesta. (Ks. Sorjonen 1997: 134–135; ks. myös s. 13.) Tosin 3. vuorossa aloitettu korjaus voi olla myös puhujan reaktio siihen, että puhekumppani on ymmärtänyt hänet väärin. Tällöin tyypillinen korjausaloitus on sen kaltainen kuin *ei mut määhän meinasin et.* (Ks. Sorjonen 1997: 135–136.)

3.2.4. Preferenssijäsennys

Viimeisenä keskustelun jäsenyksistä käsitellen preferenssijäsennystä. Edellä on jo tullut ilmi, että keskustelussa pyritään usein keskustelijoiden yhteenkuuluvuuden tunnetta tukevaan vuorovaikutukseen (ks. esim. s. 24). Laajasti tulkiten preferenssijäsennyksellä tarkoitetaan mitä tahansa preferoidun – eli keskustelun sosiaalista solidaarisuutta ylläpitävän – toiminnan tuottamista ja vastaavasti preferoimattoman välttämistä (ks. Heritage 1996: 261; ks. myös Tainio 1997: 110).

Preferenssijäsennys ohjaa siten kaikkia aiemmin esiteltyjä keskustelun jäsenyksiä (ks. Tainio 1997: 110). Esimerkiksi korjausjäsenyksessä preferoitua on, että ongelman tuottaja korjaa ongelman itse. Näinhän käy myös silloin, kun korjauksen aloittaa puhekumppani: varsinainen ongelman selvittäminen eli puhekumppanin kysymykseen vastaaminen jää tällöinkin puhujalle. (Ks. Sorjonen 1997: 125.) Vuorottelujäsennyksessä on puolestaan preferoitua esimerkiksi se, että vuoron ottaa keskustelija, jonka äänessä oleva puhuja seuraavaksi puhujaksi valitsee; preferoimattomaa on se, että vuoron vie joku toinen. Ennen muuta preferenssijäsennys liittyy kuitenkin keskustelun sekvenssijäsennykseen ja sitä myötä vierusparirakenteeseen (ks. Tainio 1997: 93).

Olen jo aiemmin esittänyt, että vierusparit koostuvat etu- ja jälkijäsenestä (ks. s. 28). Jälkijäsen voi lisäksi valikoitua kahdesta vaihtoehdosta, joista toinen on preferoitu ja toinen preferoimaton. Siten esimerkiksi pyyntöön suostuminen tai kannanoton jälkeinen samanmielisyyden osoittaminen ovat preferoituja jälkijäsenvaihtoehtoja, kun taas

pyynnöstä kieltäytyminen ja erimielisyyden osoittaminen ovat preferoimattomia. Se, kummanlainen jälkijäsen etujäsentä seuraa, vaikuttaa suuresti keskustelun kulkuun. Perusperiaate on, että preferoitu jälkijäsen tuotetaan välittömästi etujäsenen jälkeen, mutta preferoimaton vuoro viipyy ja on rakenteeltaan mutkikas. (Ks. esim. Tainio 1997: 94–95.)

Preferoimattomat jälkijäsenet uhkaavat keskustelijoiden välistä yhteenkuuluvuuden tunnetta. Edellä kuvatut käytänteet – viivytys ja kompleksinen rakenne – ovatkin juuri keinoja lieventää preferoimattoman vuoron ongelmallisuutta. Siten esimerkiksi etujäsenen jälkeinen tauko valmistaa etujäsenen esittäjää siihen, että tulossa on preferoimaton jälkijäsen (vrt. s. 26). Jos jälkijäsen alkaa viivästyä, voi etujäsenen tuottaja puolestaan kiirehtiä jatkamaan vuoroaan. Jatkettu vuoro antaa etujäsenen esittäjälle mahdollisuuden muotoilla etujäsentään uudelleen, kuten lieventää aiempaa kannanottoaan. Näin preferoimaton jälkijäsen jää ehkä kokonaan tuottamatta ja ristiriitatilanne keskustelussa vältetään. (Ks. esim. Tainio 1997: 96–97.)

On myös tavallista, että preferoimattoman vuoron alkuun sijoitetaan kielenainesta, jonka tehtävänä on niin ikään lieventää vuoron ongelmallisuutta ja lykätä samalla preferoimaton kielellinen teko myöhemmäksi (ks. esim. Tainio 1997: 97–100). Siten esimerkiksi erimielinen kannanotto alkaa usein myöntävällä partikkelilla ja puhuja tuottaa varsinaisen kontrastiivisen erimielisen ilmauksen vasta tämän jälkeen, esim. *joo mutta, kyllä mutta* (ks. Sorjonen 1989b: 172–173). Lisäksi preferoimaton vuoro on usein varsin epäsujuva: se sisältää usein lukuisia taukoja, äänteen katkoksia ja uusia aloituksia. Kaikki nämä juuri tekevät preferoimattoman vuoron rakenteen mutkikkaaksi. (Ks. esim. Tainio 1997: 100.)

Viivytyksen ja monimutkaisen rakenteen lisäksi preferoimattoman vuoron tuottajalla on käytössään vielä kolmas keino, jolla hän voi lieventää vuoronsa ongelmallisuutta. Tämä on selittely. (Ks. Heritage 1996: 226; ks. myös Tainio 1997: 100.) Siten puhuja voi esimerkiksi kieltäytyä pyynnöstä vetoamalla kyvyttömyyteensä tai vaikkapa siihen, ettei pyynnön ilmaisema toiminta kuulu hänen velvollisuuksiinsa (ks. esim. Heritage 1996: 267). Toisin kuin esimerkiksi viivytys selittely sijoittuu yleensä preferoimattoman vuoron loppuun (ks. Tainio 1997: 100).

Preferenssijäsennyksen yhteydessä on vielä huomautettava, että preferenssi voi olla paitsi kielellistä myös kulttuurista. Kulttuurisesti preferoitua on esimerkiksi tuottaa erimielinen jälkijäsen puhekumppanin itsesyytöksiin sekä ottaa kehuja vastaan itseä

vähätellen tai tuottamalla kehujalle vastakehuja. Kielellinen ja kulttuurinen preferenssi voivat myös joutua ristiriitaan niin, että toinen vaatii toisenlaisen ja toinen toisenlaisen jälkijäsenen tuottamista. Esimerkiksi puhujan moittiessa itseään puhekuppani joutuu juuri tasapainoilemaan samanmielisen ja erimielisen jälkijäsenen välillä. (Ks. esim. Tainio 1997: 109.)

Tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa oman erityisen kulttuurisen preferenssinsä muodostaa ennen muuta tietty samanmielisyyden osoittaminen Raamatun kanssa. Tämä näkyy keskustelijoiden itsensä reaktioista: Raamattuun vetoaminen pysäyttää usein esimerkiksi keskusteluissa alkaneet väittelysekvenssit. Toisin kuin Lehtisen (1995) tutkimissa adventistien raamatuntutkisteluissa – joissa erimielisyys Raamatun tekstien kanssa oli erittäin preferoimatonta ja harvinaista – ei tämä tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa kuitenkaan ole mikään ehdoton sääntö. Keskustelukontekstista riippuu, kuinka preferoimattomaksi erimielisyys Raamatun kanssa niissä kulloinkin tulkitaan ja minkälaisia ongelmallisuutta lievittäviä keinoja sen yhteydessä päädytään näin käyttämään.

4. Episteeminen modaalisuus

4.1. Varmuuden arvioinnit

4.1.1. Varmuusasteista

Keskeisimpänä episteemisyden alakategoriana pidetään varmuuden arviointeja, jotka muodostavat episteemisen asteikon (ks. esim. Kangasniemi 1992: 3–4; ks. s. 13). Olen jakanut tämän asteikon totuttuun tapaan (ks. esim. Kangasniemi 1992: 153) **varman**, **todennäköisen** ja **mahdollisen** kategorioihin. Kolmijako ei välttämättä ole ainoa oikea, sillä kategoriat sisältävät semanttisesti eriasteisia modaalilaineksia. Siten esimerkiksi varman kategoriaan voi kuulua ilmauksia aina lähes varmasta ehdottomasti ja välttämättömästi varmaan.

En ole erottanut episteemisen asteikon negatiivimuotoja omiksi kategorioikseen. Kerätessäni modaalilaineksia olen siten lukenut esimerkiksi ilmaukset *todennäköisesti ei* ja *mahdollisesti ei* todennäköisen ja mahdollisen kategorioihin. Kokonaan tarkastelun ulkopuolelle ovat näin jääneet sellaiset kieltokategorioihin kuuluvat ilmaukset kuin esimerkiksi karitiiviadjektiivi *mahdoton* ja adverbi *tuskin*.

Olen episteemisen asteikon tarkastelussa ilmoittanut joidenkin modaalilainesten lukumäärän aineistossani. Tämän käytännön olen ottanut nimenomaan vain episteemisen asteikon yhteydessä: useimmat sitä ilmaisevat modaalilainekset ovat siksi yksitulkintaisia, että tällainen laskenta on ollut juuri niiden kohdalla mahdollista.

Paitsi varman, todennäköisen ja mahdollisen kategoriat olen lukenut episteemisiin varmuusasteisiin myös **presuppositiot**, **toteamukset** ja **kysymykset**. Presuppositioilla tarkoitetaan erilaisia lauseeseen upotettuja väitteitä: lausuessaan X:n puhuja olettaa myös Y:n olevan totta (ks. esim. Leiwo & Luukka & Nikula 1992: 99–100). Tällaisina itsestäänselvyyksinä presuppositioiden voi katsoa edustavan episteemisten varmuusasteiden kaikkein ylintä astetta (vrt. Lehtinen 1995: 54).

Myös väitelause ilman episteemisiä suhteuttajia on kannanotto esitetyn proposition totuudellisuudesta: se on tunnusmerkitön keino osoittaa, että propositio on totta (ks. esim. Leiwo & Luukka & Nikula 1992: 97; ks. myös s. 17). Kutsun tätä tunnusmerkitöntä väitettä toteamukseksi. Kysymyksissä osa esitetyn proposition totuudellisuudesta asetetaan sitä vastoin avoimeksi (ks. esim. Hakulinen & Karlsson 1979: 282–283).

Presuppositioiden, toteamusten ja kysymysten kohdalla ei tarkasteltavana ole näin se, kuinka totena puheenalainen asiointi esitetään, vaan esitetäänkö se ylipäänsä totena. Käsittelen presuppositioita, toteamuksia ja kysymyksiä siksi varmuusasteista ensimmäisenä.

Aina totuuden tunnusmerkitön ilmaiseminen ei kuitenkaan riitä, vaan puhuja liittää ilmaukseensa erilaisia proposition totuutta tehostavia ja korostavia elementtejä (ks. esim. Hakulinen & Karlsson 1979: 279; ks. myös Orpana 1988: 179–180). Olenkin lukenut varmuusasteisiin myös **vahvistukset**, joita tarkastelen presuppositioiden, toteamusten ja kysymysten jälkeen (vrt. Lehtinen 1995: 53).

4.1.2. Presuppositiot, toteamukset ja kysymykset

Aloitan episteemisen modaalisuuden käsittelyn tarkastelemalla sitä, kuinka puhujat käyttävät tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa presuppositioita, toteamuksia ja kysymyksiä uskonnollisten käsitysten ilmaisemiseen.

Keskustelu on monin tavoin kytköksissä puhujien yhteiseen kulttuuriseen tietämykseen maailmasta (ks. s. 1, 3, 12). Erityisen selvästi tämä kytkös käy ilmi keskustelussa esiintyvistä presuppositioista. Presuppositiot eli lauseeseen upotetut väitteet ovat tietoa, jota pidetään kaikille puhujille yhteisenä ja johon ei siten odoteta vastaväitteitä. (Ks. esim. Lehtinen 1995: 54, 57.) Presuppositiot pohjautuvat puhujien yhteiseen tietoon maailmasta (ks. Matihaldi 1979: 30). Niiden voikin sanoa muodostavan kehyksen, jonka varaan kulloisenkin kieli- ja kulttuuriyhteisön merkityssuhteiden verkosto rakentuu (ks. Hakanen 1973: 19).

Presuppositioita sisältyy esimerkiksi toistuvuuden ilmauksiin, tilan muutosta ilmaiseviin verbeihin, evaluointeihin, kysymyksiin sekä *tietää*-verbiin liittyviin lausumiin. Näin esimerkiksi lause *se nainen tiesi et se oli parantunu* sisältää presupposition *nainen oli parantunut*. Kysymys *oliko jeesus poissa suunniltaan* sisältää puolestaan eksistentiaalisen presupposition *jeesus oli olemassa*. Tämä on edellytys, jonka puhuja kysymyksen lausuessaan edellyttää olevan totta. (Ks. esim. Hakulinen & Karlsson 1979: 57; Hakulinen & Ojanen 1976: 119; Leiwo & Luukka & Nikula 1992: 98, 99–100.)

Presuppositioilla voi olla useita lähteitä: ne voivat juontua puhujien – laajan tai suppeamman – yhteisen todellisuuskäsityksen lisäksi myös aikaisemmasta maininnasta

joko tarkasteltavassa tai jossain aiemmassa keskustelukontekstissa (ks. esim. Lehtinen 1995: 54). Lähteiden erittelemine ei aina ole mahdollista. Osan tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa esiintyvistä presuppositioista voi kuitenkin katsoa juontuvan keskustelijoiden yhteisestä, uskonnollisesta maailmankuvasta. Tavallisia ovat esimerkiksi juuri Raamatun henkilöihin kohdistuvat presuppositiot – edellyttäähän Raamatun henkilöiden toiminnan syiden ja seurauksien pohtiminen puheenalaisten toimijoiden olemassaoloa. On syytä huomata, kuinka tämä puolestaan implikoi käsitystä Raamatun kertomusten totuudellisuudesta.

Inhimillisten toimijoiden lisäksi eksistentiaaliset presuppositiot kohdistuvat tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa myös supranormaaliin hyvään ja supranormaaliin pahaan. Keskustelijoiden käyttämistä presuppositioista piirtykin käsitys binaarisesta maailmankaikkeudesta, jossa hyvä ja paha ovat toisilleen vastakkaisia voimia. Tämä binaarinen maailmanjärjestys koskee myös ihmistä: keskustelijoiden keskeisimmäksi osoittama jäsenyysskategoriapari *uskovat* ja *ei-uskovat* liittyy juuri binaarisen maailmankuvan omaksumiseen. Voisi sanoa, että *uskovat* edustaa tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa positiivista ja *ei-uskovat* negatiivista viiteryhmiä. On kuitenkin tärkeää huomata, etteivät jäsenyysskategorioiden rajat ole kiinteät, vaan niistä neuvotellaan kulloisellakin keskustelukerralla erikseen.

Presuppositioiden voi katsoa heijastavan keskustelijoiden keskeisintä yhteistä todellisuuskäsitystä (vrt. Lehtinen 1995: 55). Tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa ei keskustelijoiden yhteiseen maailmankuvaan perustuvia presuppositioita yritetä kertaakaan kiistää. Lehtinen (1995: 58–59) huomauttaakin omassa työssään, että keskustelijoiden yhteisestä maailmankuvasta juontuvat presuppositiot toimivat keskustelun pohjustajina: ne lyövät lukkoon puhujien yhteiset käsitykset todellisuudesta ja antavat puhujille näin tunteen sisäryhmään kuulumisesta.

Tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa on niin ikään tavallista, että keskustelijat käyttävät väitelauseen muotoisia toteamuksia – hyvin perustavanlaatuisia – uskonnollisia käsityksiä ilmaistessaan. Väitelausettahan voi pitää tunnusmerkittömänä keinona osoittaa, että esitetty propositio on totta (ks. s. 17, 34). Toisin kuin presuppositioita ei toteamuksia tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa kuitenkaan aina hyväksytä, vaan niiden totuudellisuus saatetaan pyrkiä kiistämään.

Keskustelijoiden yhteiseen maailmankuvaan perustuvia toteamuksia käytetään tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa varsinkin silloin, kun keskustelijoiden välille uhkaa

syntyä konflikti. Toteamuksella on tällöin selvä diskurssitehtävä: vedotessaan yhteiseen maailmankuvaan se toimii sovittelijana keskustelijoiden välillä.

(1) II

- 1 G: mää oon kuullu semmosta opetusta että kastettuun ihmiseen ei voi riivaja mennä esimerkiks (.) en tiiä pitääkö tuo paikkansa mutta (..) (et) onks se sitte se perinne vai (.) onko kasteella tässä joku merkitys tai mitä se on
- 5 A: mm
(..)
- E: no (.) no (.) empä nyt u[sko tuohon
- 10 I: [tartteeks mejän kauheesti ajatella kaikkia jotain pahoja henkiä tai sillee (.) niinku (.) ylipäänsä (..) siis niinku (.) öäh (.) tarkotin just että ku itte monesti rupee miettimään just jota(h)in (.) nii (.) jotenki (.) tuntee niin avuttomaks et(h)tä (.) [itsensä (.)
- 15 *E: [mm
just niinku sil[lee että
*A: [mm
(..) öö (.) mieluummin sitte on vaan et no empä ajattele mistä kaikki (.) paha t[ulee tai sillee
- 20 E: [niin no
sit ku sitä rupee kelaamaan nii sit se kasvaa semmoseks möy[kyks (.)
*A: [mm
mut kyl se nyt [(.)
- 25 *I: [nii varmaa
minust (.) kuitenkin kannattaa tiedostaa et (.) niit on
- I: jo(h)o (.) kylä sen niinku huomaa että ((kahinaa))
- 30 (..)
(?): [(--)
- H: [tietenki tolla kastejutulla voi (.) voi jotain merkitystä olla siinä mielessä että (.) pyhän hengen yhteyteenhän siinä kas- kastetaan lapsia että
- 35 A: mm
B: [ku-
- G: [vai onko siinä sitte (.) jotain semmosta (.) mitä me ei nyt voida nähä eikä tajuta (että se on) (..) (tämmönen) just henkimaailman juttuja että mitä
- 40 siinä tapahtuu siinä kasteessa
(.)
- C: ja kuitenkin se että kasteessa tai ylipäättänsäkin uskossa niin me ollaan voittajan puolella (..) elikkä jeesus (.) jeesuksen ristinkuoleman jälkeen
- 45 (.) se (.) taistelu on jo (.) voitettu (.) elikkä:: (..) eli ei mejän tarvii siinä mielessä pelätä

pyhiä henkiä [(.)
**E: [eiku*
 50 *\$pyhiä henkiä eikä (hehe) varsin(h)kaan pyhiä*
py(h)ää (hehe) henkeä tarvi pelätä mutta siis
(hehe) paho(h)jakaan henkiä\$ (.) koska (.) koska
jeesus on kuitenkin voittanut pahat henget (..) niinku
täällä lukee n(h)i (.) \$pu- pahat hengethä oli
 55 *iha (.) tärisi pelosta ku jeesus tuli paikalle ku ne*
tajus että se on (.) jeesus on vahvempi kun ne\$
 A: mm

Esimerkkikatkelma alkaa kohdasta, jossa keskustelijat ovat pohtineet supranormaalien pahan luonnetta ja mahdollista toimintaa kristilliseen perinteeseen nojautuvassa länsimaisessa yhteiskunnassa. Pohdinnat ovat luonnollisesti edellyttäneet käsitystä binaarisesta maailmanjärjestyksestä, minkä totuudellisuutta kukaan keskustelijoista ei olekaan yrittänyt kiistää.

Väitteellään *kastettuun ihmiseen ei voi riivaja mennä* (r. 1) ulottaa keskustelija G tämän binaarisen maailmanjärjestyksen koskemaan myös ihmistä. Muut keskustelijat eivät kuitenkaan hyväksy kasteeseen perustuvaa rajanvetoa: G saa vain yhden minimi-palautteen, jonka jälkeen keskustelussa seuraa tauko. Tauon jälkeen keskustelija E ilmaiseekin erimielisyytensä (r. 8). Vuoro on näin viivytelty, mutta muutoin sen preferoimattomuutta ei ole mitenkään lievitetty.

Myös I tuottaa erimielisen vuoron (r. 9), mutta toisin kuin E:n hänen vuoronsa on tyypillinen preferoimattomaksi eksplikoitu vuoro kaikkine taukoineen ja muine epäsujuvuuksineen. Myös I:n vuoroon sisältyvä naurahdus (r. 13) toimii tässä tehtävässä: sen avulla I lieventää ilmaisunsa ongelmallisuutta (vrt. Haakana 1999: 28). I:n vuoro todella on varsin odotuksenvastainen: keskusteluahan on juuri käyty supranormaalista pahasta ja nyt I osoittaa koko topiikin irrelevantiksi. Keskustelussa syntyykin lievä konflikti, kun I:n ehdotus ei myöskään saa kannatusta, vaan E tuottaa erimielisen jälkijäsenen myös sille – joskin E:n preferoimaton vuoro on tällä kertaa lievempi (r. 20–27). I joutuu kuitenkin luopumaan kannastaan (r. 28), jonka jälkeen keskusteluun syntyy uusi tauko.

Tauon jälkeen H ilmaisee samanmielisyytensä G:n aiemmalle väitteelle kasteen merkityksestä (r. 32). G ei hänen tulkintaansa kuitenkin hyväksy, vaan tarjoaa vielä omaansa: *vai onko siinä sitte* (r. 37). Muut keskustelijat eivät kuitenkaan anna G:lle tukea ja keskustelu seisahtuu uudestaan.

Lopulta vuoron ottaa keskustelija C, joka yhdistää pohdinnat supranormaalista

pahasta ja toisaalta kasteen merkityksestä laajemmin keskustelijoiden yhteiseen maailmankuvaan. Vuorossaan C vetoaa suoraan keskustelijoiden yhteisen todellisuuskäsityksen perusaineksiin: *ja kuitenkin se että kasteessa tai ylipäättänsäkin uskossa niin me ollaan voittajan puolella (..) elikkä jeesus (.) jeesuksen ristinkuoleman jälkeen (.) se (.) taistelu on jo (.) voitettu* (r. 42). Huomionarvoista on, että C rajaa nyt selvästi keskustelijoiden jäsenyysskategorian: *me ollaan voittajan puolella*. C:n vuoron diskurssi-tehtävä lieneekin juuri keskustelussa syntyneiden ristiriitojen sovittelu ja suotuisan keskusteluilmapiirin palauttaminen.

Esittämänsä asiointilat C ilmaisee perusväitelausein ottaen näin tunnusmerkittävästi kantaa asiointilojen totuudellisuuteen. C:n esittämiin toteamuksiin kätkeytyy myös keskustelijoiden yhteisestä maailmankuvasta juontuvia presuppositioita. Siten esimerkiksi toteamus *jeesuksen ristinkuoleman jälkeen (.) se (.) taistelu on jo (.) voitettu* edellyttää *taistelun* olemassaoloa (vrt. esim. Hakulinen & Karlsson 1979: 57). Ilmaukseensa C on liittänyt pronominin *se*, joka on attribuuttina ollessaan alkanut kieliopillistua määräiseksi artikkeliksi. Pronominilla *se* C siten osoittaa, että hänen esittämänsä tarkoite on tuttu ja että keskustelukumppaneiden pitäisi pystyä se tunnistamaan. (Ks. esim. Halonen 1996: 176.)

Aina keskustelijoiden yhteisestä maailmankuvasta haettu aines ei kuitenkaan ole näin selvä. Keskusteluun tuotu uskonnollinen käsitys voikin tutkimissani raamattupiiri-keskusteluissa olla totuudeltaan paitsi presupponoitu tai todettu myös avoin, jolloin se on ilmaistu kysymyksenä.

Kysymyksiä voidaan pitää puhujan epätietoisuuden ilmauksina. Toisaalta ne ovat myös kuulijalle suunnattu kehotus täydentää puhujalta puuttuva tieto antamalla kysymyseen vastaus. Kysymykset ovat siten selvästi aloitteellinen puheakti ja puheaktiteoriassa ne onkin usein liitetty ohjailevaan puhefunktioon. (Ks. esim. Kangasniemi 1992: 223–224; Matihaldi 1979: 129; Raevaara 1996: 23.) Keskustelunanalyysin parissa kysymyksiä on tarkasteltu ennen muuta vierusparitasolla: kysymyksen analysointia ei ole katsottu mahdolliseksi ilman sitä seuraavan jälkijäsenen eli vastauksen samanaikaista tarkastelua. Lisäksi on pyritty huomioimaan myös kysymystä edeltävät vuorot, se, millaisessa kohdassa keskustelua kysymys on esitetty. (Ks. esim. Raevaara: 1996: 23–24; Raevaara 1997: 86–87; ks. s. 28.)

Kysymykset voidaan jakaa kahteen pääryhmään, interrogatiivipronominilla – kuten *kuka*, *missä*, *milloin* – alkaviin hakukysymyksiin ja liitepartikkelin *-ko* sisältäviin

B: *koska (.) koska tota (.) koska kyllä se mies on
yhtä lailla [lan- (.) langennut*
*E: *[nii o*
kun se nainenki

Esimerkkikatkelma alkaa F:n hakukysymyksellä *no miksi sitten nainen ei saa olla pappina*. Kysymyksellään F hakee vastausta tiettyyn yksityiskohtaan puhujille muutoin tutussa asiointilassa (vrt. Hakulinen & Karlsson 1979: 283). Se, että F olettaa asiointilan *nainen ei saa olla pappina* ilman muuta todeksi, ei kuitenkaan johdu yksin keskustelijoiden yhteisestä todellisuuskäsityksestä: keskustelun topiikkina on juuri ollut naispappeus (ks. s. 35).

F:n kysymykseen vastaa keskustelija E. Vastaus ei kuitenkaan tyydytä F:ää, joka esittää nyt uuden kysymyksen (r. 8). Jälkimmäisessä kysymyksessään F tarjoaa itse vastausta aiempaan hakukysymykseensä: jälkimmäinen kysymys on tyypiltään *joko/tai* -kysymys, joka antaa keskustelukumppaneille mahdollisuuden vastata tarjottuun asiointilaan *joko myöntävästi tai kieltävästi*. On syytä huomata, että F:n keskustelukumppanien kieltävä vastaus kohdistuu nimenomaan *joko/tai* -kysymykseen *onko totta, että X johtuu Y:stä*. Sen sijaan kysymykseen upotetut väitteet *nainen ei saa olla pappi* sekä -kustelijoiden yhteiseen maailmankuvaan perustuva - *nainen on langennut* jäävät voimaan, sillä niitä keskustelijat eivät kiellä. (Ks. esim. Kangasniemi 1992: 224; ks. myös Leiwo & Luukka & Nikula 1992: 101.) Myöhemmin keskustelija B vielä perustelee F:n *joko/tai* -kysymykseen annettua kielteistä vastausta: X ja Y eivät korreloi, sillä *mies on yhtä lailla langennut kun se nainenki* (r. 16). Tämän keskustelijoiden yhteiseen maailmankuvaan vetoavan väitteen totuudellisuutta ei kukaan keskustelijoista liioin yritä kiistää.

Kysymysten yhteydessä on hyödyllistä tarkastella sitä, kuka kysymykset esittää ja kenelle ne toisaalta suunnataan. Keskustelussa kysymys on yksi keino siirtää puheenvuoro jollekin toiselle keskustelijalle. Tällöin kysymys voi aloittaa uuden topiikkijakson tai vastaavasti jatkaa jo käsiteltyä aihetta. Kummassakin tapauksessa kysyjä yhtä kaikki olettaa, että keskustelukumppanilla on puheenalaisesta asiasta jotain tietoa. (Ks. Raevaara 1996: 25–35; Raevaara 1997: 87–91.) Opetustilanteessa kysyminen on myös keino tarkistaa tätä puhekumppanin tietämystä (ks. esim. Hakulinen & Karlsson 1979: 286).

Tutkimiini raamattupiirikeskusteluihin liittyy eräs kysymysten käyttöön vaikuttava

erityispiirre. Suojasen (1985: 209–210) mukaan uskonnollisten yhteisöjen toimintaan liittyy usein selvä arvovaltahierarkia. Esimerkiksi Lehtisen (1995) tarkastelemissa adventistien raamatuntutkisteluilissa keskustelu oli järjestetty opettajajohtoiseksi niin, että yksi yhteisön jäsenistä ohjasi keskustelua. Tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa tällaista keskustelua ohjaavaa auktoriteettia ei kuitenkaan ole. Kellään keskustelijoista ei näin myöskään ole tiedollista statusta, vaan uskonnollista tietämystä pidetään kaikille keskustelijoille yhtä mahdollisena tai mahdottomana (vrt. myös Olin 1996: 54). Tämä käy ilmi juuri hakukysymyksen käytöstä: jos kysyttävänä on joku keskeinen uskonnollinen abstraktio, ei kysymystä koskaan suunnata kenellekään erityisesti. Hakukysymysten käyttö ei tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa olekaan keskeisten uskonnollisten käsitysten yhteydessä kovin yleistä. Toisenlaisia ovat ne tapaukset, joissa kyse on esimerkiksi alkuseurakuntaa koskevasta historiallisesta yksityiskohdasta. Tällöin ei ole lainkaan epätavallista, että joku keskustelijoista toimii esimerkiksi lukemansa kirjan perusteella puheenalaisen tiedon auktoriteettina.

Vaihtoehtokysymyksiä kohdalla kysyminen on puhetapahtumana kuitenkin mutkikkaampi. Disjunktiviin ja joko/tai -kysymyksiin ei hakukysymysten tavoin käy mikä tahansa kontekstiin sopiva vastaus, vaan niihin on vain kaksi vastausvaihtoehtoa (ks. Hakulinen & Karlsson 1979: 283). Koska vastausvaihtoehdot ovat kysyjän itsensä esittämiä, voi kysyjä tuoda vaihtoehtokysymyksen avulla ilmi omia näkemyksiään.

Toisin kuin hakukysymyksiä, käytetään vaihtoehtokysymyksiä tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa uskonnollisten käsitysten yhteydessä runsaasti. Vaihtoehtokysymykset ovat hyödyllisiä: niiden avulla puhujat voivat tuoda keskusteluun uskonnollisia käsityksiä, mutta siirtää ratkaisuvallan – ja vastuun – käsitysten totuudellisuuden arvioimisesta puhokumppaneilleen. Disjunktivista kysymystä käytetään tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa paljon myös väiteltäessä niin, että erimielinen näkemys esitetään juuri disjunktivisen kysymyksen muodossa (ks. esimerkki 1, r. 37). Tällöinkin keskustelukumppanien tehtäväksi jää valita, kumpi esitetyistä propositioista on totta.

Kysymyksiä tarkasteltaessa on kuitenkin muistettava, että kysymys on keskustelijoiden yhteisesti neuvottelema puhetoiminta (ks. esim. Raevaara 1997: 78). Keskustelijat saattavatkin tulkita kysymyksen pikemmin retoriseksi kuin aidoksi, jolloin varsinainen vastaus voi jäädä puuttumaan (ks. esim. Olin 1996: 58). Retorinen kysymys rinnastuu näin väitteeseen; toisin kuin väitelause retorinen kysymys ei kuitenkaan ilmaise väitettä kirjaimellisesti, vaan implikoiden (ks. esim. Hakulinen & Karlsson 1979: 186; ks. myös

Kangasniemi 1992: 237–239).

Esimerkissä (3) tällainen väitteeksi tulkittu joko/tai –kysymys (r. 17–20) päättää melko kärjistyneeksi käyneen keskustelun työttömyydestä ja sen syistä. Kysymyksen diskurssi-tehtävänä on sovittaa Raamatun ohjeen *joka ei työtä tee, sen ei syödäkään pidä* aiheuttamia ristiriitoja keskustelussa. Kysymys viittaa taas keskustelijoiden yhteiseen maailmankuvaan sisältäessään väitteen *on neuvoja, joilla ei ole pelastusmerkitystä*. Rivien välistä voi lisäksi lukea, etteivät nämä neuvot ole niin tärkeitä, jotta niiden vuoksi huolisi ainakaan riidellä: *vaikuttaa vaan yleiseen elämiseen*.

B:n kysymys ei saa jälkijäsenekseen varsinaista vastausta *kyllä* tai *ei*, vaan lyhyen tauon jälkeen keskustelija C reagoi siihen, kuten väitteeseen (r. 22). B:n näkemykset käyvätkin kysymyksestä siksi selvästi ilmi, ettei sitä voi hevin tulkita aidoksi. Kysymyslauseen käyttö on kuitenkin ymmärrettävää – esittäähän B, ettei tämä Raamatussa annettu neuvo ole ehkä yhtä tärkeä kuin jotkut muut neuvot. Kannattaa myös huomata, kuinka B lieventää näkemystään käyttämällä kysymyksessään keskustelijoiden aiempiin yhteisiin keskustelukonteksteihin viittaavaa partikkelia *taas* (r. 17). Tämä toistuvuuden ilmaus sisältää presupposition *vastaavia neuvoja on ollut esillä ennenkin* (vrt. Leiwo & Luukka & Nikula 1992: 99). Kyseessä ei siten ole yksin B:n mielipide.

(3)

- 1 A: *mut sit toisaalta paavalilla (.) esimerkiks paavalilla
ja jeesuksella (..) niin (.) siinä mielessä ehkä
jossain määrin tasa-arvo et niinku (.) mikäli mä
latinalaisia nimiä tun[nen ni mainitsehan*
- 5 *E: *[nii
paavali täällä (.) niinku huomattavia naisia
terveisiä sille ja sille (.) tai mainitsee miehen ja
sen vaimon eikä pelkäs[tään miestä*
- E: *[siis totta kai minun
10 mielestä ni on (.) tasa-arvo (.) siis jos raamattuu
tulkitaan=*
- A: *=mm*
- E: *siis (iha)
(..)*
- 15 B: *no (.) mutta (.) niin no joo
(..)*
- B: *(non niin) kuuluukohan tää nyt taas tähän (.)
osastoon (.) osastoon neuvoja joilla (.) joil ei ole
pelastusmerkitystä mutta (..) vaikuttaa vaan
20 yleiseen elämiseen*

(..)
 C: *se on kuitenkin merkittävä kansantaloudellinen neuvo*
 B: *mm*
 A: *\$nii\$=*
 25 C: *=työ (.) työnteolla se hyvinvointi syntyy*
 A: *mm*

Olen edellä tarkastellut tapoja, joilla keskustelijat ilmaisevat uskonnollisia käsityksiä tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa. Tarkastelun perusteella voi sanoa, että keskustelijoilla on tietty yhteinen maailmankuva, jolle keskustelu perustuu. Osa tämän maailmankuvan aineksista on keskustelijoille varsin selviä. Suuresta osasta joudutaan kuitenkin neuvottelemaan: keskustelijat tuovat keskusteluun käsityksiä, joista toiset hyväksytään ja toiset kiistetään.

Tässä yhteydessä on vielä hyvä muistuttaa, että keskustelu on kytköksissä puhujien yhteiseen kulttuuriseen tietämykseen maailmasta ja että tämä tietämys koskee myös itse puhetilannetta (ks. esim. Suojanen 1985: 207). Keskustelijoiden uskonnollisten käsitysten yhteydessä käyttämät ilmaisukeinot – ennen muuta kysymykset – voikin tapausittain katsoa selittyvän sillä, että keskustelijat olettavat teksti- tai tilannekontekstin edellyttävän juuri tietynlaisten ilmaisukeinojen käyttöä (ks. esim. Hakulinen & Karlsson 1979: 58; Leiwo & Luukka & Nikula 1992: 43; ks. myös Olin 1996: 51–52). Tällaisia päätelmiä tehtäessä on kuitenkin oltava varovainen – eihän keskustelu koskaan vain heijasta, vaan aina myös luo ja uudistaa kontekstiaan.

4.1.3. Vahvistukset

Tavallisimpia tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa käytettyjä vahvistuksia ovat partikkelit *todella*, *tietysti*, *tietenkin* ja *kyllä*. Myös eräät intensiteettiadverbit, kuten *oikein*, *aivan* ja *ihan* voi lukea vahvistuksiksi, jos ne korostavat puheenalaisen asiointilan totuutta. Tällöin ne jäävät painottomiksi muiden modaalisten adverbien tapaan, esim. *ne jako oikein tollasen pakkauksen*. Jos painosuhteet sitä vastoin muuttuvat, eivät *oikein*, *aivan* ja *ihan* ole enää tulkittavissa modaalisiksi operaattoreiksi, vaan pääsanansa ekstensioon vaikuttaviksi intensiteettimääritteiksi, esim. *tää on oikein hyvää*. (Ks. Orpana 1988: 105, 181–182.) Totuutta korostaviksi modaalisiksi operaattoreiksi voi eräissä

tapauksissa lukea myös fokuspartikkelit *juuri* ja *nimenomaan*.

Tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa vahvistuksia esiintyy jonkin verran tiedon esittämisen yhteydessä. Tavallisimmin ne liittyvät kuitenkin kannanottoihin, joilla tarkoitetaan jotain henkilöä, asiaa tai tapahtumaa arvioivaa kielellistä toimintaa (ks. esim. Tainio 1996: 83). Kannanotot jakautuvat etujäseniin ja niihin liittyviin jälkijäseniin eli toisiin kannanottoihin, joita ovat sekä preferoidut samanmielisyyden että preferoimattomat erimielisyyden ilmaukset. Toisista kannanotoista on edelleen erotettavissa vahvoja, samanarvoisia ja heikkoja saman- ja erimielisyyden ilmauksia, joskin ilmausten luokittelu tämänkaltaiseksi jatkumoksi on varsin tulkinnanvaraista niiden kontekstisidonnaisuuden vuoksi. (Ks. esim. Tainio 1996: 86–87.)

Esittelen ensimmäiseksi esimerkkitulkinnan, jossa vahvistus liittyy vahvaan samanmieliseen jälkijäseneseen. Vahvan samanmielisyyden ilmaiseminen käy valitsemalla jälkijäseneseen etujäsentä voimakkaampi luonnehdinta (ks. esim. Tainio 1996: 88). Koska H:n kannanotto (r. 7) on modaalisesti tunnusmerkitön, saa C:n tuottama jälkijäsen (r. 8–9) vahvan samanmielisyyden sävyn. Sisältäähän se vahvistavan adverbien *tosiaan*.

(4) II

- 1 A: *moniko ottaa teetä (.) kuka ei ota teetä (...) ei (...)*
ei teetä
 B: *ei teetä=*
 G: *=nii just ei teetä*
 5 B: *(hehe)*
 (...)

 H: *sullon taas tukka kasvanu et oo ajanu vähää aikaa*
 C: *joo eilisest on tosiaan jo yhen päivän kasvanu en oo*
tosiaan ajanut vielä
 10 H: *\$hirvee letti (.) mee parturiin\$*
 C: *(hehe)*
 H: *(hehe)*
 (...)

 C: *nä- näin paljon kasvaa tukkaa:: tors- torstaina oon*
 15 *viimeks leikannu tosiaa*
 H: *joo*

Keskustelukatkelma on aivan raamattuillan alusta, jossa keskustelijat rupattelevat vielä ei-uskonnollisista aiheista. Esimerkin kannanotto, joka kohdistuu C:n tukkaan, onkin

varsin leimallinen yhteistä viitekehystä rakentava vuoro sisältäessään esimerkiksi toistuvuuden ilmauksen *taas*. C:n samanmielisessä jälkijäsenessä oleva adverbi *tosiaan* vahvistaakin – ei vain hiusten kasvamisen – vaan myös sen, että keskustelijat ovat tavanneet aivan vast'ikään. C:n vahvistus ilmentää osaltaan myös keskustelijoiden pääsyä puheenalaiseen tilaan: C voi vahvistaa H:n kannanoton juuri siksi, että hänellä on ensisijaista tietämystä arvioitavasta asiasta.

Edeltävässä esimerkissä vahvistus esiintyi samanmielisessä toisessa kannanotossa ja puhuja vahvisti sillä puhekumppaninsa edeltävää arviota. Esimerkissä (5) vahvistus liittyy sitä vastoin puhujan omaan vuoroon. Esimerkkikatkelmassa keskustelua käydään mormonikirkosta: C ja sittemmin B kertovat, että mormonikirkon sääntöihin kuuluu tietyn alusvaatekerran käyttäminen.

B:n vuoro (r. 16–21) ei ole oikeastaan varsinainen kannanotto, vaan pikemminkin tiedon esittäminen. Raja näiden kahden välillä on kuitenkin usein liukuva (ks. Hakulinen 1989: 58; ks. myös Tainio 1996: 83). Esimerkiksi E:n ilmaus *kyllä kuulostaa aika* (r. 22) lienee tulkittavissa kannanotoksi mormonien ohjeistoihin, jolloin ilmaus vertautuu jälkijäsenenä toisiin kannanottoihin. B tulkitsee sen – sekä muiden puhujien tuottamat ilmaukset – kuitenkin myös kommentteiksi, jotka kohdistuvat hänen esittämänsä tiedon varmuuteen. B päätyy näin vahvistamaan omaa aiempaa puhettaan: *joku semmonen ihan totta niillä on kyllä* (r. 30). Finiittiverbin jälkeisellä ja samalla syntaktisen kokonaisuuden päättävällä adverbilla *kyllä* on tässä juuri ilmauksen totuutta vahvistava funktio, vaikka *kyllä*-adverbia käytetään muihinkin tehtäviin, kuten ilmaisemaan yhtymistä toisen ajatuksiin (ks. esim. Hakulinen 1989c: 123).

(5) I

- 1 B: *itse asias meil on muuten tuolla mormoonien kirja
tuolla hyllyssä*
C: *kaks (ne) (.) kahtenaki kappaleena*
B: *ja (.) siinähän on itse asias [(kyllä)*
5 *E: *[joo*
aika paljon raamattua mut sit siel on joitaki kohtii
vähän uudistettu
(.)
C: *sit ne käyttää aina samoja alusvaatteita*
10 B: *StähS*
C: *nii (.) niil on ihan tarkasti säädellyt alusvaatteet*
[(--)

- B: [niin oli muuten niil oli jotkut semmoset sit niis
oli [(jotkut)]
- 15 A: [(mi-) (.) mikä tuo on
B: (--) ku se oli siellä uskontojen uhrit hommassa ne
esitteli mormoonitoimintaa (.) niin niil oli jotkut
sellaset (.) pyhät alusvaatteet (.) joihin oli
20 kirjailtu jotain joka sitten suojas j- (.) suojas
taas joltaki (..) ja sit pidettiin samoi (.)
alusvaatteit niinku jatkuvasti=
E: =kyllä kuuflostaa aika
A: [mut (siis) onks niil niinku joku (.)
tyyliin (.) \$vaihtovaatteet\$
- 25 B: em [mää tiedä (.) joku tämmöne paita mun mielestä
*A: [\$kai ne ny pesee välillä\$]
niillä oli joka on aina päällä (..) ehkä sen nyt voi
pestä välil[lä mutta siis (..)
*E: [nii
30 joku semmonen ihan totta niillä on kyllä
(..)
E: ((tuhauttaa)) hohhoijaa

Aina oman puheen vahvistaminen ei kuitenkaan liity vierusparirakenteeseen. Esimerkissä (6) D:n vuoro (r. 31) on tosin myös kannanotto, mutta siinä totuuden korostaminen ei ole suoraan ilmauksen sekventiaalisen aseman provosoimaa. Aiemmin keskustelussa D on esittänyt kertomuksen riitautumisestaan mormonikirkon kanssa. Kertominen itse on puhetoimintaa, joka muuttaa keskustelun vuorottelujäsennystä hetkeksi: kertomuksen esittäjä saa kertoessaan luvan puhua tavallista pidempään (ks. esim. Routarinne 1997: 139, 146; ks. s. 24). Ennen keskustelun palautumista normaaliin vuorotteluun seuraa kerrontajaksoa yleensä vielä vastaanottosekvenssi, jonka aikana vastaanottaja osoittaa, miten hän on kertomuksen ymmärtänyt. Ellei kertoja tätä vastaanottajan tulkintaa hyväksy, saattaa hän vielä täsmentää kertomuksensa kärkeä. (Ks. esim. Routarinne 1997: 150–151.)

Tällaisesta oman kertomuksen kärjen täsmentämisestä on kyse myös D:n vahvistuksessa: D:n aiemmin esittämän kertomuksen vastaanottosekvenssissä on ollut häiriöitä, jotka ovat liittyneet juuri kertomuksen tulkintaan. Vaikka kertomus itse sijaitseekin jo kauempana keskustelussa, on sen myötä esiinnoussut topiikki yhä elossa, mikä laukaisee myös D:n kannanoton.

Kannanotossaan D käyttää vahvistuksena intensiteettiadverbia *ihan*, jolla tässä ilmauksessa on kuitenkin selvä modaalinen funktio. Adverbin avulla D luo asteikon, johon operoitava käsite suhteutetaan. Asteikon muut asteet jäävät implisiittisiksi, mutta

operoitavan käsitteen voi silti katsoa edustavan asteikon äärimmäistä astetta – tätähän ilmaisee myös itse operoitava käsite, johon puheyhteisössä liittyy vahvoja negatiivisia konnotaatioita. Ilmauksen emotionaalinen sävy syntyy tästä äärimmäisyyden vaikutelmasta: asiaintilan poikkeuksellisuus korostuu, kun puhuja ottaa kantaa siihen, että juuri tämä äärimmäinen vaihtoehto on toteutunut. (Ks. Orpana 1988: 181–182.)

(6) I

- 1 C: mut mää en oo viel missään tavannu sellast paikkaa (.)
missä mää oon asunu että olis käyny sekä jehovat
että mormoonit (.) siis vain toisia on käynyt
A: (nii)=
- 5 F: =no miten sitte jumalan lapset eli se rakkauden
perhe ni (.) minkälainen se on
(..)
- A: mää en (.) tiedä mut sun kantsii kirjastosta lainata
harri heinon (.) onks se mihin suomi uskoo (.) siinä
10 on jo- (.) ainaki jonkinlaista analyysia kaikista
pienem- pienimmistäki kirkoista (.) [en tiiä kuinka
B: [onkohan meistä
analyysia=
- A: =(voi ol-) on varmaan (.) en tiiä kuinka luotettava
15 se on mut ainaki sillä pääsee ensi alkuun
B: mm
J: se on tosi viralline
A: joo=
J: =mitä mää oon niinku lu[kenu (.)
- 20 *A: [joo
(sitä ni) kansan (.) Krä- (.) kansan raamat-
tuseurasta oli sitä juttua ni (.) tosiasiat vaan
selitetty=
D: =kun siinä just tollee niinku (.) toi mor[moonni (.)
- 25 *J: [(--)
*A: [joo
mormooni hommalleki ni se tarvitsi niinku että mä
(.) kuukauden olin ja kuuntelin et se ei ennen
avaudu (.) ku se on niin [kiero systeemi (.) se on
- 30 *E: [mm
ihan saatanallinen systeemi (.) et tota et sillee
et se niinku näyttää päällisin puolin ihan (ookkei)
puhutaan jumalasta ja (vaikka) kolminaisuudesta (.)
ni tommonen varmaan just mihin suomi uskoo ni siinä
- 35 voi olla just niitä keskeisiä kriit[tisiä pointteja
*E: [mm
mihin ei heti törmää
(..)

Paitsi eriasteisiin samanmielisyyden ilmauksiin vahvistukset voivat liittyä myös eriasteisiin erimielisyyden ilmauksiin – joskaan vahvaa erimielisyyttä ei tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa yleensä ilmaista. Sellainenkin keskustelu, joka on luonteeltaan keskustelijoiden yhteisyyttä rakentavaa ja säilyttävää, voi tosin sisältää myös suoria erimielisyyden ilmauksia. Tavallisempaa silti on, että erimielisyys on heikkoa, jolloin se on naamioitu muistuttamaan samanmielisyyttä. (Ks. esim. Tainio 1996: 93–94.) Suurin osa tutkimieni raamattupiirikeskusteluiden vahvistuksista toimiikin juuri tässä tehtävässä. Esimerkiksi kannanottojen erimieliset jälkijäsenet alkavat usein vahvistuksilla, joilla puhuja tekee myönnytyksen edeltävälle puhujalle ennen kuin ilmaisee varsinaisen erimielisyytensä (vrt. Lehtinen 1995: 65–66).

(7) I

- 1 F: no arvostettiin (.) naisia (.) siihen aikaan
 E: eipä juuri
 C: kyllä naisia siinä mielessä arvostettiin että (.)
 naisille kuulu se (.) se oma rooli (..) varsinkin
 5 sen vapaan miehen vaimo oli huomattavassa asemassa
 E: kyllä mutta sitte taas (..) nii (..) niin nii
 E: puhutko sinä kristityistä
 B: yleensä kaikista
 C: yleensä kaikista sen ajan ih[mis-
 10 E: [puhutaan niinku (.)
 vaik demokratiasta jossain kreikassa ni sehän koski
 vaan vapait miehiä (.) se ei koskenut (.) naisia eikä
 (.) (heikompa et) (.) kyl ne naiset kuitenkin (.)
 oli niillä tietysti oma paikkansa ei nyt mitenkään
 15 voi (.) sanoo tasa-arvosta (niin) ver- rinnastaa
 miehiin niit naisia (.) kyl (ne) miehet oli ihan
 omas asemassaan kuitenkin

Samantapainen myönnytys voi olla myös ensimmäisessä kannanotossa, jolloin sitä ei ole tehty toiselle puhujalle, vaan esimerkiksi puhujien yhteiselle maailmankuvalle (vrt. Lehtinen 1995: 66). Tämäntapaisia puheen sisäisiä myönnytyksiä ohjaa osaltaan puhujien tilannetietous: puhujat tietävät, mitä keskustelussa on milloinkin sopivaa sanoa (vrt. s. 44). Tuottaessaan norminvastaista vuoroa puhujat voivat siten koettaa jo ennalta estää mahdollisen konfliktin syntymisen.

Lopullista tietoa kannanottonsa sosiaalisesta hyväksyttävyydestä puhuja saa kuitenkin

vasta toisten tuottamien jälkijäsenten kautta (ks. Tainio 1996: 87). Toisinaan tämä johtaa ensimmäisen kannanoton uudelleen muotoiluun (ks. s. 32). On kuitenkin huomattava, ettei puhuja välttämättä itsekään tiedä, mikä hänen kantansa on ja kuinka hän sen esittäisi. Eihän keskustelua yleensä aloiteta valmiin arvioin, vaan mielipiteet muodostuvat vähitellen keskustelun kuluessa. (Ks. Tainio 1996: 87.)

4.1.4. Episteeminen asteikko

4.1.4.1. Varma

Episteemistä varmuutta ilmaistaan suomen kielessä yleensä modaalisin adverbein (ks. esim. Matihaldi 1979: 119). Myös tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa tavallisin varmuuden operaattori on modaalinen adverbi *varmasti* (8 esiintymää). Muita – harvinaisempia – ovat adverbille *varmasti* rinnasteinen modaalinen adjektiivirakenne *on varmaa* (2), modaaliverbi *täytyä* (1) sekä verbin *kieltää* 3. infinitiivin abessiivi *kieltämättä* (2). (Vrt. esim. Kangasniemi 1992: 176–181.) Myös adverbia *välttämättä* (7) käytetään, mutta ainoastaan kielteisissä lausumissa. Vain kerran se esiintyy myöntömuotoisessa kysymyksessä, mutta tällöin kysymys toimii erimielisenä jälkijäsenenä ja projisoi selvästi kielteistä vastausta: *onks se ihan noinkaan välttämättä*.

Määrällisesti varman ilmaisuja on tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa huomattavan vähän. Jos nämä varman ilmaisut esiintyvät tiedon esittämiseen liittyvissä puhetoiminnoissa, ovat suhteutettavat asiointilat yleensä sen kaltaisia, että ne olisivat jokaisen pääteltävissä esimerkiksi yhteisesti luetun raamatunkohdan pohjalta. Tällainen varmojen ilmausten käyttö saattaa kuvastaa sitä tutkimilleni raamattupiirikeskusteluille luonteenomaista piirrettä, ettei kellään keskustelijoista ole niissä tiedollista statusta (ks. s. 42). Siten asiointila osoitetaan tietoa esitettäessä varmaksi vain silloin, kun sen lähteeseen on kaikilla osallistujilla periaatteessa yhtäläinen suora pääsy.

(8) III

1 B: *eikös jeesus vois sitte tehdä tämmösestä pahasta*

- hengestä loppua (...) pitääkö (ne) ajaa johonki sikaan=
- 5 C: =niin mut sen jälkeenhän se oli kato käytännöllistä ne siat hei- (.) hukuttautu sen jälkeen ja (.) mitä niille pahoille hengille sen jälkeen tapahtu (...)
- B: mut on se jotenki hassua että ku (.) että ne jotenki pyytää sit jeesus heti toteuttaa niitten pyynnön
- 10 (...)
- C: no jos ne pyytää sellasia että jeesus voi toteuttaa niitten pyynnön (...) jos ne ois pyytäny et saadaanks me mennä toisiin ihmisiin niin jeesus tuskin olis suostunu siihen (.) mut tässäkin ehkä
- 15 kuvataan sitä määrää kuinka monta pahaa henkee (.) jotta niitä riitti kahteentuhanteen sikaan niitä täytyy olla ainakin kakstuhatta
- B: mm
- H: ilmeises(h)ti
- 20 C: (hehe)

Adverbin *varmasti* esiintymät poikkeavat kuitenkin selvästi muista varman ilmaisuista. *Varmasti* ei juuri esiinny itsenäisissä vuoroissa, kuten tiedon esittämisissä, vaan sitä käytetään reaktiivisissa vuoroissa (ks. Hakulinen 1989a: 54) samalla tapaa kuin edellisessä luvussa esiteltyjä vahvistuksia.

(9) I

- 1 A: minkälaisia vois olla meidän (.) voiko meidän yhteiskunnassa olla sellasia jotka ei suostu tekemään työtä ja jotka (.) elää kurittomasti ja touhot- (.) tou[hottaa] joutavia=
- 5 *F: [joo (.) tota]
- E: =mm (.) **varmasti**=
- F: =tuo oli sikäli hyvä kysymys et mää oon telkkarissa näh- (.) televisiossa nähny tota (...) semmosen miehen joka oli semmosessa (...) ajankohtaisohjej- (.)
- 10 ohjelmassa ja (...) ja siin oli silleen että (...) et tota (.) tää ihminen (.) ei halunnu tehdä työtä (...) ja hän oli sitte (.) hän niinkun (.) ei yksinkertaisesti halunnu tehdä työtä (.) niinku (.) niin tää (.)
- 15 tää o- (.) tämmönen ihminen ainakin yks on suomessa (.) nyt (.) v- ollu viime aikoina
- E: oha niit **varmasti**=
- C: =valitettavasti niit on enem[män kuin yksi]=
- *E: [nii]
- F: =nii
- 20 C: (hehe)

- E: (tääll on) (.) tää neljätoista on aika paha ainaki
vanhan mukaan että (.) m- mutta jos kukaan ei
tottele sitä (.) mitä me tässä tässä kirjeessä
25 olemme sanoneet niin merkitkää hänet (.) älkääkä
seurustelko hänen kanssaan että hän häpeäisi (.) ni
merkitkää ni se on aika
- F: (he[hehe])
B: [(onko siinä) tota]
A: m(h)m
30 (.)
A: täällä uudessa on et antakaa opetus
(.)
- C: mutta kuitenkin viidennessätoista sanotaan älkää
silti pitäkö häntä vihollisenanne vaan o[jentakaa
35 *E: [nii
kuin vel[jeä
*A: [mm
(.)
- A: mut eiks tästä (.) niinku voi päätellä tästä (.)
40 kontekstista että (.) et tää tarkoittaa seurakunnas-
sa olevia ihmisiä (..) tai et siis seurakun[nassa on
*E: [joo
tällasia ihmisiä=
- E: =nii on varmasti
45 A: et ei (.) ei kai niinku (.) tai harvoin paavali kai
puhuu siitä et miten (.) tai harvemmin (.) et miten
(.) pitää elää seurakunnassa ei-olevien ihmisten
kanssa
E: mm

Esimerkissä (9) adverbi *varmasti* esiintyy kaikkiaan kolme kertaa. Yhteistä näille adverbin esiintymille on juuri se, että ne kaikki muodostavat reaktiivisia vuoroja joko yksinään tai osana pidempää lausumaa: *varmasti* on vastaus kysymykseen (r. 6), samanmielisyyttä osoittava jälkijäsenen informaation esittämiseen (r. 16) ja viimein eräänlainen vastauksen ja samanmielisen jälkijäsenen yhteensulautuma (r. 44). Joko/tai-kysymykseen vastatessaan episteemistä varmuutta ilmaiseva *varmasti* sitoo vastaajan luonnollisesti pelkkää myöntöä vahvemmin puheenalaisen asiaintilan totuuteen. Samoin tiedon ja mielipiteen esittämisen jälkijäsenenä *varmasti* ilmentää varsin vahvaa samanmielisyyttä, jos sen etujäsenenä oleva lause on jonkun heikomman episteemisen operaattorin määrittämä tai kokonaan tunnusmerkitön. Esimerkkikatkelman samanmielisiä jälkijäseniä (r. 16 ja 44) voisi siten luonnehtia vahvaksi samanmielisyudeksi.

Mikä sitten voisi selittää esimerkkikatkelman kolmen eri reaktiivisen vuoron varmuusasteen? Toisin kuin edellä esitellyt episteemistä välttämättömyyttä ilmaisevat kielenaineokset ei adverbi *varmasti* näissä reaktiivisissa vuoroissa ilmennä puhujan

pääsyä puheenalaiseen tilaan, joskin puheenaiheella on selvä vaikutus adverbien käyttöön. Riviltä 1 alkava kysymys, riviltä 7 alkava informaation esittäminen ja riviltä 39 alkava (retorinen) kysymys muodostavat semanttisen jatkumon *meijän yhteiskunnassa – suomessa – seurakunnassa on tällasia ihmisiä*, jonka jokaisen asteen keskustelija E suhteuttaa varmaksi. Vaikka adverbi *varmasti* näissä vuoroissa muistuttaakin vahvistuksia, ei sitä pidä mielestäni silti sellaiseksi tulkita. Adverbihan ei tässä korosta propositioiden totuutta (vrt. esim. s. 46), vaan nimenomaan suhteuttaa puheenlaisia asiointiloja totuuteen.

Jos etujäseniä tarkastellaan vielä hieman tarkemmin, huomataan, että keskusteluketkelman aloittava kysymys alkaa itse asiassa hakukysymyksenä: *minkälaisia vois olla meijän* (r. 1). Topiikki on saatu aiemmin luetusta raamatunkohdasta, jossa Paavali on käskenyt *kurittomasti eläviä* seurakuntalaisia rauhoittumaan. Tämä on ohjannut keskustelijat miettimään, minkälaisia nämä kurittomat ihmiset ovat alkuseurakunnan aikoihin olleet. Päätelmiä on tällöin tehnyt ennen kaikkea A, jota E on puolestaan tukenut samanmielisyyttä osoittavia jälkijäseniä tuottamalla.

Aloittaessaan nyt hakukysymyksen A implikoi yhteyden luetun raamatunkohdan ja nyky-yhteiskunnan välillä: hakukysymyshän sisältää presupposition *meijän yhteiskunnassa voisi olla sellasia ihmisiä*. A kuitenkin purkaa tämän presupposition vaihtamalla hakukysymyksensä joko/tai -kysymykseksi, jolloin totuudelle avoimeksi asettuu juuri hakukysymyksen sisältämä väite (vrt. s. 40–41). Vastauksellaan *varmasti* E kiirehtii suhteuttamaan tämän kyseenalaistetun väitteen todeksi – varmasti todeksi. Näin E tulee suhteuttaneeksi tarkasti ottaen kaksi asiointilaa: *sellasten ihmisten* olemassaolon nykyään sekä sen implisiitiseksi jäävän olettamuksen, että Raamatun tekstit soveltuvat myös nyky-yhteiskunnan arviointiin.

Kaksi muuta *varmasti*-esiintymää ovatkin johdonmukainen jatke E:n kannalle. Kun F esittää presupponoitua yhteyttä tukevan informaation, osoittaa E heti vahvan samanmielisyytensä (r. 16). Hieman pidemmälle menee tosin vielä C, joka evaluoivassa ilmauksessaan *valitettavasti niit on enemmän kuin yksi* (r. 17) jo presupponoi *tämmösten ihmisten* olemassaolon (ks. s. 35).

Viimeisen *varmasti*-adverbilauseman etujäsenenä on A:n *eiks*-kysymys, joka on useimpien *eikö*-kysymysten tapaan tässäkin tulkittavissa retoriseksi. Retorinen *eiks*-kysymys toimii puhujien yhteisen tiedon signaalina. Koska se on väite, merkitsee se esittäjänsä tietäväksi puheenalaisen asiointilan yhteydessä; toisaalta se kysymysmuotonsa

vuoksi implikoi myös puhekuppanin pääsyä esillä olevaan asiintilaan. Myönteisen väitteen tavoin retorinen *ei ks*-kysymys preferoi jälkijäsenekseen myönteistä reaktiota. (Ks. esim. Halonen 1996: 193). Tällaisen keskustelija E myös tuottaa: *niin on varmasti* (r. 44) ei ole aitoon kysymykseen annettu aito vastaus, vaan osoitus siitä, että E jakaa A:n mielipiteen (vrt. s. 43).

4.1.4.2. Todennäköinen

Toisin kuin varman ilmaukset ovat todennäköisyyden ilmaukset tutkimissani raamattupiiri-keskusteluissa varsin tavallisia. Lisäksi episteemistä todennäköisyyttä ilmaistaan keskusteluissa useammanlaisin keinoin. Eniten käytettyjä ovat modaaliset adverbit, kuten *kai* (21), *arvatenkin* (1), *varmaan* (48), *vissiin* (3), *todennäköisesti* (4) ja *ilmeisesti* (6). Näiden lisäksi käytetään modaaliverbiä *taida* (5) sekä johtolauseissa verbejä *luulla* (6), *olettaa* (1) ja *uskoa* (4). Puhujat ilmaisevat episteemistä todennäköisyyttä myös potentiaalilla. Potentiaalia ei keskusteluissa kuitenkaan käytetä muutoin kuin Raamattua tai joitain muita tekstejä referoitaessa. (Vrt. esim. Kangasniemi 1992: 163–175.)

Määrällisesti runsaat todennäköisyyden ilmaukset esiintyvät tutkimissani raamattupiiri-keskusteluissa yleensä erilaiseen esittämiseen liittyvissä puhetoiminnoissa. Todennäköisiksi on tällöin osoitettu arvioinnit, jotka eivät ole suoraan pääteltävissä esimerkiksi luetun raamatunkohdan pohjalta (vrt. s. 50). Todennäköiset ilmaukset ilmentävätkin puhujan subjektiivista päättelyä aivan toiseen tapaan kuin varmaksi osoitetut asiintilat.

Esimerkissä (10) on kyse juuri tällaisesta puhujan omasta päättelystä. Vaikka B:n päätelmälle löytyy tukea Raamatusta ja muut keskustelijat ilmaisevat lisäksi samanmielisyytensä, osoittaa B arvionsa silti vain todennäköiseksi, ei varmaksi. Kyseessä on kuitenkin vain B:n subjektiivinen päätelmä: B ei voi mitenkään tietää, mikä Jeesuksen mielentila on puheenalaisella hetkellä todella ollut. Suoraa pääsyä puheenalaiseseen asiaan ei ole.

(10) II

1 A: *täällä sanotaan (.) mulla on tää (.) viitteellinen*

- raamattu (.) kohta on ainutlaatuinen uudessa testamentissa (.) siis toi jeesus loi heihin vihaisen katseen (.) missään muualla ei kerrota jeesuksen vihasta
- 5 G: ei piä paikkaansa
B: nii
G: ku se kaato ne pöyät siel[lä
B: [(se) mullaki tuli
- 10 mieleen [(--)
(useiden keskustelijoiden päällekkäispuhuntaa)
A: [mutta ke (.) mut mainitaanko siinä (.)
viha (.) sana
E: minun mielest mainitaan (.) [(--)
- 15 A: [uudessakin
(H): missä se [on
(G): [pitäskö kattoo
(.)
(H): joo
- 20 G: tää on vielä ran[kempi mitä tää
(?): [missä (--)
vanha käännös sanoo tässä kohassa=
C: =no (.) kerro mite[n
G: [silloin hän katsahtaen
- 25 ympärilleen loi vihassa (.) silmänsä heihin
A: mm
(..)
G: tästä tulee semmonen et (.) ettei se ollu (.) vaan vihanen katse vaan on vihassa
- 30 A: nii
(.)
B: (no) vaikka siinä (..) ei sanottaiskaan ((haukottelee)) (.) että tota (..) että että (..) että se (.) siellä (.) pöytiä kaataessaan oli vihainen niin (.) ((mutisee)) kai se nyt kuitenkin oli vihanen kaataes[saan (.)
- 35 *(H): [mm
eikös siinä oo joku se että kiivaus sinun tempelisi puolesta kuluttaa minut=
40 H: =tjoo

(11) III

- 1 B: eikö jeesus todella tienny kuka siihen koski tungoksessa
(..)
- 5 C: todennäköisesti tiesi mut se halus sen itte tulevan esiin sen joka oli koskenut (.) mahtava usko muuten kun riitti mitä tää sanoo täällä (..) hetkin[en
H: [kunhan
kosken hänen=
C: =viittaansa niin minä paranen

Esimerkissä (11) tilanne on hyvin samantapainen. Itse asiassa episteemistä varmuutta ilmentävä vastaus olisi B:n kysymykseen vähintäänkin odotuksenmukainen: Jeesuksen (Jumalan) kaikkitietävyys on yksi puheyhteisön keskeisimmistä käsityksistä. Lisäksi B:n kysymys on *eikö*-kysymys, joka preferoi myöntävää jälkijäsentä (ks. s. 54). Tätä preferenssiä B vielä korostaa vahvistuksella *todella*. Kaikesta huolimatta C ei käytä varmaa astetta, sillä pääsy käsiteltävään asiintilaan ei ole suora. Keskustelijoiden ei ole mahdollista varmasti tietää, mitä Jeesus kyseisellä hetkellä ajatteli tai tiesi.

Esimerkissä (11) todennäköinen ilmaus esiintyi vastauksessa. Vaikka todennäköisyyttä osoittavia ilmauksia käytetäänkin tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa eniten itsenäisissä tiedon ja mielipiteen esittämisen puhetoiminnoissa, esiintyy niitä myös reaktiivisissa vuoroissa, kuten juuri joko/tai -kysymysten vastauksissa ja erilaisissa samanmielisyyttä osoittavissa jälkijäsenissä. Samanmielisyyden osoittamiseen näyttää erikoistuneen lähinnä adverbiksi *varmaan*, jonka reaktiivinen käyttö muistuttaa paljon edellisessä luvussa esitellyn adverbiksi *varmasti* käyttöä.

(12) I

- 1 A: *sit must on jännä (.) tässä kun jatkuu vielä
kakstoista että (..) tai jotku elää kurittomasti
eikä tee työtä vaan touhua joutavia ja (.)
sellaisia me käskemme ja kehoitamme herran jeesuksen
5 nimessä \$rauhottumaan ja ansaitsemaan itse
leipänsä\$ (.) et niinku (..) et minkälaisia
\$vuhottajia\$ nää vois olla sitte tällaset ihmiset
tai onks ne jotain niinku (..) kun paavali kerran
niitä kāskee ni tavallaan siis täähän on kirje
10 jolleki seurakunnalle (.) et onks niil seurakunnassa
on sellasia ihmisiä jotka ei enää tee (tuotavaa) ne
niinku touhottaa (.) j[outavia (.)
*E: [nii **varmaa**
ja onks ne=
15 E: =ne on just niitä jotka aattelee et loppu
tulee nytte=
A: =nii
(.)
E: **varmaan***

Esimerkin (12) keskustelu edeltää aiemmassa esimerkissä (9) esiteltyä keskustelua. Jos esimerkkikatkelmia vertailee keskenään, voi nähdä, kuinka tässä todennäköiseksi

osoitetut asiointilat alkuseurakunnasta pohjustavat myöhempiä arvioita nyky-yhteiskunnasta. Esimerkissä (12) A tekee päätelmiä alkuseurakunnan tilasta yhteisesti luetun raamatunkohdan pohjalta. E ilmaisee samanmielisyytensä A:lle, mutta suhteuttaa puheenalaisen asiointilan vain todennäköiseksi, koska varsinainen pääsy tiedon lähteeseen puuttuu. Kun A myöhemmässä keskustelussa laajentaa päätelmänsä koskemaan myös nyky-yhteiskuntaa, vaihtaa E varmuusasteen varmaksi (ks. s. 53). Arvioinnit alkuseurakunnan tilasta E esittää siten vain todennäköisinä, mutta yhteyden Raamatun kertomusten ja nyky-yhteiskunnan välillä varmana.

Esitän vielä yhden esimerkin todennäköisistä ilmauksista. Katkelma on sikäli mielenkiintoinen, että keskustelija E käyttää siinä todennäköisen varmuusasteen ilmaisemiseen verbiä *uskoa*. Verbiinhän liittyy tässä puheyhteisössä vahvoja uskonnollisia konnotaatioita.

(13) II

- 1 I: mää muuten löysin sen kohdan (.) onks joku muu löytäny
(.) sen (.) jeesuksen nimeä kunnioittaen on kaikkien
(.) polvistuttava (.) kaikkien niin taivaassa kuin
5 maan päällä (.) ja maan alla (.) ja jokaisen kielen
tunnustettava isän jumalan kunniaksi jeesus kristus
on herra
E: mm=
I: =tää on filippiläiskirje
(.)
10 G: tarkottaako tässä kieli (.) öö (.) jokaista yksilöä
vai
A: kyllä kai
I: on niinku vähän kuvaannollista k[ieltä
G: [mutta kun tosta on
15 tehty toisenlaisiaki tulkintoja (.) siitä on tehty
semmosta tulkintaa että ennen maailmanloppua
n[iin (.) kaikki (.)
*E: [aa (.) joo ((tuhauttaa))
kaikki maailman kielet niin niillä pitää (.)
20 (niinku) olla raamattu käännetty ensinnäki (.)
sitten että jokaisessa on (--) (..) eikö tuo vois
tarkottaa tuo[ta toistaki=
*A: [mut
E: =joo (.) mu[t kyl mie uskon et se kuitenkin jossain
25 *A: [m-
vaihees kaikille valkenee (.) että on men[ny
*A: [mm
jotai vikaan=
A: =nii

30 (.)

E: tai no toisille valkenee et on mennä vikaan ja toisille valkenee et (.) on mennä ihan jees

Esimerkissä (13) keskustelijoilla on erimielisyyttä erään raamatunkohdan tulkinnasta. Keskustelijat A ja B ovat aiemmassa keskustelussa esittäneet arveluja viimeisestä tuomiosta: siellä kaikki polvistuvat ja tunnustavat, että Jeesus on herra. G ei kuitenkaan yhdy tähän, vaan esittää erimielisen jälkijäsenen, jolloin arvelun perustana ollut raamatunkohta haetaan esille (r. 1). G ei silti edelleenkään luovu kannastaan, vaan ehdottaa tekstille toisenlaista tulkintaa (r. 10, 14–22). Tähän E tuottaa puolestaan jälkijäsenen, joka osoittaa heikkoa erimielisyyttä: E aloittaa vuoronsa myöntävällä partikkelilla *joo*, mutta kontrastoi lausuman sitten *mutta*-konnektorilla erimieliseksi (ks. esim. Tainio 1996: 94). Tämän jälkeen seuraa väite, jossa E suhteuttaa puheenalaisen asiointilan todennäköiseksi *uskoa*-verbillä.

Uskoa-verbiä ei tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa käytä kukaan muu kuin keskustelija E, jonka kaikki *uskoa*-verbin sisältämät lausumat ovat rakentuneet muotoon vahvistus *kyllä* + *mie uskon* + itse suhteutettava propositio. Vuorojen puhetoiminnat ovat niin ikään samoja: *kyllä mie uskon* -lausumat ovat kaikki erimielisiä kannanottoja. Näin pienen aineiston pohjalta on tietysti epävarmaa tehdä kovin yleistäviä johtopäätöksiä, mutta *kyllä mie uskon* -rakenne näyttää kuitenkin E:n idiosynkraattiselta keinolta ratkaista mahdollinen konfliktitilanne keskustelussa. *Uskoa*-verbiin liittyvät uskonnollisen uskomisen konnotaatiot tekevät sen erityisen käyttökelpoiseksi juuri erimielisissä jälkijäsenissä: erimielisyyden preferoimattomuus lievenee, kun asiointila muuttuu *uskonasiaksi*.

Samanlainen ilmausta pehmentävä diskurssitehtävä on myös toisella keskusteluissa esiintyvällä idiosynkraattisella piirteellä. Keskustelija B:llä on tapana suhteuttaa asiointiloja todennäköiseksi *luulla*-verbin avulla. Toisin kuin E B kuitenkin tällä tavoin nimenomaan välttää oman henkilökohtaisen kantansa ilmaisemisen, sillä B:n käyttämä *luulla* on aina geneerinen: *luullis oikeestaan että se nyt jeesuksen luo tuli yleensä enemmänkin ihmisiä*. Verbi on lisäksi aina konditionaalissa, mikä vielä vahvistaa ilmauksen varovaisen arvelevaa sävyä.

4.1.4.3. Mahdollinen

Mahdollisen kategorian tavallisin kielellinen ilmiö on tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa adverbi *ehkä* (28). Lähes yhtä käytetty on myös modaaliverbi *voida*. Lisäksi mahdollisuutta ilmaistaan modaaliverbilla *saattaa* (5) sekä modaalisella adverbilla *mahdollisesti* (2) ja tätä vastaavalla adjektiivirakenteella *on mahdollista* (1). (Vrt. esim. Kangasniemi 1992: 153–161.) Kerran käytetään myös mahdottoman kategoriaan kuuluvan kariivijadjektiivin *mahdoton* kieltomuotoa *ei ole mahdotonta*.

Mahdollisen kategorian kielelliset ilmaisukeinot eivät ole kovin monipuoliset, minkä lisäksi mahdollisten ilmausten lukumäärä on keskusteluissa kaikkiaan melko vähäinen esimerkiksi todennäköisiin ilmauksiin verrattuna. Mahdollisten ilmausten diskurssiasemat ovat kuitenkin sekä varmojen että todennäköisten ilmausten asemia moninaisemmat, sillä puhujat käyttävät niitä erilaisten esittämisen puhetoimintojen ja niihin liittyvien reaktiivisten vuorojen sekä vastausten lisäksi myös esimerkiksi kysymyksissä, kertomisessa ja kuvittelussa.

Myös mahdollisten ilmausten käyttö heijastelee puhujan pääsyä puheenalaiseen tilaan. Episteemisellä asteikolla mahdolliset ilmaukset ovat vielä yhtä askelta todennäköisiä alempana, joten niiden käyttö kuvastaa jo varsin rajallista tietämystä. Mahdolliset ilmaukset toimivatkin tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa usein puheen suojauksina, joskin tähän tehtävään käytetään paljon myös todennäköisiä ilmauksia. Suojaukset kuuluvat varauksiin, joilla tarkoitetaan ilmausta epämääräistä ja siten sanomaa lieventäviä sanoja ja sanontoja. Suojaukset epämääräistävät erityisesti lausuman proposition ja puhujan välisen suhteen: niitä käyttämällä puhuja välttyy sitoutumasta täysin ilmaisemansa proposition totuuteen. Tutkijan ei ole mahdollista tietää, onko puhuja todella epävarma sanomastaan vai haluaako hän vain antaa sellaisen vaikutelman. Suojauksilla puhuja yhtä kaikki merkitsee tietämyksensä rajalliseksi. (Ks. esim. Suojala 1989: 118–119.)

(14) I

- 1 *B: tässä puhuttiin vaikeista asioista*
 (..)
 B: vois ahdistella lauria ja kysyä siltä (..) tästä (..)

- hankalista (.) seurakuntalaisista
 5 (..)
 E: mut miten niit sit voi ojentaa sillee must niinku
 tuntuu et (nyt) jos rupee ojentamaan (sillee)
 asettuu ite sillee (.) "mie on niinku vähän niinku
 parempi ku sie" (.) hei et minul on varaa sanoo
 10 B: mm
 A: mm
 E: se on (.) se on aika vaikeet mennä sanomaan sillee
 niinku ihan samal tasolla et (.) hei et nyt sie teet
 minun mielest vää[ri (..)
 15 *A: [nii
 (tai et) aika helposti tulee (sillee) et (.) [(--)
 A: [se
 edellyttää varmaan sitä et seurakunnassa on muutenki
 sellanen niinku (..) negatiivisesti sanottuna
 20 jokainen puuttuu jokaisen asioihin (.) [et jos on
 *E: [mm
 vaan yks joka aina nuhtelee ja sitä ei
 koskaan nuhdella niin et se niinku tavallaan (.)
 tulee sit (.) saa sellasen aseman et se on pyhempi
 25 kun muut (.) ja parempi (.) niin silloin se ei
 varmaan onnistu mut että jos se on niinku tavallaan
 vastavuoroista että (.) et mä ojennan sua ja sä mua
 (.) niinku aina vuorovii(h)koin (.) niin silloin se
 ehkä onnistuu paremmin
 30 (..)
 B: se ehkä edellyttäis semmosta (..) avoimempaa touhua
 et (..) siis tarkotan sillä et jos on (nyt) (.) et
 jos nyt joku ei tee mitään näkyvää julkisyntiä niin
 ei sitä pääse kukaan mistään ojentaan [(.)
 35 *E: [mm
 (on se nyt) vähän teennäistä jos mennään (.) mennään
 tunnustaan jolleki syntejä sen takia et se vois
 sitte ruveta mua ojentamaan (..) taikka en minä nyt
 tiedä

Esimerkissä (14) on keskusteltu seurakunnan omiin jäseniinsä kohdistamista sankti-
 oista. B:n evaluoiva vuoro *tässä puhuttiin vaikeista asioista* yhdessä sitä seuraavan tauon
 kanssa osoittaa topiikin olevan jo päättymässä; hakukysymyksellään (r. 6) keskustelija E
 varaa aiheen käsittelylle kuitenkin uutta tilaa (ks. esim. Raevaara 1996: 29–30). Muut
 eivät heti osoita kiinnostustaan aiheen jatkamiseen, mutta kun E alkaa korjailla ja selitellä
 sanomaansa (r. 12, 16), tuottaa A kysymykseen viimein vastauksen (r. 17).

Vastauksessaan A kontrastoi kaksi mahdollista toimintatapaa: onnistunut toiminta
 edellyttää *varmaan* yhteisesti suoritettua nuhtelua, jonka vuoksi yhden antama nuhtelu
ei varmaan onnistu, kun taas yhteisesti tehty *ehkä* onnistuu. A siis aloittaa kontrastoinnin
 todennäköisyyden ilmauksella, mutta vaihtaakin varmuusasteen heikommaksi vuoronsa

lopussa.

A:n vuoro ei aiheuta välittömiä reaktioita muissa keskustelijoissa. Pienen tauon jälkeen sille tuottaa kuitenkin jälkijäsenen keskustelija B, joka aloittaa vuoronsa myös adverbilla *ehkä* (r. 31). Modaalinen adverbi lienee tässä ns. affektiivinen tarttuma (ks. esim. Hakulinen 1989c: 126). Vapassa keskustelussa on tavallista, että keskustelijat mukauttavat puhettaan toistensa puheeseen. Tällainen puheen akkomodaatio voi ilmetä useilla eri kielen tasoilla ja se voi ilmentää eri konteksteissa erilaisia asioita. (Ks. esim. Hakulinen 1987: 59; Hakulinen 1989c: 126–127.) Esimerkin modaalisen adverbien tarttumisen voisi tulkita osoitukseksi B:n samanmielisyydestä A:n kanssa.

Jos A:n ja B:n vuoroja vertailee hieman tarkemmin, huomaa kuitenkin, että ne ovat varsin kontrastiivisia toisilleen. B aloittaa ilmauksensa täsmälleen samoin sanoin kuin A: *se edellyttää*. Vuorojen ensimmäiset lausumat ovat muutoinkin samasisältöiset: *avoimempi touhu* vertautuu seurakuntaan, jossa *jokainen puuttuu jokaisen asioihin*. Juuri modaalinen adverbi kontrastoi lausumat kuitenkin keskenään, sillä A on suhteuttanut esittämänsä asiaintilan todennäköiseksi, B taas omansa mahdolliseksi. Lausumat eroavat toisistaan myös siten, että B:n lausuman finiittiverbi on indikatiivin sijaan konditionaalissa. Konditionaali ilmaisee tässä eräänlaista kuvittelun maailmaa, joka on vastakkainen todelliselle maailmalle (ks. esim. Kangasniemi 1992: 248).

B:n lausumaan sisältyy myös komparatiivi *avoimempaa*. Jos komparatiivin vertailukohdetta ei ole pantu ilmi lauseessa, pitää se hakea joko tilanteesta tai tekstiyhteydestä, jolloin komparatiivi toimii tekstuaalisena sidoskeinona (ks. esim. Hakulinen & Karlsson 1979: 141). B:n lausumassa *avoimempaa* edeltävä fiktiivinen konditionaali aikaansaakin tulkinnan, jonka mukaan avoimen vertailukohdaksi asettuu todellinen maailma ja todellinen seurakunta. A:n kuvailema asiaintila edellyttäisi siten seurakuntaa, joka ainakin puheenalaisella hetkellä on vain kuvitteellinen. Näin B:n vuoroon rakentuu hienovaraista kritiikkiä seurakuntaa tai omaa puheyhteisöä kohtaan. Tällainen kritiikki on puhujien yhteisyyttä rakentavassa keskustelussa luonnollisesti preferoimatonta, joten B suojaa puheensa adverbilla *ehkä*. Kritiikin preferoimattomuus näkyy myös B:n tarpeessa selitellä kannanottoaan: *siis tarkotan sillä et* (r. 32).

B käyttää vuoronsa lopussa toistakin suojausta *taikka en minä nyt tiedä* (r. 38), jolla B viimein kyseenalaistaa koko vuoronsa totuudellisuuden. B on tässä vienyt lausumansa loppuun ja keskustelussa sijaisee kohta, jossa puhujanvaihdos olisi mahdollinen. Kukaan keskustelukumppaneista ei kuitenkaan ota puheenvuoroa, mikä juuri saa B:n

tuottamaan tämän suojauksena toimivan korjausrakenteen. Konnektori *tai* onkin tavallinen vuorojen välisen korjausjäsennyksen aloitin (ks. Sorjonen 1997: 121).

Esimerkissä (15) mahdollisuuden ilmaukset liittyvät myös eräänlaiseen kuvittelun puhetoimintaan. Yhteisesti luetussa raamatunkohdassa on kerrottu, kuinka Jeesus tunsu fariseusten tähden sekä vihaa että surumielisyyttä. Tämä johtaa keskustelijat pohtimaan, onko näiden kahden tunteen yhtäaikainen kokeminen ylipäänsä mahdollista.

(15) II

- 1 B: *mutta tota toista niin kyllä musta ei se nyt musta tunnu niin mahdottomalta et joku ois vihainen ja surullinen samaan aikaan*
- 5 C: *ei koska (.) mitä mä muistan joskus (.) alakoulussa ku kirjoitettiin sellasia muistan vihanneeni niin (.) useimmat kirjotti jostain epäkohdista (.) eli se viha oli sellasta miten mä sanoisin (.) aiheellista vihaa (.) just sellasta eräänlaista surku- (.) suru (..) surkuttelua siitä asioiden (..) olotilasta*
- 10 B: *niin kun mulla tuli mieleen joku sellanen että jos joku (..) (tää on) niinku (nääh) ääriklassinen esimerkki mutta se on jonku (..) joidenki lapsi joku teini tulee (..) tulee (.) tulee tota kotiin joskus (.) aamuyös- (.) aamuyöllä (..) pää täynnä*
- 15 *kaikkia aineita (.) niin (.) mä voisin kuvitella silloin sille voidaan olla sekä vihainen että surullinen siitä tilanteesta samaan aikaan*
- A: *mm=*
- 20 C: *=ja ehkä siinä tilanteessa se viha (.) tulee ensimmäisenä pintaan [(.)*
- *B: [mm*
- *A: [mm*
- ja se suru (.) surua ei pysty siinä tilanteessa kanavoimaan*
- 25 A: *mm*
- (..)*
- G: *saattaahan siinä olla vaikka että äiti itkee (.) ja silloin (sen) sanottas et se on surullinen ja samalla (et) se huutaa sille (.) teinilleen*
- 30 B: *mm*

Katkelman alussa B ilmoittaa, että keskustelua herättänyt tunnetila on hänen mielestään mahdollinen – joskin dynaamisessa ilmauksessa *ei se nyt musta tunnu niin mahdottomalta* (r. 1–2) käytetty persoonapronomini ja aistihavaintoverbi rajaavat

asiointilan nimenomaan B:n henkilökohtaiseksi kokemukseksi. Keskustelija C osoittaa kuitenkin kertomuksellaan (r. 4), että B:n kokemus on yleistettävissä.

Tämän samanmielisyyttä ilmentävän vuoron jälkeen B tuottaa itsekin lisäevidenssiä aiemmin ilmaisemalleen propositiolle kertomalla esimerkin. Lausuma *mä voisin kuvitella* (r. 15) kuitenkin osoittaa, että esimerkki ei ole todellinen, vaan että B on aloittanut kuvittelun puhetoiminnan. Mahdolliseksi suhteutettu asiointila *sillon sille voidaan olla sekä vihanen että surullinen siitä tilanteesta* (r. 16) kuuluu siten fiktiiviseen maailmaan. Modaaliverbi *voida* saakin tässä lause- ja tekstikontekstista johtuen kaksi eri modaalista tulkintaa, episteemisen ja dynaamisen, joiden merkitykset sulautuvat ilmauksessa yhteen. Tällainen useiden modaalisten merkitysten yhtäaikainen aktivoituminen on varsin tavallista etenkin aidossa keskustelussa (ks. Hakulinen & Sorjonen 1989: 97; Kangasniemi 1992: 394; Vuoriniemi 1973: 313–317). Siten B:n luomassa kuvitteellisessa maailmassa *voi (saattaa)* käydä niin, että lapsen vuoksi ollaan sekä vihaisia että surullisia; toisaalta ainakin kuvitteellisessa maailmassa tämä on inhimillisesti mahdollista.

Samaisen fiktiivisen maailman rakentamista jatkavat niin ikään keskustelijat C (r. 19) ja G (r. 27). Näin esimerkiksi G:n vuorossa konstruoituu maailma, jossa äidin yhtäaikainen itku ja huuto on sekä mahdollinen että mahdollisesti toteutuva asiointila.

4.2. Totuuden pätevyysala ja kriteerit

Olen aiemmista luvuissa käsitellyt episteemisiä varmuusasteita. On kuitenkin myös modaalaineksia – lähinnä modaalisia adverbejä – jotka ilmaisevat niin ikään eräänlaista varmuuden arviointia, joskin niiden suhde episteemisyden on välillisempi (ks. Orpana 1988: 104). Tällaisia ovat esimerkiksi Ahlmanin (1933: 143–144) modaalisten adverbien luettelossa esiintyvät *ainakin* ja *varsinkin*, joiden avulla puhuja voi koko proposition totuuden sijaan suhteuttaa erilaisia suppeampia ja laajempia kokonaisuuksia. Siten *ainakin* ilmaisee puhujan sitoutuvan totuuteen vain tietyn määrittelemänsä käsitteenosan kohdalta; *varsinkin* puolestaan korostaa tietyn käsitteenosan totuutta edellyttäen samalla muunkin osan propositiosta todeksi. *Varsinkin*-adverbilla on näin myös eräänlaisia käsitteen tähdentäjän ja sävyttäjän tehtäviä. (Ks. Orpana 1988: 105–106, 108–109.)

Paitsi totuuden pätevyysalaa modaalinen adverbi voi suhteuttaa myös totuuden kriteereitä: adverbi voi osoittaa puhujan sitoutuvan ilmaisemansa asiointilan totuuteen

vain tiettyjen kriteerien vallitessa. Adverbit, jotka suhteuttavat totuuden kriteerejä, implikoivat siten, että tulkintamahdollisuuksia voisi olla muitakin. (Ks. Orpana 1988: 106.) Kriteerejä suhteuttavia adverbeja ovat esimerkiksi Ahlmanin luettelossa esiintyvä *oikeastaan* sekä tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa paljon käytetyt *itse asiassa*, *siinä mielessä* ja *tavallaan*.

Molemmat edellisistä adverbiryhmistä liittyvät tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa ennen muuta tiedon ja arvioinnin esittämiseen sekä näiden saman- ja varsinkin erimielisiin jälkijäseniin. Kaikkia totuuden kriteerien suhteuttajia sekä totuuden pätevyysalan suhteuttajista adverbia *ainakin* käytetäänkin tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa varauksina. Adverbi *ainakin* toimii erityisesti puheen suojausena edellisessä luvussa esiteltyjen mahdollisten ilmausten tapaan (ks. s. 59). Totuuden kriteerien suhtauttajia käytetään puolestaan likimääräistiminä, jotka ovat toinen varausten alaryhmistä. Likimääräistimien tehtävänä on sopeuttaa puheenalainen käsite johonkin prototyypin käsitteeseen (ks. esim. Suojala 1989: 118).

Esimerkissä (16) keskustelijat ovat raamattupiirin alkajaisiksi lukeneet Paavalin kirjettä, jossa on käsketty erottamaan kurittomasti käyttäytyvät seurakuntalaiset seurakuntayhteydestä. Tämä on saanut keskustelijat pohtimaan, mitä seurakunnasta erottaminen on alkuseurakunnan aikaan mahtanut tarkoittaa.

(16) I

- 1 B: *et tarkottiko täällä se et jos erotettiin seurakunnasta
ettei saanu tulla (..) tulla johonkin niitten
seurakunnan kokoontumiseen*
- 5 C: *ei välttämättä ei kai ne ulos heittä[ny mut ne ei
*E: [nii
sillai ehkä harrastaneet sosiaalista kanssakäymistä
niit[ten kanssa*
- E: *[nii (--) jotenki sanotaan niinku täällä (.)
älkää seurustelko (.) tai jot[ai=*
- 10 *A: *[mm
B: =mut se on kyllä aika kova rangaistus seki
E: se on=
A: =m[itä semmonen
B: [nimenomaan se*
- 15 E: *mm
(.)
A: mitä sellanen hyödyttää (.) mitä se niinku (..) siis
jos joku eristetään ni tuleeks se sitte joka on
eristetty ni jotenki (..) niinku (.) tuleeks sille*

erotettais. Samalla hän kuitenkin suojaa puheensa rajaamalla kokevan subjektin lopulta omaksi itsekseen: *kyl mä ainakin olisin aika vihanen*. Näin lausumaan rakentuu paikka myös muille totuuksille, mikä lieventää huomattavasti vuoron preferoimattomuutta.

Esitän vielä lyhyen esimerkkikatkelman, jossa käytetään puolestaan totuuden kriteerejä suhteuttavaa adverbia. Kommentoidessaan B:n esittämää informaatiota keskustelija E likimääräistää ymmärtämisen käsitteen operaattorilla *tavallaan*. E voi näin ilmaista jonkinasteista myötämielisyyttä puheenalaisia ihmisiä kohtaan osoittaen kuitenkin samalla, että ymmärtämisellä on tässä tavanomaisuudesta poikkeavat kriteerit. E:n lausuma on siten todenmukainen vain, jos siinä ilmaistu ymmärtäminen käsitetään ei-prototyypiseksi ymmärtämiseksi. (Vrt. Suojala 1989: 119.)

(17) I

- 1 B: *mä en tiedä mä en tiedä onko se (.) nyky- (.)
nykytilanne mutta tota (..) mä tiedän semmosia (.)
tai (.) siis tiedän semmosia jotka (.) jotka (.)
5 kuus vuot(h)ta sitten tai viis vuotta sitten (..) ei
suostunu menemään (.) jumalanpalvelukseen (.) jossa
oli (.) naispappi*
E: *kyl mä tavallaan ymmärrän sen*
B: *mm*

4.3. Todenvastaisuus ja kuvitteelliset maailmat

4.3.1. Konditionaali

Operoidessaan esittämänsä proposition totuutta puhujan on myös mahdollista ilmaista, ettei puheenalainen asiointila ole totuudenmukainen. Tällöin asiointila kuuluu kyllä todelliseen maailmaan, mutta siitä esitetty propositio ei ole totta. Todenvastaisuutta ilmaistaan ennen muuta konditionaalilla, jonka perustehtävä suomen kielessä onkin juuri todenvastaisuuden osoittaminen. Todenvastainen lausuma alkaa lisäksi usein tietyillä aistihavaintoverbeillä, kuten *näyttää*, *tuntuu*, *kuulostaa* ja *vaikuttaa*, joihin liittyy yleensä konjunktio *kuin*. (Ks. esim. Hakulinen & Karlsson 1979: 275; Kangasniemi 1992: 242–244, 248.) Todenvastaisuutta osoittaa tietenkin myös kierto (ks. esim. Hakulinen &

Karlsson 1979: 266), jota en kuitenkaan tässä yhteydessä käsittele.

Konditionaalilla voidaan ilmaista myös toisentyypistä todenvastaisuutta. Tällöin konditionaali osoittaa, että puheenalainen asiointi ei kuulu todelliseen, vaan johonkin toiseen mahdolliseen maailmaan. Todellinen maailma voitaisiin kuitenkin korvata toisella mahdollisella maailmalla, jolloin fiktiivisestä asiointilasta tulisi totta. Tällaista syy–seuraus –yhteyttä ilmentävät esimerkiksi finaaliset sivulauseet, joiden finiittiverbi on konditionaalissa: *rukoilkaa, että herran sana leviäisi nopeasti ja pääsisi muualla samaan kunniaan kuin teidän keskuudessanne*. Niissä finaalilauseet esittävät asiointilan, joka toteutuisi, jos päälauseen ilmaisema ehto täytettäisiin. (Ks. esim. Kangasniemi 1992: 247–248, 250.)

Morfologinen konditionaali ilmaisee todenvastaisuutta lopulta myös hypoteettisissa konditionaalilausumissa, kuten *teltantekijä tekisi telttoja, jos joku vaan tilaisi*. Konditionaalilausuma ei tarkoita kieliopillista kategoriaa, vaan lausumaa, jossa yhden proposition totuus riippuu toisesta. Tällaisen ehtolausuman verbin modus voi lisäksi olla konditionaali. Silloin ehtolausuman ilmaisema syy–seuraus –suhde on vain hypoteettinen. (Ks. esim. Kangasniemi 1992: 251, 254.)

Jos ehtolausuman verbin modus on puolestaan indikatiivi, on lausuma todellinen ehtolausuma. Tällöin sen ilmaisema syy–seuraus –suhde on niin ikään todellinen huolimatta siitä toteutuuko se vai ei: *mut siinä on sit työtön, jos ei kukaan halua telttoja*. (Ks. esim. Kangasniemi 1992: 251–252.)

Esimerkeissä (18) ja (19) keskustelijat käyttävät erilaisia todenvastaisia ja kuvitteellisia ilmauksia. Esimerkissä (18) pohditaan taas sitä, onko surun ja vihan yhtäaikainen kokeminen inhimillisesti mahdollista. Topiikki on saatu keskustelijoiden aiemmin lukemasta raamatunkohdasta, jossa Jeesuksen kerrotaan olleen vihainen ja murheissaan samaan aikaan.

(18) II

- 1 A: *sit täs on jännä kun (.) samalla (.) se oli
murheissaan (.) (ko) jos mä ajattelen silloin ku mä
oon \$vihanen nii ei niinku murheissaan siihen
helposti yhdisty et\$ silloin on joko (.) joko tosi
5 vihanen tai joko murheissaan mut et se että se ois
yhtä aikaa molemmat ni (...) siihen voi tarvita jo
jotain jumalallista=*

C: =mutta jeesushan on jumala
 A: nimenomaan
 10 ((yskintää))
 (..)

Keskustelija A:n lausuma *mut et se että ne ois yhtä aikaa molemmat ni* (r. 5) olisi tulkittavissa todenvastaiseksi. A:n lisäämä jatko rakentaa sen kuitenkin lausumaksi toisesta mahdollisesta maailmasta: kuvitteellinen surun ja vihan yhtäaikainen ilmaiseminen voisi kyllä toteutua todellisessakin maailmassa, mutta sen toteutumiseen tarvittaisiin *jotain jumalallista*. A suhteuttaa ehtoa ilmaisevan proposition *siihen voi tarvita jo jotain jumalallista* varmuusasteeltaan mahdolliseksi modaaliverbilla *voida*, jonka merkitys onkin tässä puhtaasti episteeminen. Lausumaan sisältyy lisäksi indefiniittinen pronomini *jotain*, joka toimii käsitteen *jumalallinen* likimääräistimenä (ks. esim. Suojala 1989: 119).

Keskustelija C ei näytä kuitenkaan hyväksyvän A:n lausuman varauksellisuutta, vaan esittää *mutta*-konjektorilla alkavan kontrastoivan kannanoton heti A:n vuoron perään. *Mutta*-kytköksen kontrasti syntyy kahdesta toisistaan eroavien asiaintilojen kuvauksesta; usein kyse on puhetilanteen ulkopuolista maailmaa koskevien kahdenlaisten kokemusten yhteensovittamisesta (ks. Sorjonen 1989b: 163, 168). C:n vuoroon sisältyykin myös liitepartikkeli *-han*, jonka perustehtävänä on implikoida, että jokin osa lauseen ilmaisemasta propositiosta on vastaanottajalle jo ennestään tuttu. Puhujien yhteiseen tietoon vetoava *-han* voi esimerkin tapaan toimia eräänlaisena muistutuksena. (Ks. esim. Hakulinen & Karlsson 1979: 328.) Keskustelussa *-han* preferoi usein samanmielisyyttä (ks. Halonen 1996: 192). Niinpä A:kin vahvistaa C:n puhujien yhteiseen maailmankuvaan viittavan kannanoton partikkelilla *nimenomaan*.

Esimerkissä (19) keskustelijat ovat puolestaan lukeneet raamatunkohtaa, jossa Jeesuksen kerrotaan valtuuttaneen opetuslapsensa saarnaamaan ja karkoittamaan pahoja henkiä. Keskustelijat alkavat näin pohtia, mitä tämä pahojen henkien karkoittaminen voisi olla nykyaikana.

(19) II

1 B: mutta to- (.) toimiiko täällä (..) joutuuko täällä

- tavallinen (.) seurakunta (.) pastori joutuu kyllä saarnaamaan mutta joutuuko ajamaan henkiä pois
- 5 C: niin mutta tavallaan ei tarvii koska (.) henget ei uskalla tulla tänne muutenkaan kun (.) niillä on niin vähän elintilaa täällä
- G: onks se ihan noinkaan välttämättä (..)
- 10 E: siis kyllä mie uskon että jos se laittas ittesä likoo se (.) pappi (.) lähtis kadulle (--) (.) nii silloin se (.) joutus ajamaan varmaan (..)

Ennen E:n hypoteettista konditionaalilausumaa (r. 9–11) keskustelu on ajautunut lievään konfliktiin. B on joko/tai –kysymyksessään (r. 1–3) fokusoinut *saarnaamisen* painotuksella ja vahvistavalla partikkelilla *kyllä*, joilla keinoin B on kontrastoinut *saarnaamisen* ja *henkien ajamisen* keskenään (ks. esim. Hakulinen & Karlsson 1979: 308–309). B:n joko/tai –kysymyksen voi katsoa implikoivan kielteistä vastausta: keskustelija C tarjoaakin vastatessaan suoraan selityksen kannalleen eksplikoimatta varsinaista kielteistä vastausta (r. 4). C ei saa kuitenkaan tukea muilta keskustelijoilta, vaan G päinvastoin kyseenalaistaa C:n selityksen melko suorasanaisesti (r. 7). G:n vuoroa seuraakin tauko, joka osaltaan osoittaa, että keskusteluun on syntynyt ristiriitoja.

Tauon jälkeen vuoron ottaa E, joka hypoteettisella konditionaalilausumallaan vastaa myös B:n kysymykseen. E:n vastaus on myönteinen: seurakuntapastori joutuu ajamaan henkiä. Tämän asiointilan E asettaa kuitenkin riippuvaiseksi toisesta, siitä, laittaako pastori *ittesä likoo*. Koska ehtolausuma on morfologiselta modukseltaan konditionaali, on se luonteeltaan hypoteettinen: tämä olisi syy–seuraus –suhde, joka todellisessa maailmassa ei kuitenkaan tule toteutumaan. Siksi vastaus B:n joko/tai –kysymykseen olisi jossain toisessa mahdollisessa maailmassa myönteinen, mutta todellisessa maailmassa se on kielteinen.

Tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa näyttää olevan tavallista, että keskustelijat käyttävät konditionaalilausumia ilmaistakseen epäsuoraa kritiikkiä (ks. myös s. 61). Niin myös E:n hypoteettinen konditionaalilausuma kontrastoi vahvasti todellisen ja kuvitteellisen maailman – eikä suinkaan *tavallisen seurakuntapastorin* eduksi.

4.3.2. Kategoriaparit

Paitsi konditionaali puhujalla on käytettävissään myös muita keinoja suhteuttaa sanottavaansa johonkin toiseen mahdolliseen maailmaan.

Markku Haakana (1995; 1996), joka on tutkinut huumoria ja vakavaa keskustelun kategoriaina, osoittaa, että huumori ja vakava muodostavat keskustelussa kategoriaparin, jonka väliset siirtymät merkitään selvästi. Siirtymien merkitseminen on tärkeää, sillä huumorin ja vakavan kategoriat luovat varsin erilaisen odotustilan seuraaville vuoroille. Molempiin kategorioihin sisältyy omat, erityiset käsittelyvälineensä, joiden väärä soveltaminen voisi pian ajaa keskustelun umpikujaan. Vapaalle keskustelulle luonteenomaisella tavalla myös huumorin ja vakavan kategoriat ovat kuitenkin koko ajan keskustelijoiden itsensä neuvoteltavissa: keskustelun moodi eli puhumisen tapa voi vaihdella puhujien tehdessä nopeita asennonvaihdoksia kategorioiden välillä. (Ks. Haakana 1995: 359; Haakana 1996: 146–148; ks. myös Hakulinen 1989: 50.)

Puhujat voivat käyttää erilaisia keinoja osoittaakseen, että keskustelun moodi on vaihtunut. Tällaisina kontekstivihjeinä toimivat esimerkiksi nauru, äänen laadun muutos, liikkeet, eleet ja ilmeet, jotka kaikki voivat signaloida huumoria. Vastaavasti siirtymää huumorin kategoriasta vakavaan voidaan osoittaa erilaisin kielenaineiksin, jotka kontrastoivat kategoriat keskenään. (Ks. Haakana 1995: 370; Haakana 1996: 153–154, 159–160.)

Esimerkissä (20) tarkastelen muutamia keinoja, joilla keskustelijat eksplikoivat keskustelun kategorian. Keskustelukatkelma on tavallista pidempi; sen topiikin kehkeytyminen selviää esimerkistä itsestään.

(20) II

1 *B: tota (.) mm mä tässä kiiruhtelen (.) jakeeseen*
 kakskymmentäyks (..) kun jeesuksen omaiset kuulivat
 kaikesta tästä he lähtivät sinne ottaakseen hänet
 huostaansa sillä he luulivat että hän oli poissa
 5 *tolaltaan tätä jaetta mää oon (.) nähny käytettävän*
 osotuksena siitä että jeesus oli "mielisairas" (..)
 ja että sen omaisetki joutu sitä niinku holhoamaan
 ja pitämään huolta (.) tuos- (..) tuosta jakeesta on
 semmosta sanottu
 10 *(..)*

- G: toi erellinen jae ni voi kyllä (...) ainaki selittää
että miks (.) sitä otti päähän (.) tulee kotii (.)
ensinnäki tuli kansaa niin paljon ettei päässy ees
syömää
15 (hehehehe)
B: ni(h)i::
G: jos on koko päivän opettanu jotain ja ajanu jotain
riivaajia pois nii voi siinä voimat mennä aika
paljon jos se ihminen oli niin kai sen pitää syödäki
20 välil[lä (ja)
*A: [mm
C: ja sit(h)te vielä omai(h)set jo pitää dor(h)kana (.)
((taustalla yleistä hihitystä)) ei sille tar(h)jota
ruo(h)kaa eikä (C: hehe)
25 (hihi)
A: \$täällä sanotaan noista omaisista tai kääntämisestä
että (.) poissa tolaltaan (.) on oikeastaan
varovainen käännös kreikan (.) ilmaisulle (.) on
suunniltaan (.) tarkemmin ei ole oma itsensä tai (.)
30 on ekstaasissa\$
(hihihi)
G: nii tässä sit[te
[(hehehe)
A: [\$heidän mielestään jees(h)- ((sana
35 katkeaa naurunpyrskähdyksiin)) (.) heidän
mielestään jeesus oli joutunut siihen tilaan että
heidän velvollisuutensa oli ottaa hänet\$ huostaan
G: tässä sanotaanki on poissa suunniltaan tässä
kään[nöksessä
40 *A: [mm
(..)
B: oliko jeesus poissa suunniltaan (..) mitä se
tarkottaa että on poissa suunniltaan (..) jos jeesus
ol[i
45 A: [on [suunniltaan tai poissa tolaltaan [(.) fei
*G: [a- *G: [tai (.)
[poissa suunniltaan\$=
*G: [tai (poissa)
E: =täs nyt kyl ku- (.) kuitenkin lukee et on poissa
50 suunniltaan
A: lukeeko
E: joo (.) vanhassa
(.)
E: joo (.) tar[kot-
55 C: [niin siis mitä oli
E: h[än on poissa suunniltaan
G: [hän on poissa suunniltaan
C: \$siis hetki(h)ne[n (.) poissa suunniltaan\$
*E: [\$niis\$
60 (hehehe)
A: Ekääntäjän kielitaju pettäny pahasti kolkytluvulla\$
G: no voisko sen ajatella et sitä (--) (ketutti)
kauheesti ja sitte tota niin ne ((yleistä
hihitystä)) (.) kaikki omaiset oli nähny sen aina
65 rauhallisena et se ottanu tilanteet niinku (.) aika
hyvin haltuun[sa
*B: [mm

- (.) mut nyt se niinku (...) tunteet siinä ryöpsähti
ku ei saanu syödäkseen
- 70 (hehe)
B: ni(h)i (.) [mutta
A: [\$peri-inhimillistä\$
E: \$se on aika kova toi ekstaasi\$
(hehehe)
- 75 (H): jo(h)o
E: \$pyörröö\$::
(hehehe)
(E): \$joku iskeny väentungoksessa sitä\$ (--)
(hehehehe)
- 80 B: \$niinpä niin\$
(E): (ekstaasissa)
H: \$on niin nälkä että näköö haittaa\$
(HEHEHEHEHE)
H: \$kyllähän näkö\$ (--)
- 85 (hehehe)
(..)
B: mut se on aika jännä että jeesus on ollu ((tirskahtelua)) niin ii- (.) ihminen (.) tuommosessakin asiassa ((tukahdutettuja tirskahtuksia)) (...) koska ei raamatusta kyllä muuta kohtaa (.) et vaikka se oli ristillä ja siellä varmaa oli vähän (.) piinallisempaa olla niin [ei sii-
- 90 A: [\$poissa tolaltaa\$
B: ei mut ihan oikeesti ei siinä oo niinku mitään (.) siel oo mitään semmosta kuvausta
- 95 C: niin onkin joo (.) se on ihan kuul siellä (.) tai (.) [ai-
G: [no ahdistihan jeesusta siinä (.) ennen
B: niin mutta siis tun[tuu et niinku (.) (--)] mä en
- 100 *A: [(--)
*C: [(--)
tiedä siis minkälainen (.) siis m- (.) mun mielestä sillon sitä ahdisti mut se kuitenkin (.) must se homma oli niinku sillee niinku hanskassa
- 105 että (.) tu et on niinku "poissa tolaltaan" niin se antaa must sellasen kuvan et ei oo niinku yhtä[än
*E: [mm
(.) et on mopo kara(h)nnu ihan käsistä
(hehehe)
- 110 C: (HIHIHIHI)
A: mu(h)t (...) ((yleistä hihitystä koko A:n vuoron ajan)) mut täs(h)sähän sanotaan että (.) ta(h)i siis \$ei sanota et jeesus oli poissa tolaltaan vaan että omaiset luuli että jeesus o[li poissa
- 115 *E: [mm
tolaltaan\$=
B: =mitenkä se vanha (.) onko vanha nyt [taas (.)
*G: [on
tässä eri mieltä
- 120 G: sillä (.) hänen omaisensa kuulivat sen (.) menivät he ottamaan häntä huostaansa (.) sillä he sanoivat (.) hän on poissa suunniltaan
A: nii (.) siis et omaiset kuitenkin oli \$sitä mieltä et jeesus on (...) tärähtäny\$

- 125 B: *niin mut siis tarkottaako tuo nyt tärähtäny vai siis
((vaimennettua hihitystä)) (..) eihän tuo nyt
tarkottanu et se on tärähtäny (..) eihän se si[is*
A: *no ei (..) joo (..) mut ei ole oma itsensä oli tässä [mm (.)*
130 *yks (..) kreikan (..) tarkka käännös*

Keskustelukatkelmasta selviää, kuinka puhujat vaihtelevat keskustelun kategorioita keskustelun kuluessa. Topiikin kehittely alkaa, kun B esittää kuulleensa, että erään jakeen perusteella Jeesuksen on arveltu olleen mielisairas. B:n vuoro on vakava, mutta G:n seuraavaksi esittämä kannanotto (r. 11) siirtää keskustelun kuitenkin huumorin kategoriaan (r. 15). Nauhalta ei voi kuulla, kuinka G signaloi siirtymän: esimerkiksi G:n äänensävyssä ei tapahdu havaittavia muutoksia. On myös mahdollista, ettei G siirtymää merkitsekään, vaan moodia vaihtavat G:n keskustelukumppanit tulkitsemalla jonkin aineksen G:n vuorossa humoristiseksi.

G:n vuoron jälkeen keskustelun kategoriaksi vakiintuu huumori, josta poikkeavat vakavat vuorot merkitään selvästi. Kategorioiden vaihtelusta keskusteluun rakentuu eräänlainen aaltoliike: keskustelijat kehittelevät yhteistyössä humoristista kontekstia raamatunjakeessa kuvatuille tapahtumille, minkä seurauksena keskustelun humoristinen intensiteetti nousee kunnes joku taas palauttaa keskustelun jälleen vakavaan moodiin. Palauttajia on keskustelussa oikeastaan vain yksi – keskustelija B – jota toiset puhujat useimmissa tapauksissa seuraavat. Tosin myös G tuottaa keskustelussa vakavia vuoroja, mutta ei tee kohta esittelemiäni suoria palautusyrityksiä. Muutaman vakavan vuoron jälkeen keskustelun kategoria vaihtuu kuitenkin aina takaisin huumoriksi.

Keskustelun kategorioilla on varsin merkittävä tehtävä totuuden operoinnin kannalta. Kuten aiemmassa luvussa mainitsin, puhujat voivat suhteuttaa totuutta myös toisiin mahdollisiin maailmoin: vaikkei propositio todellisessa maailmassa olisikaan totta, voisi se jossain kuvitteellisessa maailmassa kuitenkin olla totuudenmukainen. Myös leikin ja huumorin maailma voi toimia yhtenä tällaisena toisena mahdollisena maailmana (ks. myös Orpana 1988: 105). Kun puhujat siirtyvät keskustelussa huumorin kategoriaan, voivat he suhteuttaa todeksi sellaisia asioita kuin että Jeesusta on *joku iskeny väentungoksessa* (r. 78) tai että Jeesuksella on *niin nälkä että näköö haittaa* (r. 82), jotka osaltaan selittäisivät sen, miksi Jeesus oli raamantunkohdan mukaan poissa tolaltaan. Naurulla ja nauruisella äänellä lausumat kuitenkin signaloidaan selvästi humoristisiksi: ne

ovat totta vain leikin maailmassa.

Leikin ja toden kategoriaparia ilmentävät hyvin esimerkiksi rivit 87–95. Varsin intensiivistä humoristista jaksoa (r. 70–85) on keskustelussa seurannut tauko, jonka jälkeen B aloittaa nyt puolestaan vakavassa moodissa kulkevan kannanoton (r. 87). Vuoro alkaakin kontrastoivalla konnektorilla *mut*, joka jo osaltaan ilmaisee B:n keskustelukumppaneille, että moodi on mahdollisesti vaihtunut. B:n keskeyttää kuitenkin A (r. 93), jonka nauruisella äänellä merkitty ilmaus *\$poissa tolaltaan\$* vaihtaa keskustelun kategorian takaisin huumoriksi.

Tällaiset vakaviin vuoroihin kohdistuvat häirinnät ovat keskustelussa tavallisia. Myös moodi, jossa topiikkia käsitellään, on keskustelijoiden neuvottelun tulos – häirinnät voikin katsoa liian vakavaksi koetun vuoron kritiikiksi. Kiusoittelut kohdistuvat tällöin nimenomaan vakavan vuoron sävyyn, eivät sen sisältöön. (Ks. Haakana 1996: 164–165.) A:n keskeytyksenkin jälkeen B eksplikoi kuitenkin halunsa jatkaa vakavassa moodissa käyttämällä taas *mut*-kontrastointia ja ennen muuta operaattoria *oikeesti: ei mut ihan oikeesti* (r. 94). Tämä saa myös muut keskustelijat siirtymään vakavan kategoriaan muutaman vuoron ajaksi (r. 96, 98).

Leikin ja vakavan lisäksi tutkimistani raamattupiirikeskusteluista on löydettävissä muitakin kategorioita, kuten *normaalisti* sekä *periaatteessa* ja *käytännössä*. Kaikki nämä edustavat omia mahdollisia maailmoita, joissa myös asiaintilojen totuus saa varsin erilaisia tulkintoja. On kuitenkin tärkeää huomata, ettei kategorian vaihdos muuta keskustelun sakraalia puhetta ei-sakraaliksi. Sakraali on tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa sisällöllinen kategoria, joka on rajattu puhetapahtumien järjestyksellä (ks. s. 23).

4.4. Perustan osoittimet

Yhteistyöhön pyrkivässä kielenkäytössä puhujan odotetaan ottavan kantaa esittämiensä asiaintilojen totuudellisuuteen (ks. esim. Leiwo & Luukka & Nikula 1992: 97). Tapauksittain puhujan odotetaan lisäksi osoittavan, mihin hänen esittämänsä propositio perustuu. Episteemiseen modaalisuuteen kuuluvat siten myös evidentialit, jotka ilmaisevat puheenalaisen asiaintilan lähteen (ks. esim. Kangasniemi 1992: 198–199).

Useimmissa kielissä ei ole erityistä evidentialien kieliopillistunutta systeemiä (ks.

esim. Kangasniemi 1992: 198). Suomen kielessäkin evidentiaaleina voivat toimia hyvin monenlaiset kielenaineokset, kuten lauseet, lekseemit, tempukset ja morfologiset modukset. Aina ei ole edes selvää, onko kyseessä varsinainen evidentiaali. Esimerkiksi epäsuora esitys, kuten *tässä sanotaan että Jeesus on poissa suunniltaan tässä käännöksessä* voisi olla yhtä hyvin referaatti kuin evidentiaalikin. Jos puhuja kertoo jonkun viestinnästä jossain toisessa kontekstissa, on epäsuora esitys katsottavissa referaatiksi; mikäli puhuja taas kertoo tietyistä ulkomaailman asiasta toisen viestimänä, on kyseessä evidentiaali. (Ks. Kuiri 1984: 199–200.) Tällaisen eronteon tekeminen etenkin keskusteluaineistosta on kuitenkin vaikeaa ja usein varsin tulkinnanvaraista.

Olen Lehtisen (1995: 30) tutkimuksessaan käyttämää mallia seuraten laajentanut evidentiaalien kategorian koskemaan myös tapauksia, joissa puhuja nimeää esittämänsä proposition perustaksi omat ajatuksensa. Tällaiset perustan osoittimet ovat oikeastaan eräänlaisia kvasievidentiaaleja ilmaistessaan evidenssin sijaan pikemmin evidenssin puutetta (Lehtinen 1995: 30). Tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa niillä on kuitenkin siksi keskeisiä diskurssitehtäviä, ettei niitä voi sivuuttaa.

Olenkin jakanut tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa esiintyvät evidentiaalit semanttisesti kahtia puhujan omiin ajatuksiin ja auktoriteettiin viittamiin. Auktoriteetti on tässä ymmärrettävä hyvin laajasti kaikiksi niiksi tapauksiksi, joissa puhuja osoittaa proposition perustaksi jonkin muun kuin itsensä. En liioin käytä evidentiaali-nimitystä, sillä se assosioituu helposti vain faktuaalisen tiedon esittämiseen. Tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa evidentiaaleja käytetään kuitenkin muissakin puhetoiminnoissa – varsinkin mielipiteen esittämisissä – jonka vuoksi puhun evidentiaalien sijaan proposition perustasta tai perustan osoittamista (vrt. Lehtinen 1995: 97).

4.4.1. Auktoriteetti proposition perustana

Koska tutkimieni raamattupiirikeskustelujen topiikit juontuvat tilaisuuden alussa yhteisesti luetuista raamatunkohdista, on selvää, että yleisin keskusteluissa käytetyistä auktoriteettiperustoista on Raamattu itse.

Kuten jo mainitsin, on referoinnin ja perustan osoittamisen välinen raja usein tulkinnanvarainen. Tämä pätee erityisesti Raamattuun viittaamisiin. Raamattua siteerataan tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa tämän tästä, mutta useimmiten viittaaminen on

luonteeltaan referoivaa: keskustelijat vain palauttavat mieliin, mitä luetussa tekstikatkelmassa oikeastaan sanottiin. Viittaus voi tosin profiloitua myös perustan osoittimeksi, jos puhuja selvästi tukee sillä jotain tekstistä tekemäänsä päätelmää. Yksinkertaisimmillaan tällaiset lausumat koostuvat puhujan omasta päätelmästä ja heti sen perään siteeratusta raamatunkohdasta, kuten *ite porukkahän tässä oli hysteeristä miksi te noin hälisette ja itkette*. Lehtinen (1995: 97–98) mainitsee, että hänen tutkimissaan adventistien raamatuntutkistelussa Raamattuun viittaaminen käy hyvin rutiininomaisesti – se on ikään kuin lähdeviitteen mainitsemista. Saman huomion voi tehdä myös omasta aineistostani.

Tutkimillani raamattupiirikeskusteluilla on kuitenkin tapana laajentua varsin monipolvisiksi ajatusketjuiksi, joissa keskustelijat liukuvat topiikista toiseen. Luetussa raamatunkohdassa kuvailtuja tapahtumia vertaillaan muihin Raamatun teksteihin, puheyhteisön keskeisiin uskonnollisiin abstraktioihin ja keskustelijoiden yleistietoon. Siten myös perustan osoittimet ovat monenkirjavat: puhujat saattavat Raamatun lisäksi viitata Raamatun selitysteokseen, jonkun uskonnollista statusta omaavan henkilön lausuntoihin tai tietokirjoihin. Tavallisia ovat myös viittaukset aiempiin yhteisiin raamattupiirikeskusteluihin tai aikaisempiin mainintoihin kulloisessakin keskustelussa.

Käyttämällä konditionaalia puhuja voi puolestaan osoittaa, ettei hän itse välttämättä sitoudu siihen, mitä auktoriteetti ilmoittaa: *täällä sanottais että se olis kuuskytluvulla*. Auktoriteetti voi myös jäädä epäselväksi, kuten esimerkissä (21). G:n kysymys saa C:n – ei täsmentämään aiemmin esittämänsä auktoriteettiperustaa – vaan päinvastoin epämääräistämään sitä vielä entisestään.

(21) II

- 1 C: *mut eiks pietarista oo niin sanotusti (.) historialli-*
sia dokumentteja et se olis ollu aika (.) kookas (.)
raamikas mies
 G: *ninkö*
- 5 C: *joo (.) sellasta mä olen kuullut*
 E: *voihan se olla silleen yleensä kalastajat*
 A: *ja monet muutki*

Perustan osoittimien yhteydessä on vielä huomattava, ettei ilmaukseen välttämättä

sisälly lainkaan eksplikoitua proposition perustaa: perustan osoittimilla on selviä diskurssitehtäviä ja ne nousevat keskusteluun vain tietynlaisissa diskurssitilanteissa. Autoritatiivisia proposition perustoja käytetään tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa ennen muuta ratkaisemaan keskustelussa syntyneitä konfliktitilanteita (vrt. Lehtinen 1995: 103). Puhujat voivat myös koettaa välttää mahdollisen ristiriidan syntymisen jo ennalta käyttämällä perustan osoitinta preferoimattomia vuoroja tuottaessaan (vrt. 49). Perustan osoittimet liittyvät siten varsinkin erimielisiin jälkijäseniin. Tässä on kuitenkin tehtävä ero sen välillä, käydäänkö keskustelua jostain luettuun raamatunkohtaan liittyvästä asiasta vai käsittelee keskustelu laajempia puhujien yhteiseen maailmankuvaan perustuvia käsityksiä.

Jos keskustelun topiikki liittyy kiinteästi tekstiin, on diskurssitilanne tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa yleensä melko neutraali. Mikäli keskustelijoilla on erimielisyyttä jostain asiasta, saatetaan esimerkiksi Raamatun selitysteos ottaa esille yhteistuumin ja ratkaista syntynyt ristiriitatilanne sen avulla. Raamatun selitysteos edustaa näissä tapauksissa perustan osoittimien arvovaltahierarkian huippua: mitä teoksessa sanotaan, sen kaikki keskustelijat yleensä hyväksyvät.

Kokonaan toinen tilanne on silloin, kun keskustelussa on siirrytty käsittelemään puhujien laajempia uskonnollisia abstraktioita. Tällöin perustan osoittimen tuominen keskusteluun on usein merkki siitä, että diskurssitilanne on jännitteinen. Varsinkin jos keskustelu muuttuu selvästi väittelyksi, saattaa käydä niin, että lähes kaikki vuorot alkavat perustan osoittimella. Vastuu erimielisyydestä siirtyy näin auktoriteeteille (vrt. Lehtinen 1995: 103). Perustan osoittimet estävät siten osaltaan keskustelijoiden välistä sosiaalista solidaarisuutta murenemasta preferoimattomissakaan vuoroissa – joskaan tutkimani raamattupiirikeskustelut harvoin muuttuvat suoriksi väittelyiksi, riitelystä puhumattakaan.

(22) II

- 1 *B: sanokaas missä on (.) jakeen ykstoista (.) saastaiset
 henget (..) nykyään*
 C: saastaiset henget
 B: mutta missä ne on nykyään
5 *A: me puhuttiin siit toissa kerralla*
 *C: ai et ne ei täällä länsimaissa oikein viitti toimia
 kun jos ne toimis niin kaikki hiffais että hei (.)*

- 10 paholainen on ol- olemassa (.) a vot (.) jumala on olemassa tullaampa uskoon (.) elikkä sillä saatana tekis (.) tekis työtä jumalan pussiin (.) siks nää saastaset henget on menneet tonne (.) muille maille jossa (.) ihmiset ei tunne jumalaa
- E: mistä tiiät et ne ei toimi täällä
- 15 C: no ne ei toimi siinä mieles ne voi toimia mut ne ei toimi niin avoimesti koska (.) koska j[os ne toimis
- *E: [nimenomaan
- (.) tarp- (.) liian avoimesti niin (.) nehän (.) vetäis (.) onkos sekularitoimiseksko sitä sanotaan kun ihmiset niinku luopuu kokonaan uskosta mutta
- 20 jos tääl ois saastasia henkiä niin (.) kaikki ihmiset kun ne (on) kuitenkin siinä mielessä on kuullu täst jumala jutust vaikkei ne ois kuullu siitä kovin paljoo ni (.) ne hiffais että hei (.) toi puoli on olemassa (.) nimenomaan toi puoli (.)
- 25 nyt tää ei tietenkään näy nauhalle (hehe) (.) mutta silloin (hehe) myös toi puoli on olemassa (.) \$a vot siis käännytäämpä sinne elikkä joo (.) saatana tekis työtä niinku mä joo kerran san(h)oin jumalan pussiin\$=
- 30 A: =mm
- E: kyl mie luulen et ne toimii mut ei todellakaan toimi välttämättä avoimesti ja (.) jos (.) jos toimii avoimesti se voi olla semmosta hei toi on skitsofreenikko toi on hullu tai jotai=
- 35 B: =mää oon taas kuullu sen sorttista opetusta että (.) on (.) kristinuskolla täällä niin pitkät perinteet että se (..) sillä on (..) vaikutuksensa siihen (..) et jos ollaan (.) jos ollaan jossain bula viidakossa (.) missä on poppamiehiä ja kaikkee muuta
- 40 niin (.) se on vähä (..) eri kulttuuri
- E: mut tota (.) semmone asia ku huumeet (..) ne (.) avaa aika helposti tien [(.)
- *A: [mm
- 45 A: =mut se että (.) mut on kuitenkin niinku selkee ero länsimaissa tai niinku (.) siis kristillisissä länsimaissa ja sitte jossain (.) niinku (.) tyypillisissä lähetys (.) k[enttämaissa (.)
- *E: [mm (.) on totta kai
- 50 et ku siellä (.) lähetystyön tekijät kertoo et siel on ihan oikeesti siis niinku just sillee toimii ku raamatussa kuvataan (..) saastaisia henkiä tai pahoja henkiä (.) kun taas täällä (.) jos ne toimii niin ne saattaa just niinku olla johonki (.)
- 55 piiloutuneina [(.)
- *E: [mm
- 60 tai (.) niinku jonkun varjolla (.) tai meil on sillee joku (.) hieno nimi
- G: lukekaapa (.) riku rinteen kirjaa niin siel ainaki näyttää toimivan hirveen pal[jon niitä kaikkia
- *E: [joo
- *A: [mm
- E: en oo lukenu mut oon mie kuullu

- 65 G: *jopa niin paljon että ei (.) tee mieli kyllä uskoo
että toi nyt (.) ihan kaikki pitää paikkansa että
((yskäisee))*
- A: *mut voisko siinä olla sitte kans se että et niissä
(.) riku rinteen hommissa (.) siis jossain
saatananpalvonnoissa ja muissa [(.)*
- 70 *G: *[mm
niin se on (.) yleinen niinku kr- (.) tai ollaan
niin kaukana kristillisestä perinteestä mikä
kuitenki muussa yhteiskunnassa vaikuttaa (.)
loppujen lopuks varmaan kuitenkin aika paljon*

Esimerkkikatkelmasta tapaa useita edellä esittelemiäni näkökulmia. Katkelmaa edeltävä keskustelu käsittelee yhteisesti luettua raamatunkohtaa. Esimerkin alussa olevalla kysymyksellään (r. 1) B kuitenkin aloittaa kokonaan uuden topiikin, joka on vain välillisesti yhteydessä käsillä olevaan raamatunkohtaan. Aiheen siirtäminen nykyaikaan luo keskustelun osallistumiskehikkoon uuden tilanteen: edeltävässä keskustelussa on turvaututtu useaan otteeseen Raamatun selitysteokseen, mutta nyt vastaavaa, kaikille yhteistä, auktoriteettia ei ole käytettävissä.

Ensimmäiseksi B:n kysymykseen vastaa A (r. 5), joka viittauksellaan edeltävään raamattupiirikeskusteluun osoittaa, että topiikki on ollut esillä ennenkin. A:n jälkeen vuoron ottaa C, jonka käyttämä aloitus *ai et* implikoi, että C tunnistaa A:n viittauksen: partikkeli *ai* osoittaa vuoron alussa yleensä paluuta aiempaan topiikkiin, joka esitetään eräänlaisena mieleenjuolahduksena (ks. Sorjonen 1989a: 131). Onko C:n kannanotto jo aiemmin esillä olleen aiheen kehittelyä, ei nauhalta täysin selviä. Vuorossaan C kuitenkin käyttää perusväitelauseita ottaen näin tunnusmerkittävästi kantaa esittämiensä asiointilojen totuudellisuuteen (ks. s. 34). Mitään perustaa C ei sen sijaan esittämälleen propositionille osoita, mikä johtaakin keskustelija E:n kysymään sitä suoraan (r. 13). C joutuu tämän vuoksi suhteuttamaan esittämänsä asiointilan totuuden kriteerejä uudelleen: *no ne ei toimi siinä mieles ne voi toimia mut ne ei toimi niin avoimesti* (r. 14). Proposition perustan C jättää kuitenkin yhä osoittamatta.

Kaikki C:n jälkeiset puhujat käyttävät sitä vastoin vuoroissaan perustan osoittimia. Toisin kuin Raamatun tekstejä tulkittaessa eivät autoritatiiviset perustat yleensä muodosta tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa mitään arvovaltahierarkiaa silloin, kun keskustelussa käsitellään puhujien laajempia uskonnollisia abstraktioita (vrt. s. 77). Tavallista on, että keskustelijat käyttävät Raamattua sekä jotain muuta autoritatiivista perustaa sen rinnalla. Siten esimerkiksi keskustelija A osoittaa esittämänsä proposition

varsinaiseksi perustaksi lähetystyöntekijät (r. 50), mutta viittaa vuorossaan myös Raamattuun (r. 52).

Tässä vaiheessa keskustelussa on esiintynyt kaksi kilpailevaa kantaa: länsimaissa joko ei toimi tai toimii pahoja henkiä. Edellistä mieltä ovat olleet keskustelijat C ja B. Toisin kuin C keskustelija B on myös osoittanut, että hänen esittämällään propositiolla on – joskin melko epämääräinen – autoritatiivinen perusta: *mää oon taas kuullu sen sorttista opetusta että* (r. 35). Sitä vastoin E, joka on tähän mennessä edustanut yksin vastakkaista kantaa, ei ole käyttänyt autoritatiivista perustan osoitinta. E on päinvastoin eksplikoinut, että kyseessä on hänen oma arvelunsa: *mie luulen* (r. 31).

Omassa vuorossaan A asettuu näiden kilpailevien kantojen väliin. A ei yhdy E:n mielipiteeseen *huumeet avaa aika helposti tien* (r. 41–42), vaan väittää B:tä tukien, että länsimaiden ja eräiden muiden maiden välillä *on kuitenkin niinku selkee ero* (r. 45). Juuri tälle väitteelleen A myös osoittaa kaksi rinnakkaista autoritatiivista perustaa, lähetystyöntekijöiden kertomukset ja Raamatun kuvaukset. Toisaalta A myöntää, että länsimaissakin saattaa pahoja henkiä olla. Tämän väitteen A esittää varmuusasteeltaan kuitenkin vain mahdollisena osoittamatta sille myöskään mitään perustaa: *jos ne toimii niin ne saattaa just niinku olla johonki (.) piiloutuneina* (r. 53).

Seuraavan perustan esittääkin keskustelija G, joka vetoaa nyt lukemaansa kirjaan (r.59) ja asettuu näin kannalle *länsimaissa on pahoja henkiä*. Adverbilla *ainakin* (r. 59) G tekee kuitenkin varauksen esittämänsä perustan käyttökelpoisuuteen.

G:n vuoro synnyttää kaksi erilaista reaktiota. E, jonka kantaa G perustan osoittimellaan tukee, osoittaa hyväksyntänsä esitetyle perustalle minimipalautteella *joo* (r. 61). Minimipalautteen tarkempi huomiointi on tässä tärkeää: Sorjosen (1999: 183) mukaan minimipalautteista juuri *joo* on erikoistunut osoittamaan, että vastaanottaja rekisteröi edeltävän vuoron ymmärretyksi pitäen keskustelun kuitenkin faktuaalisella tasolla. *Joo* ei sido minimipalautteen esittäjää edeltävään vuoroon affektiivisesti (ks. Sorjonen 1999: 183). E tarkentaakin pian, ettei hänellä oikeastaan ole suoraa pääsyä G:n esittämään lähteeseen: *en oo lukenu mut oon mie kuullu* (r. 63).

Sitä vastoin A ei näytä hyväksyvän G:n esittämää perustaa, vaan rajaa sen marginaaliseksi ilmiöksi, jossa ollaan *kaukana kristillisestä perinteestä mikä kuitenkin muussa yhteiskunnassa vaikuttaa* (r. 72) Pieni yksityiskohta, joka myös osoittaa A:n nihkeähköä suhtautumista, on A:n käyttämä monikkomuoto *saatananpalvonnoissa ja muissa* (r. 69). Yli-Vakkurin (1986: 66) mukaan tällainen numerusoppositioon perustuva kontrasti tuo

puheeseen affektiivisen elementin; kyseistä monikkoa Yli-Vakkuri kutsuu ivallisuuden monikoksi. Kontekstissaan pejoratiiviseksi väritynee niin ikään A:n käyttämä substantiivi *riku rinte* *hommat*.

4.4.2. Puhuja proposition perustana

Kun puhuja haluaa osoittaa, että hänen esittämänsä proposition perustana ovat hänen omat ajatuksensa tai kokemuksensa, on hänellä käytössään useita kielellisiä keinoja. Esimerkiksi verbeillä *näkyä*, *kuulua*, *tuntua* ja *vaikuttaa* puhuja osoittaa, että propositio perustuu hänen aistihavaintoonsa. Ellei puhuja taas tahdo täysin sitoutua havaintoon, voi hän käyttää rakennetta *olin näkevinäni*, *olin kuulevinani*. Rakenteen *olla + -vinA + possessiivisuffiksi* voi liittää myös muihin kuin aistihavaintoverbeihin. Tällöinkin rakenne ilmaisee, ettei puhujan esittämä proposition perusta – joka tavalla tai toisella on sidoksissa puhujaan itseensä – ole välttämättä luotettava. (Ks. esim. Kangasniemi 1992: 201, 209–212.)

Esimerkissä (23) keskustelija D on käyttänyt esittämänsä proposition perustana lukemaansa psykiatrian kirjaa. Kun E esittää hänelle jatkokysymyksen puheenaolevasta aiheesta (r. 46), päätyy D käyttämään juuri edellä esiteltyä rakennetta osoittaakseen, ettei halua täysin sitoutua esittämänsä perustan varmuuteen. Epävarmuus kohdistuu tässä D:hen itseensä: osaako D välittää auktoriteetin esittämän tiedon oikeassa muodossa.

(23) I

- 1 D: ja anteeks mä haluan vielä tähän sanoo yhen asian
nimittäin (.) siin on nimittäin totaniin (.) öö (.)
semmonenhan asia on että (.) pienellä lapsella
5 tää on niinku on hyvä ja paha (.) et [tavallaan (.)
*E: [mm
se niinku (.) niinku (.) aikuisen ihmisen
tunnuspiirteisiin mun mielestä ei kuulu sellanen
että jaetaan niinku ihmiset kah (.) kahteen kastiin
että on (.) joko se on hyvät (.) ja on (.) pahat (.)
10 eli semmosella ihmisellä ei ole tietty tämmönen (.)
niinku älyllinen ajattelu kehittyny sillä asteella
ainakaan kovin pitkälle (..) joka sanoo et tämä on

- (.) joko niinku (.) hyvä tai paha (.) sit myöski
 15 tälläsissä niinku rajatapaustiloissa niinkun (.)
 niinkun nyt skitsofreniassa on samantyyppisiä (.)
 piirteitä (.) mä nyt vähän kärjistän tälle (.) (ku)
 mä oon vähän luku em mä paljoo oo psykiatria mut
 pikkasen tossa vilkasin (.) niin tota siinä just
 20 sitä semmosta et tulee se (.) torjunta (.)
mekanismit jos pu- pyritään arvostelevaan [(.)
 *E: [mm
 niin siinä tulee heti semmonen et älä meitä
 arvostele et tämmösillä pienillä tämmösillä (.)
 piireillä (.) nyt niinku on semmone hirveen niinku
 25 (.) voimakas niinku et se ryhmä pysyy (.) kasassa
 (.) niin se pelkää (.) tavallaan (.) et se ryhmä (.)
 hajoo (.) sillä et sinne tulee erilaisuutta (.) et
 se on valtava heikkouden o[sotus
 *E: [(nii o)
 30 juuri tällanen et ei kestä (.) niinku esimerkiks
 just ri- kritiikkiä
 A: mm
 (..)
 F: no miten sitte semmone ihminen joka ei rakasta it-
 35 joka ei rakasta itseään ni (.) miten (.) tämmöstä
 ihm- (.) mitenkä muiden tulis suhtautua tämmösee
ihmiseen
 (..)
 E: (riippuu)=
 40 D: =niin se nyt tietysti riippuu varmaan vähän
 ta[pauksesta
 *E: [nii
 että mitä se käytännössä
 F: nii
 45 (.)
 E: mitä sä sanoit siis (.) skitsofreniaan liittyy [(--)
 D: [nii
 (.) nii (.) jotai (.) jotain siis (.) siis (.)
 voihan se olla että (.) mä nyt sanon sen takia että
 50 ehkä koska mä en oo sataprosenttisen varm[a mut kun
 *E: [nii
 mä mielestäni olin lukevinaan sen silleen
 et siinä on niinku (.) siis tota (se) tai sta- (.)
rajatapauksissa niinku ihmisillä on niinku (.)
 55 hirveen voimakas se semmonen niinku joko tai ei et
 se on kauheen niinku semmosta jyrkkää

Tällainen puhujan omiin kykyihinsä tekemä varaus on tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa varsin tavallinen. Esimerkissä (24) tilanne on hyvin samankaltainen. Keskustelua on käyty siitä, mitä Raamatussa kerrottu seurakunnasta erottaminen voisi olla nykyään. Keskustelija B kertoo, että hänen tietämänsä mukaan helluntaiseurakunnasta voidaan erottaa. Tiedon lähteenä B käyttää entistä opettajaansa; koska

B kuitenkin käyttää johtolauseena metakognitiivista lausumaa *mä muistan*, katson B:n osoittavan proposition perustaksi paitsi auktoriteetin myös itsensä. Kun keskustelu etenee, B alkaakin tehdä varauksia omaan muistamiseensa. Esimerkiksi riveillä 13–27 B referoi tarkemmin opettajan sanomisia, mutta merkitsee heti vuoron alussa referoinnin epävarmaksi lausumalla *mun mielestä*. Vuoro sisältää lisäksi useita likimääräistimiä ja suojausjauksia, kuten *jotakin tuota, jotakin semmosia, varmaan ja emmä tiedä*, joista viimeistä B käyttää lähes jokaisen helluntaiseurakunnasta esittämänsä arvion yhteydessä.

B:n seurakunnan vanhimmista käyttämään nimitykseen *patu* (r. 23) liittyy tässä kontekstissa ainakin leikillisiä pejoratiivisia konnotaatioita. Samaa voisi sanoa *hellariseurakunnasta*: suomen kielessähän useat pejoratiiviset ilmaukset muodostetaan juuri *-ri* -johtimella (ks. L. Hakulinen 1979: 176). Suojasen (1985: 219) mukaan onkin tavallista, että uskonnolliset yhteisöt käyttävät tällaisia köllinimityksiä toisistaan.

Lisäksi B käyttää kysymyslauseita (r. 14–15, 21), jonka voi katsoa ilmentävän lähinnä puhujan mietiskelyä ja ihmettelyä (ks. esim. Kangasniemi 1992: 236–237; ks. myös Lyons 1977: 756). Tuleekin varsin selväksi, ettei B halua keskustelussa toimia helluntaiseurakuntaa koskevan tiedon auktoriteettina, vaikka juuri hänellä on ensisijaisin pääsy tiedon lähteeseen. Viimeinen *emmä tiedä* liittyykin korjausrakenteeseen. B on aloittamassa arviota helluntaiseurakunnasta, mutta korjaa heti puhettaan osoittaen nyt itsensä tietämättömäksi: *se on niin (.) tai emmä tiedä minkä kokonen hellariseurakunta on* (r. 48–50).

(24) I

- 1 E: (mitenkähän noit vois) soveltaa nykypäivää
 B: onko hellunta[laisilla
 *(C): [on
 eikö niillä oo (et) vois (.) voi erottaa seurakun-
 5 nasta=
 (C): =ai niinku (..) nii (.) emmä tiiä
 B: koska **mä muistan** ku (.) meillä oli koulussa (.)
 lukiossa (.) **yks helluntalainen opettaja se**
 uskontotunnilla kävi (.) esittelemässä (.)
 10 paikallisen hellariseurakunnan (.) mejän luokalle
 [(.)
 *E: [mm
 niin sillon **se mun mielestä sano** että (.) et jos (.)
 jos joku tekee **jotakin semmosta** (..) mm- **mitähän se**

- 15 **nyt käytti esimerkkinä se käytti varmaan esimerkkinä**
 että (.) jotaki:: (.) jotakin tuota (.) viinan
 kanssa (.) läträämistä [et jos
 *E: [mm
- 20 sitä tekee jossakin (.) jossakin kaupungilla ja (...) **siellä (.) näkyvästi jotaki örveltää (.) nii sitte**
 tulee (jos) joku (.) **mikähän niillä nyt on (.) emmä**
 tiedä onks niillä jotain vanhimpia tai jotaki
 semmosia pa[tuja (...)
 *A: [mm
- 25 jotka sitte (.) antaa (.) antaa vähän kurinpa(h)lau-
 tusta ja sit jos se ei toimi ni sitte erotetaan
 seurakunnasta (...) mun mielestä nii[l on
 *(C): [(--)
- A: varmaan väliaikaisesti kuitenkin=
 30 E: =nii
 B: niin no varmaa (.) nii kylä kai sinne ny takas saa
 tulla [(...)
 *A: [mm
- 35 mut emmä sit tiedä mitä se käytännös
 tarkoittaa (.) tarkoittaaks se et jos (mä yritän)
 tulla johonki (.) tilaisuuteen niin (...) en pääse
 (...)
 A: jos erotetaan väliaikaisesti seurakunnasta niin
 pitääköhän sit käydä uudestaan kasteella
- 40 (...)
 B: emmä sit tiedä tai (.) erotetaanko käytännössä (.)
 ketään (.) sieltä
 (...)
 E: mm (.) rupeis so- (.) soveltaa johonki (.)
 45 jyvaskylän kaupunkiseurakuntaan
 A: väki vähä hävi(h)äis=
 (hehe)
 B: =(mutta eikö siinäki oo) justiin se että **se on niin**
 (.) **tai emmä tiedä** minkä kokonen hellariseurakunta
 50 on et jos niit on niin (.) vähän et siellä kaikki
 tuntee toi[sensa niin se toimii varmaan
 *E: [nii
 paremmin ku toha kaupunkiseurakunta on niin iso ja
 kasvoton juttu että=
- 55 E: =mm

Kun keskustelu jatkuu tästä eteenpäin, saapuu paikalle myöhässä uusi keskustelija, D, joka osoittautuu helluntaiseurakuntaan kuuluvaksi. Koska hänen pääsyinsä puheen-
 alaiseen asiaintilaan on näin ilman muuta suurempi kuin kenenkään muun, tulee hänestä
 itseoikeutetusti esillä olevan topiikin tiedon auktoriteetti (vrt. s. 42). Muut keskustelijat
 alkavat esittää D:lle kysymyksiä, jolloin keskustelun osallistumiskehikkoa muovaavat
 melko pitkään ennen muuta kahtalaiset diskurssi-identiteetit, tietämättömät ja tietävä
 (vrt. esim. Seppänen 1997a: 161). Esittämänsä informaation ja kannanottojen – myös

moitiskelujen – tueksi D tuottaa omakohtaisia kertomuksia. Keskustelun vallitsevaksi puhetoiminnaksi muodostuu näin kerronta: D:n vuorot pitenevät, palautekierto katkeaa ja keskustelun interaktio hiipuu (ks. Hämäläinen 1982: 148). Vaikka monenkeskisissä keskusteluissa kertomusta voidaan rakentaa myös yhdessä (ks. esim. Londen 1997: 69–70), asettuvat muut keskustelukumppanit tässä yksinomaan D:n kertomusten vastaanottajiksi. Tämä kuvastanee osaltaan D:n ensisijaista pääsyä puheenalaiseen asiintilaan.

Kertomuksissaan D käyttää menneen ajan aikamuotona imperfektiä. Kuirin (1984: 227, 231, 249) mukaan puhuja voikin tempuksien valinnalla osoittaa, puhuuko hän omasta kokemuksestaan: imperfekti osoittaa puhujan olleen läsnä myös itse, kun taas perfekti ja pluskvamperfekti osoittavat tiedon muilta saaduksi. Pluskvamperfektia käytetään varsinkin yksittäisten menneisyyteen sijoittuvien tapahtumien yhteydessä; perfektillä kerrotaan puolestaan yleisimmistä menneistä asiintiloista. Imperfektin tulee tällöin olla tietenkin vaihdettavissa liittotempuksiin ilman, että lauseen kieliopillisuus kärsii.

Annan lyhyet esimerkit tempusten käytöstä. Keskustelukatkelmassa (25) D esittää kertomusta helluntaiseurakunnassa tapahtuneesta. Katkelma (26) on puolestaan toisesta yhteydestä. Siinä E kertoo, kuinka hänen sisarensa oli joutunut vaikeuksiin Jehovan todistajien kanssa. Vaikka lyhyt kertomus on loppupuoleltaan imperfektissä, alkaa se kuitenkin pluskvamperfektissa, joka osoittaa, että kyseessä on toisen käden tieto.

Kertomukset sijaitsevat keskustelussa ajallisesti peräkkäin ja niihin liittyy myös muita samatopiikkisia, eri uskonnollisten yhteisöjen käytäntöjä arvioivia, kertomuksia. Keskustelussa onkin tavallista, että yksi kertomus synnyttää toisen. Nämä toiset kertomukset ovat topiikiltaan, henkilögallerialtaan ja moraliiteetiltaan samankaltaisia kuin ensimmäiset kertomukset ja niitä voi pitää kuuntelijan tapana osoittaa samanmielisyttään ensimmäisen kertojan kanssa. Lisäksi toiset kertomukset ovat myös kuuntelijan osoitus siitä, miten hän on ensimmäisen kertomuksen tulkinut. (Ks. esim. Routarinne 1997: 152.) Tämä kertomusten ketjuuntuminen on syy siihen aiemmin (ks. s. 29) mainitsemaani seikkaan, että raamattuillassa I esiintyy kertomisen puhetoimintaa enemmän kuin illoissa II ja III.

(25) I

1 D: se on just semmonen et siellä ei esitetä

- kritiikkiä (.) kerra yks nainen meni sinne puhuun
eteen jotain sellasta todella fiksum tekstiä (.) "ei
saa tommosta kommentteja tääl[lä
5 *E: [hō
esittää ja kritisoida" (.) se on just semmosta
niinku massahypnoosia tai mullon kärkeviä
mielipiteitä mut mää oon n[äitten lausun[tojen
10 *E: [niin nii (.) nii
takana kyllä (..) mää voisin niitä kirjottaa vaikka
lehteen jos se siitä on kii ettem mää niitä häpee
(et) mun mielestä tässä maassa on sananvapaus ettem
mää tässä jumalaa vastaan nouse vaa (.) tiettyä (..) muuta

(26) I

- 1 A: mut sit ku niille kerran sanoo et [mää en usko tota
*E: [joo (.) mie tiijänki
et mä (.) mä (.) kuulun kirkkoon ja uskon sen mitä
kirkko opettaa niin sit ne ei tuu enää=
5 E: =ei mut siis (.) jos (.) nitte kans (.) jutut (.)
jo- (.) jututtaa niit vaik kerran niin sittenhän ne
tulee noin (.) kerran viikossa et joo et [(.) (--)
*A: [mm
10 (..) sit sit ne ei kyl tosiaan usko et (.) mun
sisäkolle oli käynny sillee se (.) jututti niit sillee
kerran ja sit ne tuli ja (.) kerran viikkoon tappelu
siit et (.) sit se yritti sanoo et ei nyt ei nyt ei
oo millää aikaa (.) tunki väkisi itteäsä sisälle ja
noi

Edellä esitelyjen keinojen lisäksi puhuja voi osoittaa esittämänsä proposition perus-
taksi omat ajatuksena sellaisilla lauseilla kuin *niin mulla tuli tosta mieleen tai mää
ajattelen että*. Kaikkein tavallisin tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa on kuitenkin
sanaliitto *mun mielestä* sekä sen lyhennelmä *musta*. Kun puhuja käyttää näitä, osoittaa
hän, että proposition perustana on nimenomaan hänen omakohtainen päättelynsä tai
uskomuksensa. Diskurssitilanteet, joissa edellä esitelyjä kielenaineiksia käytetään, ovat
luonteeltaan tavalla tai toisella sellaisia, että puhuja tahtoo korostaa omaa ajatteluaan
puheenalaisen asiointilan yhteydessä.

Lehtisen (1995: 97, 152) tutkimissa adventistien raamatuntutkistelussa puhujat
pyrkivät tekemään selvän eron autoritativisten - erityisesti Raamatun - ja omiin
ajatuksiinsa pohjautuvien perustojen välillä: omiin ajatuksiin pohjautuvat perustat eivät

olleet todistusvoimaltaan autoritatiivisten perustojen veroisia. Sama piirre on havaittavissa myös tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa, joskin perustojen arvoaltahierarkia riippuu suuresti siitä, minkälaisien asiaintilojen perustana ne toimivat. Esimerkiksi alkuseurakunnan aikaisia käytäntöjä pohdittaessa voittaa Raamatun selitysteos varmasti puhujien henkilökohtaiset päätelmät tiedon lähteenä (ks. s. 77). Jos taas keskustelua käydään vaikkapa sellaisesta uskonnollisesta abstraktiosta kuin lähimmäisenrakkaudesta, ovat puhujien omat päätelmät, tuntemukset ja uskomukset tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa aivan käypiä perustoja.

Esimerkissä (27) esitän vielä keskustelukatkelman, jossa topiikkina on naisten asema alkuseurakunnan aikana. Katkelma on ollut osin esillä jo kysymysten (s. 43) ja vahvistusten (s. 49) yhteydessä.

(27) I

- 1 F: no arvostettiin (.) naisia (.) siihen aikaan
 E: eipä juuri
 C: kyllä naisia siinä mielessä arvostettiin että (.)
 naisille kuulu se (.) se oma rooli (..) varsinkin
 5 sen vapaan miehen vaimo oli huomattavassa asemassa
 E: kyllä mutta sitte taas (..) nii (..) niin nii
 F: puhutko sinä kristityistä
 B: yleensä kaikista
 C: yleensä kaikista sen ajan ih[mis-
 10 E: [puhutaan niinku (.)
 vaik demokratiasta jossain kreikassa ni sehän koski
 vaan vapait miehiä (.) se ei koskenut (.) naisia eikä
 (.) (heikompa et) (.) kyl ne naiset kuitenkin (.)
 oli niillä tietysti oma paikkansa ei nyt mitenkään
 15 voi (.) sanoo tasa-arvosta (niin) ver- rinnastaa
 miehiin niit naisii (.) kyl (ne) miehet oli ihan
 omas asemassaan kuitenkin
 (..)
 A: mut sit toisaalta paavalilla (.) esimerkiks paavalilla
 20 ja jeesuksella (..) niin (.) siinä mielessä ehkä
 jossain määrin tasa-arvo et niinku (.) mikäli mä
latinalaisia nimiä tun[nen ni mainitsehan
 *E: [nii
paavali täällä (.) niinku huomattavia naisia
 25 terveisiä sille ja sille (.) tai mainitsee miehen ja
 sen vaimon eikä pelkäs[tään miestä
 E: [siis totta kai minun
mielestä ni on (.) tasa-arvo (.) siis jos raamattuu
 tulkitaan=
 30 A: =mm
 E: siis (iha)

- (..)
 B: no (.) mutta (.) niin no joo
 (..)
 35 B: (no niin) kuuluukohan tää nyt taas tähän (.)
 osastoon (.) osastoon neuvoja joilla (.) joil ei ole
 pelastusmerkitystä mutta (..) vaikuttaa vaan yleiseen
 elämiseen
 (..)
 40 C: se on kuitenkin merkittävä kansantaloudellinen neuvo
 B: mm
 A: \$nii\$=
 C: =työ (.) työnteolla se hyvinvointi syntyy
 A: mm

Esimerkin katkelma on osa laajempaa keskustelua alkuseurakunnan aikaisesta työllisyystilanteesta ja sitä myötä myös sukupuolittuneista työkäytänteistä. Keskustelijat eivät ole olleet aivan yksimielisiä asioista ja esimerkkikatkelmassakin diskurssitilanne on jännitteinen.

Perustan osoittimien kannalta mielenkiintoinen kohta keskustelussa on riveillä 19–29. Keskustelija E on juuri osoittanut olevansa eri mieltä C:n kanssa (r. 10–17), jonka jälkeen keskusteluun on syntynyt kommunikaatiohäiriöistä kielivä tauko (r. 18). Tauon jälkeen A tuottaakin E:n kannanotolle kontrastiivisen arvioinnin, jonka perustana A käyttää Raamattua – oikeammin Jeesusta ja erityisesti Paavalia. A tekee kuitenkin varauksen pääsyynsä puheenalaisen tiedon lähteeseen: *mikäli mä latinalaisia nimiä tunnen* (r. 22).

Keskustelussa on aiemmin (r. 7–9) selvästi osoitettu, että puhe on kaikista antiikin ajan ihmisistä. Tämä lieneekin osaltaan mahdollistanut E:n erimielisen, antiikin aikaa kritisoivan, jälkijäsenen: *puhutaan niinku (.) vaik demokratiasta jossain kreikassa* (r. 10–11). Kun A nyt kuitenkin rajaa topiikiksi Raamatun maailman ja kristityt, osoittaakin E vastoin edeltävää kantaansa olevansa ehdottomasti samaa mieltä A:n kanssa: *siis totta kai minun mielestä ni on (.) tasa-arvo (.) siis jos raamattuu tulkitaan* (r. 27–29). Lausussa oleva vahvistus *totta kai* sekä painotettu sanaliitto minun mielestä korostavat E:n omakohtaista mielipidettä siitä, että Raamattu seisoo kyllä tasa-arvon puolella. *Minun mielestä* –perustalla on tässä konfliktisessa diskurssitilanteessa näin myös selvä emfaattinen funktio.

5. Deonttinen ja dynaaminen modaalisuus

Sekä deonttinen että dynaaminen modaalisuus ilmaisevat käsityksiä puheenalaisen asiointilan toteutumisesta. Molemmista on erotettavissa kaksi modaliteettia, **välttämätön** ja **mahdollinen**, joista juontuvat puolestaan negatiomuodot **ei-välttämätön** ja **mahdoton**. (Ks. esim. Kangasniemi 1987: 138; Kangasniemi 1992: 26, 90.) Käsittelen deonttisen ja dynaamisen modaalisuuden yhteydessä myös näitä negatiomuotoja. Kutakin modaliteettiparia – sekä deonttista että dynaamista – tarkastelen omassa luvussaan.

Vaikka deonttinen ja dynaaminen modaalisuus muistuttavatkin toisiaan, ovat ne kuitenkin kaksi eri modaalisuuden lajia, joilla on selvä luonne-ero. Tämä ero johtuu deonttisen ja dynaamisen modaalisuuden takana olevien **lähteiden** erilaisuudesta. (Ks. esim. Kangasniemi 1987: 141; Kangasniemi 1992: 20, 90.) Esittelen lähteitä – eli tekijöitä, joihin deonttinen ja dynaaminen modaalisuus perustuvat – ennen kumpaisenkin modaalisuuden lajin modaliteettien tarkastelua. Käsittelyjärjestys on tällainen, jotta modaliteettien kuvaus helpottuisi: deonttisen ja dynaamisen modaalisuuden tarkastelussa joutuu heti sivuamaan myös kysymyksiä niiden takana olevista lähteistä. Tarkennan lähteiden kuvausta varsinaisten modaliteettien käsittelyn yhteydessä.

5.1. Deonttiset lähteet

Deonttista modaalisuutta voidaan kutsua velvollisuuden ja sallimisen modaalisuudeksi, sillä se perustuu erilaisia määräyksiä ja lupia antaviin **deonttisiin auktoriteetteihin**. Nämä auktoriteetit pyrkivät vaikuttamaan deonttisen teon tekijän eli agentin käyttäytymiseen. Deonttinen modaalisuus perustuu siten kulloisenkin auktoriteetin tahtoon. (Ks. esim. Kangasniemi 1987: 143; Kangasniemi 1992: 88.)

Deonttiselle modaalisuudelle on kuitenkin ominaista sen seurauksen ennakoimattomuus. Esimerkiksi jonkun normatiivisen käskyn antaminen ei suinkaan välttämättä johda siihen, että käskyä myös noudatetaan. Voidaankin sanoa, että deonttisessa modaalisuudessa on kyse tietystä auktoriteetin ja agentin tahtojen välisestä vastakkainasettelusta. Tästä valtapelin lopputuloksesta riippuu, toteutuuko deonttinen mahdollinen maailma vaiko ei. (Ks. esim. Kangasniemi 1987: 143; Kangasniemi 1992: 90.) Tavallista tosin on,

että käskyn tai kiellon noudattamatta jättämisestä seuraa joku sanktio. Tämä sanktion uhka saatetaan kielellistää jo käskyn tai kiellon antamisen yhteydessä tapaan *jos joku ei alistu siihen mitä me olemme tässä kirjeessä sanoneet, antakaa hänelle opetus, älkääkä olko hänen kanssaan tekemisissä.* (Ks. esim. Kangasniemi 1992: 109.)

Tavallista on myös se, että deonttisia ilmauksia perustellaan niihin sisältyvällä deonttisella arvolla. Noudattamalla annettuja käskyjä ja kieltoja agentti voi saavuttaa jonkun hyvänä pidetyn ja tavoitellun asiointilan: *rukoilkaa myös, että varjeltuisimme pahoilta ja kelvottomilta ihmisiltä.* (Ks. esim. Kangasniemi 1992: 144–146.)

Deonttiset auktoriteetit voidaan jakaa esimerkiksi legaaliseen määräysvaltaan, arvovaltaan, psykologiseen mahtiin tai fyysiseen voimaan, sosiaalisiin normeihin ja käytäntöihin sekä sisäiseen pakkoon, jolloin deonttisena auktoriteettina toimii agentti itse. (Ks. esim. Kangasniemi 1987: 141–142.) Tutkimissani ramattupiirikeskusteluissa esiintyvät deonttiset auktoriteetit noudattelevat nekin tätä jakoa. Karkeasti ne voisi kategorisoida a) **erilaisiin uskonnollisiin auktoriteetteihin**, joihin lukeutuu myös uskonnollista arvovaltaa omaavat yksityiset henkilöt, b) **muihin sosiaalisiin normeihin, käytäntöihin ja tapoihin**, c) **psykologiseen mahtiin**, jolla tarkoitan tässä puhujan omaan kokemukseen ja havaintoon perustuvaa näkemystä sekä d) **sisäiseen pakkoon**.

Deonttisten auktoriteettien karkeankin jaottelun hyödyllisyys käy selväksi, kun deonttisuutta tarkastellaan edelleen kahtena eriluontoisena deonttisuutena, **subjektiivisena ja objektiivisena** deonttisena modaalisuutena. Subjektiivista deonttisuutta ovat toisille ja itselle annetut luvat, käskyt ja kiellot, kun taas objektiivinen deonttisuus on vastaavien aiemmin annettujen lupien, kieltojen ja käskyjen kuvauksia. Nämä eriluontoiset deonttisuuden lajit poikkeavat toisistaan ennen muuta totuusarvon suhteen: objektiivisia deonttisia ilmauksia voi aina tarkastella myös niiden totuusarvon kannalta, subjektiivisia ilmauksia ei. Subjektiivinen ja objektiivinen deonttisuus eroavat näin toisistaan myös mahdollisilta seuraamuksiltaan, sillä suoraa käskyä voi jättäytyä noudattamasta, kun taas joidenkin aiempien käskyjen alkuperäisen olemassaolon voi kieltää. Objektiivisella deonttisuudella on näin yhteytensä myös episteemiseen modaalisuuteen. (Ks. esim. Kangasniemi 1987: 158; Kangasniemi 1992: 126, 128–129.)

Käytännössä deonttisten ilmausten subjektiivisen tai objektiivisen laadun määrittelemisen on kuitenkin vaikeaa ja usein hyödyntöntäkin. Ilmauksen deonttisuuden luonnetta ei ole aina eksplikoitu, jolloin ilmauksen voi katsoa kuuluvan kumpaan kategoriaan vain. Puhuja voi esimerkiksi kiellon antaessaan myös tarkoituksellisesti viitata kiellon

alkuperäiseen esiintymäyhteyteen ja auktoriteettiin. Tällöin ilmaus edustaa sekä subjektiivista että objektiivista deonttisuutta ja sillä on näin useita eri lähteitä. Vastaavasti puhuja voi korostaa myös esittämänsä deonttisen ilmauksen subjektiivista laatua, sitä, että sen auktoriteettina toimii nimenomaan puhuja itse. (Ks. esim. Kangasniemi 1992: 126–128.)

On vielä syytä huomata, että vaikka deonttisuus aina perustuukin johonkin lähteeseen, ei tätä lähdettä välttämättä tuoda keskustelussa esille. Jos deonttinen lähde sitä vastoin ilmauksen yhteydessä selvästi eksplikoidaan, on sillä tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa usein samankaltaisia diskurssitehtäviä kuin episteemisen perustan osoittimilla (ks. s. 77). Tuomalla esittämänsä deonttisen ilmauksen auktoriteetin selvästi ilmi puhujat voivat välttää mahdollisten ristiriitatilanteiden syntymistä sekä ratkaista keskustelussa jo kehkeytyneitä ongelmia. Siten myös deonttisten lähteiden eksplikointi liittyy usein juuri jännitteisiin diskurssitilanteisiin.

5.2. Deonttiset modaliteetit

5.2.1. Pakollisuus ja ei-pakollisuus

Aloitan deonttisten modaliteettien tarkastelun pakollisuuden ja ei-pakollisuuden eli indifferenssin ilmauksista. Indifferenssin käsittely jää kuitenkin vain yhden maininnan varaan, sillä deonttista ei-pakollisuutta ei tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa juuri ilmaista: se on keskustelujen harvinaisin deonttinen modaliteetti.

Pakollisuuden ilmauksia käytetään tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa sitä vastoin paljon niin, että pakollisuus on niissä vastaavasti deonttisista modaliteeteista yleisin. Olen jakanut pakollisuuden ilmaukset kahtia siten, että käsittelen erikseen tilannekontekstiin ja varsinaiseen puheenaiheeseen liittyviä pakollisuuden ilmauksia. Nämä kaksi puhetoimintatapaa on hyödyllistä erottaa toisistaan, sillä pakollisuuden ilmaukset saavat erilaisia merkitystehtäviä riippuen siitä, kumpaan puhetoimintatapaan ne liittyvät (vrt. Hakulinen 1989a: 54). Ei-topikaalisten eli tilannekontekstiin liittyvien ilmausten yhteydessä onkin mahdollista tarkastella ennen muuta keskustelijoiden diskurssirooleja, kun taas topikaaliset eli puheenaiheeseen liittyvät pakollisuuden ilmaukset koskevat kysymyksiä puhujien yhteisestä maailmankuvasta.

5.2.1.1. Pakollisuus ja tilannekonteksti

Tutkimani raamattupiirikeskustelut edustavat institutionaalisia keskusteluja siten, että niiden kokonaisrakenne eri puhetapahtumineen on vakiintunut (ks. esim. Peräkylä 1997: 181; ks. s. 22). Toisaalta tutkimillani raamattupiirikeskusteluilla on myös vapaan keskustelun piirteitä. Siten niiden vuorottelujäsennyksestä ei ole päätetty etukäteen, vaan vuorojen jakelu perustuu puhujien yhteistyössä soveltamiin vapaan keskustelun vuorotellusääntöihin (ks. esim. Hakulinen 1997b: 45–46; ks. s. 25).

Myös siirtymät puhetapahtumasta toiseen käyvät tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa vapaan keskustelun periaatteita noudatellen (ks. s. 21, 24, 25). Pakollisuuden ilmausten yhteydessä onkin mielenkiintoista tarkastella sitä, kuinka puhujat nämä siirtymät kielellisesti eksplikoivat sekä kuka siirtymä- ja muut keskustelun kulkua ohjaavat käskyt puheenjohtajan puuttuessa esittää. Keskustelulle on tyypillistä, että puhujat ottavat siinä erilaisia hetkellisesti vaihtuvia rooleja esimerkiksi puhujina ja kuulijoina tai vaikkapa kysyjinä ja vastaajina (ks. Peräkylä 1997: 179). Tällaiset roolit syntyvät ennen muuta kulloisessakin keskustelukontekstissa (ks. esim. Seppänen 1997a: 159). Niiden muotoutumiseen vaikuttavat kuitenkin myös ne mielikuvat, joita puhujilla on tilanteessa vallitsevasta roolijärjestelmästä aiempien keskustelukontekstien vuoksi mahdollisesti jo ennestään (ks. esim. Hämäläinen 1982: 141–142).

Tilannekontekstiin liittyvät pakollisuuden ilmaukset – eli puhujan puhekumppaneilleen ja itselleen antamat toimintakäskyt – edustavat subjektiivista deonttisuutta, jonka ensisijaisin ilmaisukeino kielessä on *imperatiivi* (ks. esim. Kangasniemi 1992: 97; Matihaldi 1979: 133). Käskynä imperatiivi on varsin suora eikä juuri anna käskettävälle mahdollisuuksia kieltäytyä noudattamasta käskyä aiheuttamatta samalla konfliktia keskusteluun (ks. Leech 1983: 119). Tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa imperatiivin käyttö ei olekaan kovin yleistä. Jos puhujat imperatiivia käyttävät, liittävät he siihen yleensä liitepartikkelin *-pa* tai *-s*, jolloin käskyn sävy kevenee: *annapa tuohon* (vrt. esim. Hakulinen & Karlsson 1979: 292, 327).

Kun imperatiivia taas käytetään sellaisenaan, on kyseessä usein käsky, jonka noudattaminen olisi käskettävälle jollain tavoin hyödyllistä (vrt. Leech 1983: 107–108). Esimerkissä (28) käytän itse imperatiivimuotoista käskyä kerätessäni keskustelijoiden taustatietoja. Imperatiivi ei tässä keskustelukontekstissa ilmaisekaan deonttista pakollisuutta, vaan deonttista indifferenssiä: deonttiseen indifferenssiin liittyy oletamus

puhekumppanin haluttomuudesta toteuttaa puheenalainen toiminta (ks. esim. Kangasniemi 1992: 123). Keskusteluesimerkissä tätä tulkintaa lienee vielä vahvistanut keskustelija C:n ehdotukseeni antama minimipalautte *mhy* (r. 3), koska pyrin sen jälkeen pikaisesti minimoimaan ehdottamani toiminnan C:lle aiheuttamia mahdollisia kuluja.

(28) III

- 1 Ä: *voittehan te täyttää tässä tänkin vaikka saman tien*
 [(.)
 *C: *[mhy*
 täs on taas tuo nimi (..) sullon esimerkiks on jo ne
 5 *keskeiset asiat mä (..) (mä) oon kysyny ne jo*
 kerran
 C: *okei (..) e[li mä mä*
 Ä: *[älä (..) älä suotta laita*
 C: *mä paan (..) paan nimeni tähän [(et)*
 10 Ä: *[no joo (..) sillee et*
 mää tunnistan ne sitte (..) jos sää laitat siihen C
 niin mä tiedän=
 C: *=just*

Tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa on myös tapauksia, joissa puhuja käyttää muiden keinojen ohella imperatiivia signaloidakseen vuoronsa humoristiseksi. Tällöin puhuja tahallisesti rikkoo keskustelun maksimeja eli informaation määrää, laatua, relevanssia tai selvyttä koskevia sääntöjä (ks. esim. Leech 1983: 8). Tämä tuo lausumaan affektiivista sävyä ja saa näin aikaan puheen moodin muutoksen (vrt. Hakulinen & Sorjonen 1989: 79). Puhekumppanit reagoivatkin tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa näihin keskustelumaksiimien rikkomuksiin yleensä naurulla.

Näin käy myös esimerkissä (29), jossa keskustelija H luo leikillistä sävyä juuri imperatiivin sekä imperatiivia edeltävän lausuman kielellisen valinnan avulla. H on niin ikään merkinnyt vuoronsa leikilliseksi nauruisella äänellä. Humoristinen vaikutelma syntyy tässä tilannekontekstista: C:n hyvin lyhyeksi leikattua tukkaa ei voi hevin kutsua *hirveeksi letiksi* eikä se näin myöskään kaipaa mitään parturointia.

(29) II

- 1 H: *sullon taas tukka kasvanu et oo ajanu vähää aikaa*
 C: *joo eilisest on tosiaan jo yhen päivän kasvanu en oo tosiaan ajanut vielä*
 H: *\$hirvee letti (.) mee parturiin\$*
- 5 C: *(hehe)*
 H: *(hehe)*

Mainitsin jo edellä, ettei imperatiivin käyttö ole tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa kuitenkaan kovin yleistä. Tavallisempia ei-topikaalisen pakollisuuden ilmaisukeinoja ovat niissä *väitelauseet*, jotka keskustelijat esimerkiksi poikkeavan intonaation ja erilaisten kontekstiin liittyvien tekijöiden perusteella tulkitsevat toimintaa ohjaaviksi käskyiksi (vrt. Matihaldi 1979: 143–144).

Edellisessä esimerkkitarkkelmassa (28) käytän tällaista väitelauseen muotoista käskyä *voittehan te täyttää tässä tänkin* (r. 1). Lausuma on sisältämästään luvallisuutta ja mahdollisuutta ilmaisevasta *voida*-modaaliverbistä huolimatta tulkittu esiintymäkontekstissaan käskyksi – ilmausta voidaankin kutsua demokraattiseksi imperatiiviksi (ks. esim. Kangasniemi 1992: 96). Puheessani esiintyy samaisessa esimerkissä myös toinen väitelauseen muotoinen käsky *jos sää laitat siihen C niim mää tiedän* (r. 11–12). Käskyksi väitelauseen merkitseekin usein sen *jos*-alku (ks. Matihaldi 1979: 138).

Esimerkissä (30) keskustelija B käyttää myös *jos*-konjunktiolla alkavaa väitelauseen muotoista käskyä, joskin käsky kohdistuu tässä B:n itseensä (r. 15). Katkelmassa esiintyy niin ikään passiivin indikatiivin preesens (r. 13), joka varsinkin lauseenalkuisena toimii nykypuhesuomessa usein monikon 1. persoonan imperatiivin funktiossa (ks. Matihaldi 1979: 140). Tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa käskemisen merkitystä kantava passiivi on kuitenkin harvinainen, vieläpä harvinaisempi kuin varsinaiset imperatiivit, joiden lukumäärää lisäävät edellä kuvatut humoristiset lausumat.

Väitelause- ja passiivimuotoisen käskyn lisäksi B: puheessa esiintyy vielä kolmas toimintaa ohjaava ilmaus. Vaikka lausuma *mitä tuo sylki suuhun* (r. 14–15) ei sisälläkään mitään käskyn kielellistä eksplikointia, on se kontekstinsa perusteella kuitenkin tulkittavissa passiivin kaltaiseksi kaikkia puhujia koskevaksi käskyksi: puhukaamme siitä, mitä nyt keskustelun kuluessa mieleen tulee.

- 1 A: luovutet- (.) luovutaanko me siitä
 B: luovuta[an
 A: [lauluideasta
 (..)
- 5 B: niin siis nyt oli (..) oho (..) no (.) ei se mitää
 (.) viime luku
 (.)
 F: onks se ensimmäinen vai toinen te[s-
 B: [toinen
- 10 (.)
 B: (--) ens kerralla sitte pitäis keksiä mitä sen
 jälkeen tehdään (..) mut (.) mut (.) se on sit ens
 kerran murhe (.) et (.) luetaan tää nyt normaa- (.)
 niinku läpi niinku (..) ennenki ja sitte (.) **mitä**
- 15 **tuo sylki suuhun (..) jos minä tästä alottelen**

Lausuman *mitä tuo sylki sylki suuhun* tapaisia elliptisiä, kontekstisidonnaisia, käskyjä käytetään tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa muitakin. Tällainen on esimerkiksi eräässä keskustelussa niin ikään B:n kesken laulun huudahtama *vielä jatkuu*, kun yhteisesti veisattu virsi uhkaa hiipua.

Kaikkein tavallisin tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa käytetyistä ei-topikaalisen pakollisuuden ilmaisukeinoista on kuitenkin *kysymyslauseen* muotoinen käsky. Kaikkien pakollisuuden ilmausten tapaan myös nämä *kimperatiivit* (ks. esim. Matihaldi 1979: 149) voivat olla joko koko ryhmälle tai vain jollekin tietylle puhujalle kohdistettuja. Jälkimmäisissä tapauksissa kimperatiiveihin saattaa tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa liittyä esimerkin (31) kaltainen nimipuhuttelu. Yleensä nimipuhuttelun tehtävänä onkin yksiselitteisesti osoittaa, kenelle puhuja on käskynsä suunnannut (ks. Seppänen 1989: 213).

Tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa tietyille puhujalle kohdistetut kimperatiivit ovat esimerkin tapaan useimmiten luettuihin raamatunkohtiin liittyvien yksityiskohtien tarkastamisia: käskyjä ottaa Raamatun selitysteos esille tai lukea joku toisessa raamatunkäännöksessä oleva kohta. Esimerkkikatkelmassa A ei (H):n käskyä kuitenkaan noudata, sillä B ehtii viemään A:lle kohdistetun vuoron. Tämä jälkeen käskyn seuraaminen ei ole enää tärkeää, koska väittely sanan *kristus* merkityksestä ratkeaa juuri B:n esitykseen.

- 1 C: mutta jeesuksen k[ristukseksi (..)

*G: [yks joh neljä

eiks sana kristus merkitsee vähän kovempaa ku

tavallinen profeetta=
- 5 (H): =njoo jossain m- (.) (m-) tässä (.) kohassa

sanookaan sen (nytte)

B: tä

(H): **sanotko** (.) **A** (.) **selitysteoksesta**=

B: =eikö kristus on kreikkaa ja [(.) voideltu

10 (H): *A: [onks se voidelt[u

[voi-

deltu (.) nii justiin=

B: =ja oliks se sama ku messias joka on sitte taas

jotaki muuta kieltä [(.)

15 *A: [mm

jotaki hepreaa

Tämänkaltaisia yksityiskohtia voidaan tarkastaa myös yleisillä käskyillä. Tällöin sellaiset ilmaukset kuin *mitenkäs se oli siellä* eivät ole kenellekään tietylle puhujalle kohdistettuja, vaan niihin voi vastata kuka vain. Vastajien joukkoa tosin rajoittaa puhujien erilainen pääsy puheenalaisen asiointilaan. Esimerkiksi haluttu raamatunkään-
nös saattaa olla vain osalla keskustelijoista.

Useimmiten kenellekään puhujalle spesifioimattomat kimperatiivit ovat kuitenkin käskyjä, joiden avulla puhujat ohjaavat puhetilanteen yleistä kulkua, kuten siirtymistä puhetapahtumasta toiseen. Tässä yhteydessä on syytä muistaa eräs keskusteluanalyysin keskeisimmistä periaatteista, se, ettei puhuja yksin päättä lausumansa tulkinnasta (ks. s. 28). Siten kysymyslauseen muotoiset lausumatkin ovat käskyjä vain, jos puhekumppanit ne sellaisiksi tulkitsevat (vrt. s. 42). Tätä kuvaa hyvin esimerkkikatkelma (32). Siinä esitetty keskustelu on raamattuillan III alusta, paikasta, jossa puhujat ovat vasta siirtymässä sakraaleihin puhetapahtumiin. Siirtymää ei varsinaisesti ohjaa kukaan – katkelma onkin oiva esimerkki siitä, kuinka puhujat ylipäänsä säätelevät keskustelun kulkua yhteistyössä neuvotellen.

(32) III

- 1 ((paperien rapistelua ja kitaran tapailua))

B: niin tämäkö jää meille (..) okei

(..)

C: no on täällä viimeks ollu enemmän porukkaa (.) ai

- 5 lyijärillä tällä kertaa no (.) noi
 (..)
 C: siistii
 B: **käytäskö me tekstiin käsiks (..) vai otetaanko me
 joku joiku**
- 10 C: siis tällä porukalla
 H: **kehtaakohan sitä joi- (.) joijota vähä**
 B: **vai käydäänkö me tekstiin käsiks**
 C: käy(h)dään vaa tekstiin käsiks
 (..)
- 15 H: **tai pitäskö ottaa joku semmonen laulu joka
 varmasti menee (.) [(-)]**
 *B: [joo
 C: (hehe)

Esimerkissä keskustelijat käyttävät kimperatiiveja neuvotellessaan siitä, mihin puhetapahtumaan heidän pitäisi seuraavaksi ryhtyä. Sinänsä kaikille luonnollisen keskustelun lausumille tavallinen monimerkityksisyys näyttää tutkimissani raamattupiiri-keskusteluissa olevan erityisen luonteenomaista juuri kimperatiiveille: raamattupiirikeskustelujen puhujat voivat orientoitua kimperatiiveihin paitsi joko kysymyksinä tai käskyinä myös sekä kysymyksinä että käskyinä. Erilaiset tulkinnat elävät keskustelijoiden puheessa usein rinnakkain (ks. myös Raevaara 1997: 84).

Esimerkissä B aloittaa kimperatiivien sarjan lausumalla *käytäskö me tekstiin käsiks (..) vai otetaanko me joku joiku* (r. 8). Muodollisesti ilmaus on disjunkttiivinen kysymys, jossa puhuja esittää puhekumppanien valittavaksi kaksi vaihtoehtoista propositiota (ks. s. 40). C:n tarkistuskysymys (r. 10) kuitenkin osoittaa, että C on jo tulkinnut B:n itsensä esittäneen juuri laulamista – joskin C:n kysymykseen sisältyvän epäuskon sävyn voisi tietysti katsoa kohdistuvan raamatunlukuunkin. Tarkistuskysymys on tyypillinen kysymys-vastaus –vierusparin väliin sijoittuva vuoro, jolla kysyjä yleensä hakee lisäinformaatiota voidakseen tuottaa sopivan jälkijäsenen annettuun kysymykseen (ks. esim. Raevaara 1997: 80–81). Kannattaa huomata, että C:n tarkistuskysymys implikoi selvästi kielteistä vastausta: *tämä porukka on syy siihen, miksi laulua ei pitäisi kokeilla*.

Pian tämän jälkeen C ehdottaakin raamatunlukua suoraan (r. 13). Ehdotuksen mahdollistavat juuri sitä edeltävät kimperatiivit, jotka ovat järjestyneet muodollisesti disjunkttiiviseksi kysymykseksi B:n toimesta. C voi näin käsitellä kimperatiiveja kysymyksinä, valita toisen tarjotuista propositioista, tuottaa vastauksen ja esittää samalla oman ehdotuksensa täysin preferoidulla tavalla. Tässä havainnollistuu kimperatiivien monitulkintaisuus: niihin verrattuna C:n väitelauseen muotoinen vastaus on toimintaehtouksena

jyrkkä eikä juuri anna liikkumavaraa keskustelukumppaneille.

Onkin kuvaavaa, että C:n vastausta seuraava H:n erimielinen vuoro (r. 15) alkaa konektorilla *tai*, joka merkitsee sen selvästi kontrastiiviseksi. Lisäksi tämä kimperatiivi poikkeaa kolmesta edeltävästä kimperatiivista siten, että se sisältää deonttista pakollisuutta ilmaisevan modaaliverbin *pitää*. Tällä tavoin katkelman viimeinen kimperatiivi profiloituu selvemmin juuri käskyksi. Vuorossaan H ottaa huomioon myös mahdollisen vasta-argumentin, sen, että puhujat kieltäytyvät noudattamasta käskyä C:n aiemmin esittämään syyhyn vedoten. Siten H esittää laulua, joka tälläkin porukalla *varmasti menee*. Näin myös tapahtuu: pian keskustelukatkelman jälkeen puhujat todella siirtyvät virsilauluun.

Olen edellä esitettyjen keskustelukatkelmien yhteydessä puhunut vain käskemisestä. On kuitenkin syytä huomata, että käsky on terminä hyvin laaja ja käsittää useita eri alatyyppejä. Käskyn yhteydessä voidaankin puhua esimerkiksi määräyksestä, vaatimuksesta, kehotuksesta, pyynnöstä, ehdotuksesta, neuvosta ja varoituksesta. Tämänkaltaisten luokittelujen perusteena on käytetty esimerkiksi sellaisia seikkoja kuin käskijän määräysvalta ja puhekumppanin kieltäytymismahdollisuus. Siten institutionaalista tai käskijän sosiaaliseen statukseen perustuvaa määräysvaltaa edustavat määräys, vaatimus ja kehoitus; kieltäytymismahdollisuus liittyy taas kehotukseen, pyyntöön, ehdotukseen, neuvoon ja varoitukseen. (Ks. esim. Matahaldi 1979: 153–155.)

Tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa esiintyvien ei-topikaalisten käskyjen luokittelu on kuitenkin hankalaa ennen muuta siksi, ettei käskyn auktoriteetti määräysvaltoineen käy aina käskystä ilmi. Kovin pitkälle menevä kieltäytymismahdollisuudella spekulointi ei ole liioin järkevää, jos puhujat kuitenkin noudattavat saamiaan käskyjä. Yleistäen voisi silti sanoa, että tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa esitetyt ei-topikaaliset käskyt ovat pikemmin kehotuksia, ehdotuksia ja pyyntöjä kuin vaikkapa määräyksiä tai vaatimuksia. Tätähän osoittaa jo käskyjen muodollinen rakennekin, se, että tutkimieni raamattupiirikeskustelujen käskyt ovat useimmiten juuri kysymyslauseen muotoisia ja siten monitulkintaisempia kuin esimerkiksi väitelauseen muotoiset käskyt tai passiivin indikatiivin preesens – imperatiivistä puhumattakaan. Lisäksi on tavallista, että käskyjen finiittiverbi on konditionaalissa, mikä myös osaltaan pehmentää käskyjen sävyä (ks. esim. Penttilä 1963: 476). Periaatteessa tällaiset keinot tarjoavat kyllä puhekumppanille useampia toimintamahdollisuuksia ja suojelevat näin sekä käskettävän että käskijän itsensä kasvoja keskustelussa.

Ei voi myöskään sanoa, että tutkimieni raamattupiirikeskustelujen käskyjen esittäjillä olisi mitään institutionaalista määräysvaltaa takanaan. Olen edellä esittänyt keskustelukatkelmia, joissa käskyt – vaikkakin kaikki tilannekontekstiin liittyviä – ovat olleet hyvin erilaisia ja myös eri puhujien esittämiä. Tässä yhteydessä on kuitenkin syytä esittää eräs tutkimiani raamattupiirikeskusteluja koskeva huomio: käskyt, joilla toimitetaan sellaisia aloittamisen ja lopettamisen diskurssitehtäviä kuin topiikkien tai myös itse puhetoimintojen välisiä siirtymiä, ovat tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa lähes aina keskustelija B:n esittämiä. Mihin tämä B:n määräysvalta perustuu, ei nauhoilta selviä. Kuten jo aiemmin mainitsin, voi deonttisella ilmauksella olla kuitenkin useita eri lähteitä (ks. s. 90). Siten määräysvalta voi tutkimissani raamattupiirikeskusteluissakin koostua useista eri tekijöistä, joista yksi voi olla vaikkapa vain edellisten keskustelukontekstien pohjalta muotoutunut sosiaalinen käytäntö.

Esimerkit (33), (34) ja (35) havainnollistakoot tätä B:n ohjailua. Kuten katkelmista käy ilmi, ovat siirtymät keskusteluissa yleensä jo alkaneet: edellinen keskustelunaihe on hiipumassa ja vuorojen väliin ilmestyy pitkiä taukoja. Kielellisesti siirtymän eksplikoi kuitenkin aina B. B:llä on näissä käskyissään tapana käyttää vuoronalkuista partikkelia *no*, jonka keskeisimpiä tehtäviä keskustelussa on juuri puheen sisällöllisen rajakohdan osoittaminen. *No* ei kuitenkaan ole kovin yleinen vapaassa keskustelussa; yleisempi se on tietyissä institutionaalisissa puhetilanteissa, kuten opetuksessa. (Ks. esim. Raevaara 1989: 147–148.) B:n käskyissään runsaasti käyttämä *no* saattaa ilmentää B:n orientoitumista siirtymäkäskyjä antavan auktoriteetin rooliin.

Huomionarvoinen on myös B:n viimeisessä esimerkissä (35) käyttämä varsin konventionaaliselta ohjailukysymykseltä kuulostava inklusiivinen kimperatiivi *olikos meillä nyt tästä* sekä tätä seuraava lausuma *tuli vähän polkuja*. Jälkimmäinen osoittaa, että B mieltää keskustelulla todella olevan jonkun tietyn aiheen, polun, jolla pitäisi pysyä tai jolla keskustelijat pitäisi pysyttää. Yleensä muut keskustelijat myös seuraavat B:n antamia toimintakäskyjä, mikä esimerkkikatkelmistakin selviää.

(33) II

1 A: *kaanaan häät (.) mutta (.) sitte ainaki jossain
 laulussa on (.) kanaan (.) (nii)*
 H: *joo*

- 5 C: mut eiks tampereella oo yks sellanen (.) mesta ku
kaanaa
A: on jossai
C: ihan perukoilla mu[t se on
*H: [jaa ehkä (.) ehkä tuo ei ookkaan
sitte (.) suoraa israelista=
10 (hehe)
A: =israeli(h)laista muovia
B: ni(h)i
(..)
B: pitäsköhän meijän panna (.) piste tälle
15 tou(h)hulle=
A: =joo=
E: =okei
A: aletaan olla vähä poissa tolaltamme
(..)
20 H: ja saatetaan vielä toisetki pois tolaltaa (.)
laulamalla
(hehe)

(34) I

- 1 A: mikä (e-) (.) mikä se on joku et seurakunta on
[(.)
*F: [(hehe)
on tota syntisten sairaala tai joku semmonen [(.)
5 *E: [nii
miten se menee
B: emmä tiedä
F: (hehe)
A: jotain semmosta
10 (..)
(..)
B: no (.) mites (.) no joo (..) (et) orientoiduttaisko
välillä tonne luvun alkuun (..) kun tuol on tuo (.)
pitäis varjeltua pahoilta ja kelvottomilta
15 ihmisiltä
(.)
C: jaeha jatkuu kaikkihan eivät usko
(..)
A: onko kaikki jotka ei usko pahoja ja kelvottomia
20 ihmisiä (..) kakkosessa

(35) I

- 1 B: tästä aiheesta käydään keskustelua [(.)
*E: [mm
se on (.) oulun opkolaisten keksintö (..) [se

- A: [kuvaavaa
- 5 *että se on oulussa*
- B: *niin (no) (.) ni (.) no (.) e(h)i ni(h)i (.) no*
kuitenki (..) kuitenkin ni (.) en minä oo itte siinä
mukana em moo sitä seurannu mutta semmonen on
olemassa (.) se osoite oli nappi ja sitte jotaki
- 10 *perään (.) \$niinku naipappi niin nappi\$ (.) ni(h)*
- A: *\$nappikauppaa\$*
 (.)
- B: *no (.) olikos meillä nyt tästä tekstistä vielä*
jotaki erityistä sanottavaa (.) tuli vähän polkuja
- 15 *(..) tästä ois kyllä mielenkiintoista jonku oppineen*
 (.) *näkemyksen kuulla täs[tä*
 *(D): [mm

Tilannekontekstiin liittyvien käskyjen yhteydessä on vielä mainittava se tutkimilleni raamattuiloille erityinen piirre, että keskustelijat antavat niissä rukoillessaan käskyjä myös supranormaaleille. Nämä rukouksissa esitetyt käskyt ovat useimmiten imperatiivimuotoisia, esim. *herra jaa meille tänään raamatusta sinun sanastasi (.) iloa ja herra siunaa meitä kaikkia*. Ei liene kuitenkaan mahdollista ajatella, että käskyt edustaisivat tällöin määräyksiä tai vaatimuksia. Pikemmin ne ovat pyyntöjä, joissa käskijän asema on käskettävän asemaa alempi ja joissa käskettävällä on myös valta kieltäytyä noudattamasta käskyä. Rukouksiin liittyy myös eksistentiaalisia edellytyksiä: rukoushan ei olisi puheaktina validi, ellei pyytäjä vähintäänkin olettaisi pyynnön kohteen olevan olemassa (ks. s. 35–36).

5.2.1.2. Pakollisuus ja puheenaihe

Tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa topikaaliset eli puheenaiheeseen liittyvät deonttisen pakollisuuden ilmaukset voivat edustaa sekä subjektiivista että objektiivista deonttisuutta. Kun kyseessä on objektiivinen deonttisuus, voi teon agenttina eli käskettävänä olla myös joku muu kuin keskustelijat itse. Puhujat voivat esimerkiksi kuvailla käskyjä, joita on annettu joillekin Raamatun kertomusten henkilöille. Käsittelen puheenaiheeseen liittyvienkin käskyjen yhteydessä kuitenkin vain niitä käskyjä, joiden kohteena ovat puhujat itse.

Aloitin tarkasteluni esittämällä keskustelukatkelman, jossa puhuja selvästi osoittaa, että hänen ilmaisemallaan deonttisella pakolla on joku objektiivinen auktoriteetti.

Olen jo aiemmin maininnut, että deonttisen lähteen ilmituonnilla on tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa usein samanlaisia diskurssitehtäviä kuin episteemisillä perustan osoittimilla: niiden avulla pyritään sovitteluun keskustelussa syntyneitä ristiriitoja (ks. s. 91). Näissä tapauksissa keskustelu on usein muuttumassa väittelyksi, jolloin objektiivisen deonttisen auktoriteetin ilmipano mahdollistaa puhujien väliset erimielisyydet: vastakkain eivät joudu itse keskustelijat, vaan heidän käyttämänsä objektiiviset lähteet (vrt. s. 77).

Aina ei ole kuitenkaan selvää, onko ilmauksessa kyse episteemisen perustan vaiko pakollisuuden objektiivisen auktoriteetin osoittamisesta. Tällaiset ilmaukset ovat tapauksittain tulkittavissa myös pelkiksi referaateiksi (ks. s. 75). Esimerkiksi keskustelukatkelmassa (36) keskustelija E aloittaa vuoronsa evaluoivalla kommentilla *tää neljätoista on aika paha*, jonka voisi katsoa vain kertaavan luettua raamatunkohtaa ja kommentoivan siinä käytettyä sananmuotoa. E:n käyttämä painotus *merkittää* (r. 6) kiinnittääkin keskustelijoiden huomiota juuri tähän tiettyyn sanaan, mikä saa ainakin keskustelija F:n siirtymään huumorin moodiin (r. 7). Myös A osoittaa tulkitsevansa E:n vuoron nimenomaan puheenalaisen raamatunkohdan tekstimuotoa kommentoivaksi: omassa vuorossaanhan A kertoo, kuinka uusi raamatunkäännös ilmaisee samaisen asian (r. 11).

Katkelmassa seuraavaksi esiintyvä C:n vuoro sisältää niin ikään deonttisen lähteen ilmituonnin, mutta – toisin kuin E:n ja A:n vuoroja – sitä ei ole mahdollista tulkita vain referaatiksi. Siten C:n vuoro alkaa konnektorilla *mutta*, joka kontrastoi aiemmin referoidut käskyt *merkittää hänet ja antakaa opetus* käskyn *ojentakaa kuin veljeä* kanssa (r. 13–16). Kontrastointi koskee tässä kuitenkin luettujen raamatunkohtien sisältöä, ei muotoa: C esittää aiemmista eriävän käskyn ja osoittaa myös sen olevan peräisin luetusta raamatunkohdasta. Voisi myös sanoa, että C huomauttaa luetun raamatunkohdan sisältävän tällaisenkin käskyn – ja esittää sen nimenomaan puhujia velvoittavana käskynä, ei kommenttina käskyn muodosta. Näin C:n vuoron tulkitsee myös keskustelija A, joka alkaa pohtia sitä, mitä käskyn noudattaminen oikeastaan tarkoittaa (r. 19).

(36) I

1 E: (tääll on) (.) tää *neljätoista on aika paha ainaki*

- vanhan mukaan että (.) m- mutta jos kukaan ei tottele sitä (.) mitä me tässä tässä kirjeessä olemme sanoneet niin merkitkää hänet (.) älkääkää seurustelko hänen kanssaan että hän häpeäisi (.) ni merkitkää ni se on aika
- 5 F: (he[hehe]
B: [(onko siinä) tota
A: m(h)m
- 10 (.)
A: täällä uudessa on et antakaa opetus
(.)
C: mutta kuitenkin **viidennessätoista sanotaan älkää silti pitäkö häntä vihollisenanne vaan o[jentakaa**
- 15 *E: [nii
kuin vel[jeä
*A: [mm
(.)
- 20 A: mut eiks tästä (.) niinku voi päätellä tästä (.) kontekstista että (.) et tää tarkoittaa seurakunnassa olevia ihmisiä (..)9 tai et siis seurakun[nassa on
*E: [joo
tällasia ihmisiä=
E: =nii on varmasti
- 25 A: et ei (.) ei kai niinku (.) tai harvoin paavali kai puhuu siitä et miten (.) tai harvemmin (.) et miten (.) pitää elää seurakunnassa ei-olevien ihmisten kanssa
E: mm

Edellisessä esimerkkikatkelmassa keskustelijat – ennen muuta C – ilmaisivat objektiivista pakollisuutta viittaamalla yhteisesti lukemaansa raamatunkohtaan. Raamattu onkin ainoa tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa käytetty pakollisuuden objektiivinen auktoriteetti. Useimmiten sen käyttö rajoittuu lisäksi niihin tekstikatkelmiin, joita keskustelijat ovat raamattuillan alussa yhdessä lukeneet. Erityisen paljon Raamatusta annettuihin käskyihin viittaamisia on raamattuillassa I. Tämä johtuu juuri illan I alussa luetusta raamatunkohdasta, Paavalin Toisen Tessalonikalaiskirjeen 3. luvusta, joka sisältää useita Paavalin seurakuntalaisille antamia käskyjä (ks. 2 Tess 3).

Uudessa raamatunkäännöksessä, jota keskustelijat raamatunluvussaan käyttävät, osa Paavalin Tessalonikalaiskirjeen käskyistä on muodostettu verbien *käskeä*, *määrätä* ja *kehoittaa* avulla. Näin on saatu sellaisia performatiivikäskyjä kuin *me käskemme teitä veljet pysymään erossa jokaisesta veljestä joka elää kurittomasti eikä seuraa antamiamme opetuksia*. Performatiivikäskyissä käskijän määräysvalta eksplikoituu selvästi: verbien *käskeä*, *määrätä* ja *kehoittaa* avulla muodostetut käskyt kuuluvat määräyksiin ja kehotuksiin, joille on luonteenomaista institutionaalinen tai käskijän sosiaaliseen statukseen

perustuva määräysvalta. Määräyksissä tämä käskijän määräysvalta on ehdoton, sillä määräyksistä ei ainakaan periaatteessa ole mahdollista kieltäytyä; kehotuksiin sisältyy sen sijaan kieltäytymismahdollisuus. (Ks. esim. Matihaldi 1979: 155, 159; ks. myös s. 98.) Paavalin kirje sisältää lisäksi useita 2. persoonan imperatiiveja sekä modaaliverbin *tulee* avulla muodostetun käskyn: *teidän tulee seurata meidän esimerkkiämme*. Myös nämä voidaan lukea määräyksiin. (Ks. esim. Kangasniemi 1992: 100; Matihaldi 1979: 156, 159.)

Kun keskustelijat tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa viittaavat näihin Paavalin Toisen Tessalonikalaiskirjeen käskyihin, referoivat he käskyjä – myös niiden sananmuotoa – yleensä suoraan. Näin keskustelijat tulevat käyttäneeksi esimerkiksi juuri performatiivikäskyjä, jotka ovat muutoin varsin epätaloudellisia.

(37) I

- 1 E: (--) tos on muuten (.) onkoha se (iha oikeessa) (.)
 (--) (..) öö vanhassa mites tää nyt on (..) herra
 jeesuksen kristuksen nimessä me käskemme teidät (.)
teidät vetäytymään pois jokaisesta veljestä (.)
 5 joka vaeltaa kurittomasti (.) kurittomasti (.) eikä
sen opetuksen mukaan (.) jonka olette meiltä saaneet
 B: missä (.) mikä (.) jae tuo oli tuo oli joku (.)
 kuutone=
 E: =tää on vanhassa
 10 (.)
 B: täällä käsketään pysyä e- (.) ero- e::ros::sa
 E: (--) (.) vetäytymään pois jokaisesta veljestä (..) pitäs niinku (.)
tehä niinku mitä se onks se nyt
 (..) onks se (.) amis heimo vai mikä se on
 15 (D): mm
 B: mitä ne tekee
 E: siis (.) (kyl) (.) uuesaassa (.) nehä (.) asuu
 sillee (.) ((mutisee)) onks ne nyt (.) am[is (heimo)
 C: [on (.) jos
 20 sää niitä joae- (.) jotain [(.)
 *E: [(nimen)
konservatiivei tarkotat [joilla ei oo mitään
 *E: [niin
t[eknisii vempaimii
 25 *E: [nii just

Edellisessä keskustelukatkelmassa Paavalin Tessalonikalaiskirjeeseen viittaamista

seurasi viittaajan myöhemmin tekemä arvio siitä, mitä tämä objektiivisen lähteen ilmaisema pakollisuus voisi olla: *pitäs niinku (.) tehdä niinku mitä se onks se nyt (..) onks se (.) amis heimo vai mikä se on* (r. 13–14). Tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa onkin tavallista, että objektiiviset pakollisuuden ilmaukset toimivat esimerkin tavoin pohjustuksina keskustelijoiden subjektiivisille pakollisuuden ilmauksille. Keskustelijat kertaavat näin ensin jonkun Raamatussa esitetyn käskyn ja kehittelevät sitten ajatuskulkuja siitä, mitä käskyn seuraaminen voisi esimerkiksi nykyseurakunnassa tarkoittaa. Subjektiivinen pakollisuus on tällöin ilmaistu yleensä juuri konditionaalissa olevalla modaaliverbilla *pitää*. Näissä tapauksissa *pitää*-lausumien puhetoiminnaksi voi kuitenkin käsittää – ei vain käskemisen – vaan myös toteamisen, eräänlaisen mielipiteen esittämisen (ks. myös Matahaldi 1979: 79; Raevaara & Seppänen 1989a: 264).

Esimerkkikatkelmassa keskustelu kuitenkin ajautuu E:n osoittaman epäröinnin vuoksi *amis heimon* luonteenlaadun tarkempaan pohdintaan, jolloin E:n modaalinen toteamus *pitäs niinku (.) tehdä* unohtuu ja jää näin vaille varsinaista jälkijäsentään.

Modaaliverbin *pitää* yhteydessä on kiinnitettävä huomiota erääseen deonttisille modaaliverbeille tyypilliseen syntaktiseen erikoispiirteeseen. Tavallista on, että pakollisuutta ja luvallisuutta ilmentävät modaaliverbit saavat genetiivimuotoisen subjektin – ja yhtä tavallista on, että tämä subjekti jää ilmauksesta kokonaan pois (ks. esim. Hakulinen & Karlsson 1979: 264; Laitinen 1995: 337). Tällainen henkilökateinen rakenne on usein käsitetty kohteliaisuusstrategiaksi: on ajateltu, että se on puhujan keino välttää suoraa persoonan ilmaisemista ja piilotella itseään tai jotakuta muuta kokijana ja tekijänä (ks. Laitinen 1995: 337, 342).

Nollarakenteen funktio voidaan kuitenkin ymmärtää myös toisin niin, että sen tehtävänä on pikemmin persoonan välittäminen kuin sen välttäminen. Siten nolla on merkitykseltään moninkertainen persoona: se tuo lausumaan potentiaalisen persoonan, joksi kuka vain voi itsensä määritellä ja johon kuka vain voi näin halutessaan samastua. Avatessaan lausumaan persoonan paikan, nolla avaa myös puhetapahtuman osallistujille jaettavan kokemuksen ja tietoisuuden paikan. (Laitinen 1995: 338, 344, 355.) Tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa nollarakenteet liittyvätkin ennen muuta juuri katkelman (37) kaltaisiin tilanteisiin eli tapauksiin, joissa puhuja esittää objektiiviseen deonttiseen ilmaukseen pohjautuvan subjektiivisen kannanoton. Nollarakenne tarjoaa tällöin muille keskustelijoille mahdollisuuden tunnistaa ja jakaa puhujan subjektiivinen arvio.

Tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa on lopulta myös tapauksia, joissa puhuja osoittaa esittämänsä pakollisuuden ilmauksen puhtaasti subjektiiviseksi. Nämä lähinnä puhujan sisäistä pakkoa ilmentävät ilmaukset poikkevat kuitenkin suuresti muista topikaalisista pakollisuuden ilmauksista. Ne on kaikissa tapauksissa muodostettu modaaliverbillä *täytyy* sekä tähän liittyvällä komplementilla *sanoa*, *myöntää* tai *tunnustaa*. Tällaiset sanaliitot ovat fraasiutumia ja keskustelussa ne toimivat usein retorisisa tehokeinoina esimerkiksi kertomuksen huippukohtaa osoittamassa (ks. Hakulinen & Sorjonen 1989: 78). Useimmat tutkimieni raamattupiirikeskusteluiden *täytyy*-fraasiutumista sijaitsevat raamattuiltoja aloittavassa ja lopettavassa ei-sakraalissa jutustelussa; yksi niistä esiintyy kuitenkin itse uskonnollisessa keskustelussa.

(38) I

- 1 F: *onks se (.) onks se sitte silleen että (.) tässä
luterilaisessa seurakunnassa (.) tai kirkossa
suomessa niin (..) on syntisiä ihmisiä muka
uskovaisina (..) tai silla[i*
- 5 E: [(--han) se varmaa=
C: =no minä ainakin olen syntinen (.) **täytyy kylä
tunnustaa että=**
A: =*\$kuulun kirkkoon\$*
C: (hehe)
- 10 (..)
A: *mut onhan siis (.) niinku (.) ni[mikristittyjä]hä on
*E: [(on)
(.) kai [suuri enemmistö [(.) jotka maksaa
*E: [nii on *E: [nii on*
- 15 *raukat kirkollisveroa eikä saa siitä rahalle mitään
vastinetta [(ku eivät) (.) (käy)-
E: [halvemmat hautapaikat
A: nii (.) halvempi hautapaikka ja (.) kirkollinen
vihkimys*
- 20 E: *mm*
A: *mutta niinku muuten hyöty jää siihen*
C: *mutta sehän on meidän kannalta vain hyvä*
A: *\$niin me saadaan enemmän resursseja\$*
C: (hehe)
- 25 A: *\$tosin kaupunkiseurakunta tukee meitä aika
nihke(h)esti\$*
C: *\$mutta tukee kui(h)tenki\$*

Katkelmaa edeltävässä keskustelussa on pohdittu sitä, voidaanko luterilaisesta

seurakunnasta erottaa huonosti käyttäytyviä jäseniä. Keskustelijat ovat päätelleet, että ellei erottaminen aivan mahdotonta olekaan, on se luterilaisessa seurakunnassa kuitenkin hankalaa ja vaatii paljon työtä. Tämä johtaa keskustelija F:n kysymään, onko luterilaisessa seurakunnassa sitten *syntisiä ihmisiä muka uskovaisina* (r. 3–4). Adverbi *muka* osoittaa tässä puheenalaisten *syntisten* seurakuntalaisten ainoastaan näennäistä kuulumista *uskovaisten* jäsenkategoriaan (vrt. esim. Kangasniemi 1992: 207–209).

Keskustelussa seuraa nyt mahdollinen puhujanvaihdoskohta, sillä sana *uskovaisina* päättää F:n vuorossa tietyn syntaktisen ja prosodisen kokonaisuuden. Kukaan keskustelijoista ei kuitenkaan ota puheenvuoroa, mikä synnyttää keskusteluun pitkähköön tauon ja saa F:n jatkamaan vielä omaa vuoroaan likimääräistimellä *tai sillai* (r. 4).

Tämän jälkeen F:lle tuottaa jälkijäsenen keskustelija E. Nauha on tässä kohden siksi epäselvä, ettei E:n lausumaa ole mahdollista täysin selvittää. Heti E:n jälkeen vuoron ottaa C, joka käyttää lausumassaan modaaliverbiä *täytyy* (r. 6). Verbin komplementtina oleva *tunnustaa*-verbi implikoi, että ilmauksen deonttisena auktoriteettina on C:n sisäinen pakko: se ajaa C:n tunnustamaan olevansa syntinen. Tätä vaikutelmaa vielä korostaa C:n käyttämä vahvistus *kylä* (r. 6).

Kun käsitys kaikkien ihmisten syntisyydestä on kuitenkin yksi puhujien yhteisen maailmankuvan keskeisimmistä käsityksistä, ei C:n tämänkaltaisella tunnustamisella ole juurikaan uutisarvoa. Sanaliitolla *täytyy tunnustaa* C rikkookin keskustelun laadun maksiimia, mikä tuo puolestaan C:n lausumaan affektiivisen sävyn. Modaaliverbi *täytyy* lieneekin tulkittavissa C:n keinoksi rakentaa lausumaansa hienoista ironiaa. (Vrt. Hakulinen & Sorjonen 1989: 79–80.) Ironiseksi C:n vuoron tulkitsee myös C:n lausumaa jatkava keskustelija A (r. 8). Tosin A ymmärtää C:n *tunnustamisen* liittyvän kirkkoon kuulumiseen – mikään tunnustamista vaativa suuri salaisuus tässä puheyhteisössä tuskin sekään.

A on merkinnyt vuoronsa poikkeavaksi nauruisella äänellä, mihin C puolestaan reagoi selvällä naurulla (r. 9). Tämän jälkeen keskusteluun syntyy tauko, joka on merkki siitä, että keskustelu on ajautunut ongelmiin: C:n ja A:n harjoittama ironia on aiheuttanut keskustelijoiden sosiaaliseen solidaarisuuteen repeämiä, jotka tarvitsevat nyt paikkailua. Tämän paikkailutyön aloittaa A, joka taukoa seuraavassa vuorossaan (r. 11) siirtyy takaisin vakavaan moodiin; kontrastiivisuutta edelliseen osoittaa vuoron aloittava konnektori *mut* (ks. myös s. 74).

Vuorossaan A rajaa jäsenyyssategorian *nimikristityt: nimikristittyjä* on (.) *kai suuri*

enemmistö (r. 11–13). Sekä *nimikristittyihin* että vuoron alussa olevaan finiittiverbiin *on* liittyy partikkeli *-hAn*, joka osoittaa A:n hakevan yhteisymmärrystä: liitepartikkeli *-hAn* implikoi A:n esittämän asiointilan keskustelijoille tutuksi ja preferoi samanmielisyyttä tähän yhteiseen tietoon vetoamalla (vrt. Halonen 1996: 192). *Nimikristittyjen* jäsenyysskategoria onkin A:n puolittain myöntävä vastaus F:n aiemmin esittämään kysymykseen. Siten *nimikristittyjen* tai *muka uskovaisten* jäsenyysskategoria on kyllä olemassa, joskaan F:n esittämä *syntisyys* ei kelpaa kategorian rajausperusteeksi. Että keskustelijat itse edustavat *nimikristityille* vastakkaista jäsenyysskategoriaa, sen keskustelijat osoittavat kuitenkin selvästi (r. 11–27). Näin keskusteluun saavutetaan jälleen tasapaino. Tosin keskustelija F ei tähän paikkailutyöhön ainakaan verbaalisesti osallistu.

5.2.2. Luvallisuus ja kiellonalaisuus

Kielenpuhujat ilmaisevat yleensä useammin asiointilojen deonttista pakollisuutta kuin niiden luvallisuutta (ks. esim. Kangasniemi 1992: 96). Luvallisuuden ja kiellonalaisuuden ilmauksia käytetäänkin tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa kaikkiaan vähemmän kuin pakollisuuden ilmauksia. Jos luvallisuutta ja kiellonalaisuutta taas vertaillaan keskenään, on jälkimmäinen tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa yleisempää.

Lisäksi on huomattava, että luvallisuus itse asiassa sisältyy pakollisuuteen: pakollinen asiointila on aina ilman muuta myös luvallinen (ks. von Wright 1977a: 150). Itse olen rajoittanut luvallisuuden tarkastelun kuitenkin vain tapauksiin, joissa asiointila osoitetaan nimenomaisesti luvalliseksi.

Luvallisuuden ja kiellonalaisuuden ilmaiseminen liittyy tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa vain kulloiseenkin puheenaiheeseen. Ei-topikaalisia luvallisuuden ja kiellonalaisuuden ilmauksia ei keskusteluissa siten käytetä. Ne harvat kiellot, joita keskustelijat puhetilanteessa toisilleen antavat, ilmaisevat pikemmin deonttista indifferenssiä kuin kiellonalaisuutta. Tällainen on esimerkiksi juuri ilmaus, jossa yritän estellä keskustelija C:tä vaivaamasta itseään allekirjoituksella: *älä (.) älä suotta laita* (ks. s. 93). Kiellonalaisuus eroaa deonttisesta indifferenssistä juuri siten, että kiellonalaisuudessa agentti oletetaan halukkaaksi toteuttamaan puheenalaista toimintaa (ks. esim. Kangasniemi 1992: 123).

Luvallisuuden tilannesidonnaisia ilmauksia ei tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa

myöskään käytetä. Ainoa tällainen on raamattuillaan II alusta, kun A tuo keskustelijoiden ympäröimälle pöydälle teetä sanoen *siitä voi ottaa sitte tota (.) teetä (.) sillä ehdolla että (.) tiskaa oman mukinsa ennen kun lähtee*. Luvallisuuden ilmauksille on niin ikään luonteenomaista se, että luvan saaja oletetaan niissä halukkaaksi toteuttamaan puheenalainen toiminta. Teen juonti lienee tällaista mieluisaa toimintaa; lausuma on kuitenkin tulkittavissa paitsi luvallisuuden myös pakollisuuden ilmaukseksi. Onhan se A:n kehoitus ottaa teetä.

Lähes kaikki tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa käytetyt luvallisuuden ja kiellonalaisuuden ilmaukset liittyvät siis kulloiseenkin puheenaiheeseen. Pakollisuuden ilmausten tapaan myös luvallisuuden ja kiellonalaisuuden topikaaliset ilmaukset voivat edustaa sekä subjektiivista että objektiivista deonttisuutta. Objektiiviset ilmaukset ovat jaettavissa edelleen kahtia sen mukaan, kohdistuvatko ne keskustelijoihin vai joihinkin muihin. Käsittelen myös luvallisuuden ja kiellonalaisuuden yhteydessä kuitenkin vain niitä tapauksia, joissa teon agenttina ovat keskustelijat itse (vrt. s. 101).

Luvallisuutta ilmaistaan tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa verbeillä *voida, saada, päästä, antaa* ja *sallia* sekä rakenteilla *on luvallista* ja *on oikeus* (vrt. esim. Kangasniemi 1992: 91–95). Kolme viimeistä ovat peräisin keskustelijoiden yhteisesti lukemista raamatunteksteistä ja käyttäessään niitä keskustelijat osoittavat selvästi esittämiensä ilmausten objektiivisen laadun. Muutoin luvallisuuden lähde ei tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa yleensä eksplikoida, vaan se jää epäselväksi. Lähteen ilmipano ei luvallisuuden ilmauksissa liene tärkeää juuri siksi, että agentin oletetaan niissä toteuttavan mieluisaa toimintaa. Esimerkiksi objektiivisen lähteen ilmituonnilla ei luvallisuuden ilmausten yhteydessä siten ole vastuun siirtämisen diskurssifunktiota (vrt. s. 102).

Tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa esiintyville luvallisuuden ilmauksille on myös ominaista tietty monitulkintaisuus. Erityisesti modaaliverbi *voida* saattaa esiintymäkontekstissaan saada myös dynaamisia ja paikoin episteemisiä merkityksiä. Tällainen modaalisten merkitysten yhteensulautuvuus on kielessä varsin tavallista. Modaalinen monimerkityksisyys ei suinkaan ole haitta ilmauksen selvyydelle ja ymmärrettävyydelle, vaan ilmauksen eri modaaliset merkitykset päinvastoin täydentävät toisiaan. (Ks. esim. Kangasniemi 1992: 394; ks. myös s. 63.)

Myös esimerkkikatkelman (39) luvallisuuden ilmaus *voidaan ajatella* olisi mahdollista jakaa kolmeen eri modaaliseen merkitykseen: *on lupa ajatella, on mahdollista ajatella*

sekä *saatetaan ajatella*. On kuitenkin parempi käsittää ilmauksen sisältävän kaikki nämä modaaliset merkitystasot, sillä jokainen niistä tuo oman korvaamattoman osansa sen informatiivisuuteen.

(39) I

- 1 D: mää (.) mää vielä yhen homman tähän (.) tähän sanon (.)
 et must se on ylipäättään naurettavaa niinku
 ajatellaan sitä minä edustan tätä ja minä edustan
 t[ätä (.)
- 5 *E: [nii on joo
 kauheen sellasta (.) koska niinku mun mielestä jos
 ihmisellä on avara näkökuma asioihin ni (.) se
 pystyy käsittää monenlaisia ajattelutapoja (.) eikä
 se oo niinku tätä tai tota (..) niin siinä se on
- 10 niinku sillee jännä just (.) et miten [se
 A: [tässä
 yhteiskunnassa se on kuitenkin aika huikee ero
 niinku (.) tähän raama[tun tai paavalin ajan
 *D: [mm
- 15 yhteisku[ntaan (.) et (.) et niinku (.) meillä
 *E: [nii joo
 v[oi olla (..) joku niinku (.)
- *E: [(se on) varmaan
 joku joku sateenvarjo (.) jonka nimi on kristilli-
 20 syys (.) ja siihen lasketaan niinku herätysliik- (.)
 tai siis kirkko (.) herätysliikkeet (.) ja sit
 niinku vielä ehkä vapaat suunnat (.) ja kaikki on
 niinku kuitenkin ehkä loppujen lopuks (..) voidaan
 ajatella e[t kaikki pelastuu
- 25 *D: [mm (.) mm

Kiellonalaisuutta tarkasteltaessa on puolestaan huomattava, että kiellonalaisuuden ilmaukset jakautuvat itse asiassa kahteen eri semanttiseen ryhmään: toiset ilmaisevat, että jokin asiointila ei ole luvallinen, toiset, että on velvollisuus olla tekemättä jotain (ks. von Wright 1977a: 150). Kiellonalaisuutta ilmaistaan siten sekä luvallisuuden että velvollisuuden ilmaisukeinojen kieltomuodoilla. Tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa käytetyistä kiellonalaisuuden ilmaisukeinoista edelliseen ryhmään kuuluvat verbien *saada* ja *voida* kieltomuodot ja jälkimmäiseen verbin *pitää* kieltomuoto, kielteinen 2. persoonan imperatiivi, sanaliitto *on kiellettyä* sekä verbi *kieltää*. (Vrt. esim. Kangasniemi 1992: 112–113, 115, 118–119.)

Kiellonalaisuuden lähde osoitetaan tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa puolestaan yleensä selvästi. Tämä saattaa taas johtua modaaliteettiin liittyvistä olettamuksista: kieltäjän katsotaan estävän agenttia tekemästä jotain agentille mieluisaa toimintaa (vrt. s. 93, 108). Kiellonalaisuuden lähteen eksplikoimiseen on kuitenkin myös muita syitä. Tutkimieni raamattupiirikeskustelujen tavallisin kiellonalaisuuden lähde on samainen Paavalin Toisen Tessalonikalaiskirjeen 3. luku, joka oli esillä jo pakollisuuden ilmausten yhteydessä. Koska kiellonalaisuuden ilmaukset liittyvät ennen muuta tilanteisiin, joissa keskustelijat kehittelevät omia arvioitaan Paavalin Tessalonikalaiskirjeen pohjalta, tulevat keskustelijat samalla eksplikoineeksi kiellonalaisuuden lähteet tai ainakin sen objektiivisen lähteen eli yhteisesti luetun raamatunkohdan (vrt. s. 105).

Katkelma (40) onkin tyypillinen esimerkki siitä, kuinka kiellonalaisuutta tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa ilmaistaan. Keskustelijat ovat juuri ennen katkelmaa lukeneet Paavalin Toista Tessalonikalaiskirjettä ja siirtyneet tämän jälkeen keskustelemaan kirjeessä esiintyvistä käskyistä ja kielloista.

(40) I

- 1 A: *mut miten tää jos (.) niinku oletetaan että (.) et
meijän pitäis toimii näin niin mitä tää niinku
käytännössä tarkoittaa (.) (et) ei kai (.) ei kai
niinku voi jättää ketään ihmistä jos (.) joku sanoo
5 et mä en tee työtä ni sanoo et okei ei tipu
ruokaa että (.) siitäs sait
C: miksi ei tee työtä että (..) mikä on sen syy (..) eikö sitä oo huolittu töihin vai eikö se ole
huolinut itselleen (.) töitä (.) kummasta on
10 kysymys
A: niin no tässä et jos ei suostu (..) emmä tiedä
olikhohan tähän aikaan työttömyyttä (.) niin että jos
ihminen ei ollu työssä niin se oli (.) ainoastaan
sen oma vika
15 (..)
A: nyt [(mää nää-
B: [mut oliko niinku (ainut) (--)
E: [(toi on aika paha sillee)
(.)
20 B: no em minä tiedä mutta mitenkä nyt E historioitsi-
ja(h)na sa[noo että (.) tai et oliko (.) oliko
*E: [(hehe)
sillon työllistikö sillon kukaan ketään (..) vai
tekiks sillon kaikki sitä mitä itte parhaaks näki
25 E: kyllähän se nyt varmasti kuitenkin (.) jollain
tavalla (.) minun mielestä (nii) kai niil sit*

- oli orjiiki oli että=
 B: =mm (.) mut var[maa
 E: [siis kyllähän niit tuli jos on (.)
 30 on (.) vaik teltantekijä nii (.) kyllähä siit (.)
 tuli tilauksia sille[e (.) mut jos nyt siel ei (oo
 *A: [mm
 niinku) tilausta ni
 B: nii mut siis seki oli niinku työllistäny itse
 35 itsensä rupeamalla tekemään telttoja et[tä (.)
 *E: [niin no niin
 joo
 varmaan aika vähän oli mitää (.) kunnallisia
 [työpaikkoja
 40 E: [mut oha siinä sit (.) sit tavallaan (.) työtön (.)
 jos ei sillee (.) [kukaa halua telttoja
 *B: [mm
 B: nii (.) mutta sillon se on siitä itsestä riippumaton
 E: nii joo
 45 C: mutta teki[si
 B: [\$(se) on sen oma vika tekis jotakin
 muuta että\$
 E: ni(h)i
 (.)
 50 C: mutta tekisi telttoja jos (.) jos joku vaan haluaisi
 (.) jos joku tilaisi eli suastuisi tekemään työtä
 A: mm

Esimerkkikatkelman aloittava A:n kysymys *mitä tää niinku käytännössä tarkoittaa* (r. 2–3) viittaa Paavalin kirjeen kieltoon *jos joku ei suostu tekemään työtä hänen ei pidä myöskään syödä*. Kyseessä on pakollisuutta ilmentävän modaaliverbin *pitää* negatiolla muodostettu kielto, joka ilmaisee siten agentin velvollisuudeksi olla tekemättä jotain. Tämän velvollisuuden A osoittaa koskevan juuri keskustelijoita: *jos niinku oletetaan että (.) et meljän pitäis toimii näin* (r. 1).

A ei kuitenkaan hyväksy kirjeen kieltoa sellaisenaan. Sitä vastoin A konstruoi kategoriaparin *käytännössä/periaatteessa* eli kaksi mahdollista maailmaa, joissa kiellon voi katsoa merkitsevän erilaisia asioita (ks. s. 74). A jatkaakin vuoroaan esittämällä nyt toisen kiellon *ei kai niinku voi jättää ketään ihmistä* (r. 4). A ei ole eksplikoanut esittämänsä kiellon lähdettä, mutta sellaiseksi voisi ymmärtää vaikkapa sosiaalisen normin tai yksilön sisäisen pakon – omantunnon. Kiellollaan A yhtä kaikki osoittaa, kuinka mahdotonta kiellon *ei pidä syödä* noudattaminen on käytännön maailmassa, jossa kielto on väistämättä ristiriidassa muiden kieltojen kanssa.

Periaatteen maailmassa tilanne on toinen: periaatteen maailma muodostaa oman maailmansa, jossa muita vaikuttimia ei ole ja jossa kielto voi siksi olla ehdoton. A:n

käyttämän konditionaalin voikin katsoa ilmentävän tässä periaatteen maailman todenvastaisuutta: *et mejän pitäis toimii näin* (ks. s. 66). A välttää kuitenkin tyrkyttämästä omaa kantaansa käyttämällä kiellossaan nollarakennetta: *ei kai niinku voi jättää*. A ei siten puhu muiden puolesta, vaan tarjoaa toisille keskustelijoille mahdollisuuden tunnistaa itsensä nollapersoonasta (ks. s. 105).

A:n kannanotto saa jälkijäsenekseen C:n kysymyksen *eikö sitä oo huolittu töihin vai eikö se ole huolinut itselleen (.) töitä* (r. 8–9). Kyseessä on disjunkttiivinen kysymys, jossa asiointilojen vastakkaisuus perustuu agentin modaaliseen määrittelyyn. Olen aiemmin esittänyt, että maailmassa olemiseen ja tekemiseen liitetään tiettyjä modaalisia ominaisuuksia, halu, kyky, osaaminen ja täytyminen, joiden välityksellä maailmassa oleva ja toimiva subjekti määrittyy niin ikään haluavaksi, kykeneväksi, osaavaksi ja velvoitetuksi (ks. s. 14). Käyttämällä näitä pragmaattisen modaalisuuden lajeja C konstruoi puolestaan kaksi mahdollista maailmaa: toisessa agentti haluaisi saavuttaa puheenalaisen asiointilan, mutta ei pysty voittamaan ulkoisia olosuhteita, kun taas toisessa agentti ei asiointilaa haluakaan saavuttaa. Työttömyyttä on siten kahdenlajista.

Pragmaattiselle modaalisuudelle on ominaista, että sen avulla rakennettuihin todellisuuden kuvauksiin kytkeytyy usein selviä arvoarvostelmia, vaikka arvioijan itsensä rooli saattaakin jäädä huomaamattomaksi (ks. Sulkunen 1997b: 42, 46). A, joka nyt tuottaa C:lle jälkijäsenen (r. 11–14), tulkitseekin C:n kysymyksen nimenomaan arvottavaksi. Elleivät työttömyyden syynä ole ulkoiset olosuhteet, on työttömyys haluttoman agentin *oma vika* – näkemys, jota C ei itse asiassa ole kysymyksessään tuonut suoraan ilmi, vaan jonka A on rivien välistä lukenut.

Miksi agentin halun ja ulkoisten olosuhteiden määrittelemisen sitten on niin tärkeää? Vastausta voi hakea aiemmasta Paavalin kirjeen ja keskustelija A:n kieltojen välisestä ristiriidasta: todellisuuden modaalisella määrittelyllä puhujat rakentavat säännöstöä sille, milloin Paavalin kielto pätee *käytännössäkin*, milloin taas ei. A:han toteaa Paavalin kiellon koskevan eksplikoidusti vain niitä tapauksia, joissa agentti on haluton: *niin no tässä et jos ei suostu* (r. 11). A:n vuorossa myös Paavalin kiellon historiallinen konteksti täsmentyy: *emmä tiedä olikohan tähän aikaan työttömyyttä* (r. 12). Todellisuuden modaalinen kuvaus on näin rakennettava nimenomaan alkuseurakunnan ajoista: on selvítettävä, oliko tällöinkin C:n esittämää kahdenlajista työttömyyttä. Vain tällä tavoin voidaan ratkaista, koskeeko Paavalin kielto todella vain haluttoman agentin aiheuttamaa työttömyyttä vaiko onko kielto aina ehdoton.

Ongelman ratkaisijaksi koetetaan nyt saada keskustelija E, jota B kehottaa suoraan ottamaan *historioitsija(h)na* kantaa (r. 20–21). B merkitsee ilmauksen kuitenkin affektiiviseksi naurunpyrskähdyksellä. Ilmaus ei siten välttämättä kuvaa E:n todellista pääsyä puheenalaiseen asiintilaan, vaan kyseessä voi olla – ulkopuolisille avautumaton – vitsi. E osoittaakin haluttomuutensa asettua tiedon auktoriteetiksi: vuoro sisältää useita varauksia, kuten *jollain tavalla*, ja etenee kaikkiaan kovin takkuisesti (r. 25–27).

Heti seuraavassa vuorossaan E kuitenkin ilmaisee kantansa uudelleen esittäen nyt, että alkuseurakunnankin aikaan on työttömyyttä ollut: *jos nyt siel ei (oo niinku) tilausta ni* (r. 31). Vuorossaan E konstruoi kuvitteellisen *teltantekijän*, joka on vailla työtä, koska kukaan ei tilaa hänen telttojaan. Keskustelijoille B ja C E:n konstruktio on kuitenkin osoitus siitä, että työttömyys johtuu teltantekijän tapauksessa ulkoisista olosuhteista: onhan tilausten vähyys teltantekijästä *itsestä riippumaton* (r. 43). Sitä vastoin teltantekijä kyllä *tekisi telttoja jos (.) jos joku vaan haluaisi (.) jos joku tilaisi eli suastuisi tekemään työtä* (r. 50–51).

Keskustelijoiden yhteisesti luoma kuvitteellinen hahmo päättää näin alkuseurakunnan työttömyyttä koskevat pohdinnat: *tähänkin aikaan* on ulkoisista olosuhteista johtuvaa työttömyyttä ollut. Näin myös Paavalin kiello saa selvemmat rajat: sen voi todella katsoa koskevan vain toisenlajista työttömyyttä, sitä, joka johtuu agentin haluttomuudesta. Teltantekijään Paavalin kielloa ei sen sijaan voisi soveltaa; *käytännössä* teltantekijää *ei voisi jättää*. Nämä ajatukset jäävät keskustelussa kuitenkin implisiitiksi, sillä keskustelija B vaihtaa topiikkia heti esimerkikikatkelman jälkeen, kun C on kysymyksen teltantekijän tahdosta painokkaasti selvittänyt.

Myös esimerkeissä (41) ja (42) kiellonalaisuuden lähteenä on Raamattu. Nämä keskustelukatkelmat poikkeavat kuitenkin aiemmin esittämistäni – sekä deonttisen pakollisuuden ja deonttisen kiellonalaisuuden – ilmauksista. Niissä keskustelijat eivät viittaa yhteisesti lukemaansa Paavalin Toiseen Tessalonikalaiskirjeeseen, vaan kiellon lähteenä on joku muu raamatunkohta.

Esimerkissä (41) keskustelua on käyty naispappeudesta, siitä, etteivät kaikki uskonnolliset yhteisöt naispappeutta hyväksy. Kun keskustelija J tiedustelee *millä ne perustelee sitä* (r. 1), osoittaa E kiellon lähteeksi Raamatun (r. 3). Viittaukset *eiks se lue raamatus* ja *paavali sanoo* ovat kuitenkin siksi epämääräisiä, että E päätyy osoittamaan esittämänsä objektiivisen lähteen totuudellisuuden perustaksi itsensä: *minun mielestä se on niinku ihan selvä* (ks. s. 90–91). Se, että puhuja tällä tavoin spontaanisti esittää

jonkun raamatunkohdan puheenalaisen kiellon tai käskyn lähteeksi, on tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa varsin harvinaista. Tämä saattaakin olla syynä siihen, ettei keskustelija F tyydy pelkkään kieltoon, vaan alkaa kysellä kiellon syitä. E kuitenkin viittaa yhä vain kiellon objektiiviseen lähteeseen ja kiello jää näin lopulta vaille perusteluja (ks. myös s. 40).

Esimerkissä (42) pohditaan puolestaan sitä, sisältääkö Raamattu puheenalaista kieltoa lainkaan. Keskustelijoilla on asiasta erilaisia näkemyksiä, joita he tukevat sellaisin episteemisiin perustoin kuin *mun mielestä* (r. 11) ja *mun mielestä joku on sanonu joskus jotain* (r. 12). Keskustelu ei tässä kuitenkaan muutu jännitteiseksi. Sitä vastoin F:n kannanotto *mut r- vanhas testamentissa oli (.) ihmisillä monia vaimoja* (r. 14) johtaa A:n ja B:n muistelemaan yhdessä (ks. esim. Londen 1997: 71) tietyn raamatunkertomuksen. Tämän kertomuksen myötä keskustelun alkuperäinen topiikki eli kiellon olemassaolo hiipuu eikä sitä nosteta enää esiin. Kun A:n ja B:n esittämää kertomusta on kommentoitu (r. 37), siirtyvätkin keskustelijat kokonaan toiseen aiheeseen.

(41) I

- 1 J: millä ne perustelee sitä naispappeuren (..) sitä et se
on [(-)]
E: [eiks se lue raamatus (.) minun mielestä siis
nainen ei saa opettaa (.) minun mielestä se on
5 niinku ihan selvä (..) tai siis paavali sanoo
et sitä en hyväksy että nainen opettaa (..) minun
mielestä se on (aivan) selvä kuitenkin
F: no miksi sitten nainen ei saa olla pappina=
E: siis nimenomaan siis ei saa olla
10 F: no miksi
E: siis ku (.) minun mielestä raamatus sanotaan et (.)
sitä en hyväksy että nainen o[pettaa (.)
*A: [mm
siis en hyväksy

(42) I

- 1 E: siis siin sanotaan et (.) seurakunnan pää mikä on
niinku yhden vaimon mies=
A: =niin siis tää[llä (-)]
E: [kerrotaanks missään raamatussa et ei

puolestaan olla useanlaisia vaikkapa säätilasta aina teknisiin välineisiin. (Ks. esim. Kangasniemi 1992: 19–20.) Toisin kuin deonttinen modaalisuus, joka ilmentää agentin ja auktoriteetin välistä valtapeliä, ilmaisee dynaaminen modaalisuus pikemmin agentin omien kykyjen ja ulkoisten olosuhteiden välistä vastakkainasettelua. Dynaamisessa modaalisuudessa on kyse siitä, riittävätkö agentin ominaisuudet voittamaan jonkun asiointilan toteutumiseen liittyvät – ulkoisista olosuhteista johtuvat – vaikeudet. (Ks. esim. Kangasniemi 1987: 143.) Vaikka dynaaminen modaalisuus on mahdollista jakaa joko agentti- tai olosuhdeperustaiseen dynaamisuuteen, ei tällainen jako ole välttämättä hyödyllinen, sillä useimmiten dynaamisuus perustuu näiden kahden yhdistelmään (ks. esim. Kangasniemi 1992: 24). Aiemmin esittämässäni keskustelukatkelmassa (20) esiintynyt huumori juontui osin juuri dynaamisten lähteiden hullunkurisesta yhdistelmästä: vaikka Jeesus on Jumalana kaikkivoipa, ei hän silti päässyt väkijoukon vuoksi omaan keittiöönsä (ks. s. 71). Dynaamiset lähteet ovat olleet aiemmin esillä myös deonttisen kiellonalaisuuden yhteydessä (ks. s. 113).

Dynaamisesta modaliteetista puolestaan riippuu, onko puheenalaisen asiointilan toteutuminen ennakoitavissa. Jos jokin asiointila osoitetaan dynaamisesti välttämättömäksi niin, ettei agentti voi olla sitä tekemättä, oletetaan asiointilan luonnollisesti myös toteutuvan. Esimerkiksi dynaamisesta mahdollisuudesta ei sitä vastoin voi johtaa puheenalaisen asiointilan toteutumista. (Ks. esim. Kangasniemi 1992: 52, 66.)

Olen aiemmissa luvuissa esittänyt, että keskustelijoilla on tutkimissani raamattupiiri-keskusteluissa tapana eksplikoida esittämänsä episteemisen tai deonttisen ilmauksen lähde erityisesti silloin, kun diskurssitilanne on muuttumassa jännitteiseksi. Tässä dynaamiset ilmaukset poikkevat kuitenkin episteemisistä ja deonttisista. Dynaamisiin ilmauksiin liittyy eräs erikoispiirre, se, että niiden lähde tulee usein esiin jo ilmauksesta itsestään. Puhujan ei näin tarvitse – eikä hän edes voi – sitä erikseen osoittaa. Siten esimerkiksi dynaaminen modaaliverbi *viitsiä* viittaa agentin energiaan tai tahtoon ja *uskaltaa* rohkeuteen. Vastaavasti verbillä *ehtiä* viitataan käytettävissä olevaan aikaan, *mahtua* käytettävissä olevaan tilaan ja *kannattaa* asiointilaan liittyvään arvoon. (Ks. Flint 1979: 88–90.)

Myös modaaliverbiin liittyvä komplementti voi osoittaa ilmauksen takana olevaa lähdettä. Esimerkiksi *sopia*-verbi ilmentää ennen muuta fyysistä mahdollisuutta, jos siihen liittyy 3. infinitiivin illatiivi: *sopii istumaan*. Aivan toisenlaista lähdettä verbi ilmaisee kuitenkin silloin, kun sen komplementtina on vaikkapa 1. infinitiivi: *millon teille sopis*

tavata. (Ks. esim. Kangasniemi 1992: 28–29.)

Dynaamisia ilmauksia käytetäänkin erilaisiin diskurssitehtäviin sellaisenaan. Puhuja voi jo pelkällä dynaamisella ilmauksella esimerkiksi siirtää vastuun asiointilan toteutumisesta tai toteutumattomuudesta ulkoisille olosuhteille. Siten raamattuillasta kesken poistuva sanoo *kiitoksia (.) mun pitää nyt poistua* viitaten näin tekijöihin, jotka tekevät lähtemisen pakolliseksi. Kyseessä on kohteliaisuuden diskurssistrategia, koska dynaaminen välttämättömyys oletetaan agentille epämieluisaksi toiminnaksi: puhuja ei suinkaan tahtoisi lähteä. (Ks. esim. Kangasniemi 1992: 85, 371.)

Vastaavasti dynaamisilla ilmauksilla voidaan viitata agentin omaan kompetenssiin. Tavallista esimerkiksi on, että deonttisen käskyn noudattamattomuutta perustellaan agentin riittämättömällä kompetenssilla. Dynaamista mahdollisuutta pidetään agentille mieluisana, joten agentti *pystyy* ja *haluaa* noudattaa käskyä. Jos agentin kompetenssi on kuitenkin riittämätön, agentti *ei pysty* noudattamaan käskyä, vaikka hän *haluaisikin*. (Ks. esim. Heritage 1996: 267; Kangasniemi 1987: 149; Kangasniemi 1992: 84–85, 365.)

Samoin kuin deonttisia käskyjä ja kieltoja (ks. s. 90) myös dynaamista välttämättömyyttä voidaan lopulta perustella sen tuottamilla seuraamuksilla: *se pitää (.) sen pitää opetuksessa olla (.) ne pitää olla tosi kärkeviä väittämiä koska muuten niin ne ihmiset ei ota kantaa (.) suomalaiset varsinkaan (.) vaan niinku että pihisee hiljaa mielessään et ei se noin oo.* Välttämättömyys on tällöin praktista välttämättömyyttä: toiminta on välttämätöntä siksi, että sen avulla voidaan saavuttaa joku toinen – haluttu – asiointila (ks. von Wright 1977b: 168–169). Koska agentti toimii praktisessa välttämättömyydessä kohtaamiensa olosuhteiden edessä tarkoituksenmukaisesti, on toiminta agentin kannalta motivoitua. Toimintaa voi tällöin pitää sekä pakollisena että vapaaehtoisena. (Ks. Laitinen 1993: 159.)

5.4. Dynaamiset modaliteetit

5.4.1. Välttämättömyys ja ei-välttämättömyys

Olen aiemmin maininnut, että kielenpuhujat ilmaisevat useammin asiointilojen deonttista pakollisuutta kuin niiden luvallisuutta (ks. s. 108). Dynaaminen välttämättömyys ei kuitenkaan yleensä ole kielenpuhujien eniten käyttämä dynaaminen modaliteetti. Sitä

vastoin kieli sisältää runsaasti dynaamisen mahdollisuuden ilmauksia. (Ks. esim. Kangasniemi 1992: 26, 52.)

Dynaaminen välttämättömyys ei ole myöskään tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa kovin yleistä. Useimmin sitä ilmaistaan modaaliverbeillä *pitää* ja *joutua*, joiden lisäksi käytetään myös rakennetta *on pakko* sekä modaaliverbejä *täytyä* ja *tarvita*. Erityisesti *tarvita*-verbin yhteydessä on kuitenkin huomattava, että sen voi katsoa ilmaisevan modalisuutta vain silloin, kun siihen liittyy infinitiivikomplementti. (Vrt. esim. Kangasniemi 1992: 52–61, 63–64.)

Vielä välttämättömyyden ilmauksiakin harvinaisempia ovat tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa kuitenkin dynaamisen ei-välttämättömyyden ilmaukset. Ei-välttämättömyydellä on keskusteluissa lisäksi vain yksi ilmaisukeino, *tarvita*-verbin kieltomuoto *ei tarvitse* (vrt. esim. Kangasniemi 1992: 79–80). Dynaaminen ei-välttämättömyys korreloi siten deonttisen indifferenssin kanssa, joka on tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa niin ikään varsin harvinainen (ks. s. 91).

Esimerkkikatkelmaa (43) edeltävässä keskustelussa on käsitelty naispappeutta: keskustelijat ovat pohtineet, olisiko heidän mahdollista järjestää aiheesta paneelikeskustelu. Topiikki on näin liukunut itse paneelikeskustelun hyödyllisyyden pohdintaan. Keskustelija E on juuri kertonut, että hänen entisen historianopettajansa mukaan ihmiset oppivat parhaiten väittelemällä ja että ainakin E:n itsensä kohdalla väittely toimii oppimismenetelmänä *ihan sika hyvin*. Pian tämän jälkeen topiikki alkaa kuitenkin hiipua, mitä osoittavat katkelmassakin esiintyvät pitkät tauot (vrt. Raevaara 1996: 31). B:n ei-topikaalinen lausuma (r. 2) onkin tulkittavissa keinoksi täyttää puhetilaa tai lopettaa aihe, joka ei enää kiinnosta (ks. Raevaara & Seppänen 1989a: 234).

Keskustelija D osoittaa kuitenkin haluavansa jatkaa puheenaihetta. Vuoronsa D aloittaa partikkelilla *niin*, joka toimii tässä sidekeinona merkiten D:n vuoron edellisen vuoron modifikaatioksi (ks. Hakulinen 1989b: 108). Ilmauksella *mulle tuli vaan tosta ajatuksesta mieleen* D puolestaan merkitsee vuoronsa relevantiksi huolimatta siitä, että topiikkia ollaan jo lopettelemassa (vrt. Lehtinen 1995: 116).

(43) I

1 (. . .)

- B: mitenkäs tähän eksyttiin tähän aiheeseen
 E: ja(h)a-a
 (..)
- 5 D: niin mulle tuli vaan tosta ajatuksesta mieleen kun
 sä sanoit äsken että (.) silleen ihminen (.) oppii
 parhaiten että väittelee ni (ensiksi se et) (.)
 mulla on sellanen teoria siihe että se johtuu siitä
 että on olemassa niinku voima ja vastavoima (.) ja
 10 ku ite joutuu työstämään niitä asi[oit]a ja proses-
 *E: [mm
 soimaan enemmän (.) niin silloin se on
 todella omaa itteensä persoonallista pal[jon enemmän
 *E: [(kyllä)
- 15 (.) elikkä semmonen musta ois niinku (.) (vaikka)
 hyvä opetus että just esimerkiks että niinku (.)
 heitetään kysymyksiä ilmaan just täl[leen (.)
 * E: [nii joo
 eikä oo niinku täl[lee tai tollee (.)
- 20 *E: [nimenomaa
 et ihmine ite työstää (.) sehän just siinä tökkii ku
 sanotaan tämä on totuus ni se on niinku (.) se on
 niinku (.) kuollu sana (..) ei se (--) jo[tenki (--)
 [nimeomaa
 E:
 25 (.) se on [(.) se ois aika siistii [(puottaa) (.)
 *D: [ni(h)i *D: [ni(h)i JUS(h)tii
 (heittää) semmosen pointin et[tä "hei (.) (--) mitä
 *D: [ni(h)i JUS(h)ii
 sää oot mieltä"=
- 30 D: =\$näi o\$ (D:hehehe) (.) \$joo\$
 F: (hehehe)
 (hehe)

D palaa takaisin puheenaiheeseen, koska hänellä on esittää perusteluja sille E:n näkemykselle, että väittelemine on tehokkain keino oppia. Keskustelija E käytti tämän esittämänsä asiointilan episteemisenä perustana historianopettajansa sanomisista sekä toisaalta omaa kokemustaan. Myös D osoittaa esittämänsä proposition perustan selvästi, joskaan perusta ei D:llä ole autoritatiivinen, vaan kyseessä on D:n oma päätelmä: *mulla on sellanen teoria siihen* (r. 8).

Mikä D:n esittämä *teoria* sitten on? Lyhyesti se, että väittelevä ihminen *joutuu työstämään* asioita (r. 10). Ilmauksessaan D käyttää dynaamista välttämättömyyttä ilmentävää *joutua*-verbiä. Se toiminta, jota väittelevä ihminen joutuu puolestaan välttämättä toteuttamaan, on *työstäminen*. Sanavalinta on varsin kuvaava: dynaamisen välttämättömyyden luonteeseenhan kuuluu, että sitä pidetään agentille epämieluisana toimintana (ks. s. 118). Modaaliverbilla *joutua* ilmaistaankin yleensä nimenomaan ulkoisista olosuhteista eikä agentista itsestään johtuvaa dynaamista välttämättömyyttä

(ks. esim. Kangasniemi 1992: 53–58).

D:n vuoro jatkuu esimerkillä siitä, mitä *työstämään joutuminen* voisi käytännössä olla. Lausuma *elikkä semmonen musta ois niinku (.) (vaikka) hyvä opetus että just esimerkiks että niinku (.) heitetään kysymyksiä ilmaan just tälleen* (r. 15–17) lieneekin tulkittavissa myös hienovaraiseksi deonttiseksi käskyksi tai toimintaohjeeksi. *Työstämään joutumiseen* sekoittuu nyt myös deonttisen pakollisuuden sävyä: liittyyhän kysymysten *heittämiseen* implikaatio kysyjän mahdollisesta määräysvallasta (ks. s. 39).

Erityisen selvästi nämä deonttiset merkitystasot käyvät ilmi E:n samanmielisestä jälkijäsenestä, jossa E jatkaa kuvittellisen kysymistilanteen konstruointia: (*heittää semmosen pointin että "hej (.) (--)* mitä sää oot mieltä" (r. 27–29). Jälkimmäisessä lausumassa ei puhukaan keskustelija E, vaan kuvitteellinen kysyjä, jolle E on tässä lainannut äänensä (ks. esim. Kajanne 1996: 209, 216). Osallistumiskehikon muutosta osoittavat huomionkohdistin *hej* ja suora 2. persoonan puhuttelu *sää* – yhdistelmä, jota ei tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa muutoin kertaakaan käytetä. Tässä yhteydessä E myös muuntaa ääntänsä tavallista iskevämmäksi. Kuvitteellinen kysyjä piiryy näin melkoisia direktiivisiä käytänteitä harjoittavaksi deonttiseksi auktoriteetiksi (vrt. Kajanne 1996: 221). Varsinkin D:tä E:n luoma ärhäkkyä puhujankuva huvittaa: E:n vuoroa säästävät D:n naurahtelu ja naurunsekaiset *ni(h)i JUUS(h)tii* –huudahdukset.

Esimerkkikatkelman yhteydessä on vielä tarkasteltava sitä, kuka *työstämään* joutuva agentti oikeastaan on. Olen aiemmin esitellyt deonttisille modaaliverbeille tyypillisen henkilökateisen rakenteen (ks. s. 105). Sama tekijäkateinen rakenne on tavallinen myös dynaamisille modaaliverbeille (ks. Laitinen 1995: 340). Nollapersonan tapaa siten D:nkin lausumasta: *ku ite joutuu työstämään niitä asioita*. Nollarakenteen voi katsoa tuovan ilmaukseen persoonan, johon kuka tahansa voi halutessaan samastua. Tällaisena epäspesifinä ja merkitykseltään moninkertaisena persoonana voi toimia myös oma itse, jolla tarkoitetaan ihmisyyksilön syvintä olemusta, minää, joka on omasta olemassaolostaan syvästi tietoinen. (Ks. Laitinen 1995: 344, 351.) D:n ilmauksessa tämä *ite* kuoriutuu esiin juuri ulkoisten pakotteiden vuoksi. *Työstämään joutumista* ei voi siten pitää agentin kannalta aivan epätoivottavana – länsimaisella ihmisellä kun ei liene montaa asiaa, jotka tärkeydessä ylittäisivät oman itsen löytymisen (ks. Foucault 1998: 48–55; ks. myös Laitinen 1995: 354).

Vaikka agentti edellisessä esimerkissä hyötyikin välttämättömästä toiminnasta, oli toiminta kuitenkin sellaista, että agentti joutui tekemään sitä ulkoisten olosuhteiden

pakottamana. Keskustelukatkelmassa (44) esiintyvä välttämättömyys on sitä vastoin luonteeltaan toisenlaista: toiminta on kylläkin pakollista, mutta sen avulla agentti myös saavuttaa haluamansa asiaintilan. Kyse on siten käytännöllisestä välttämättömyydestä (ks. s. 118).

(44) II

- 1 G: tässähan totani (...) jeesus kieltää näitä (...)
 sanomasta että totani (.) että se on jumalan poika
 (.) kun ne huutaa tässä yhdessätoista et sinä
 olet jumalan poika nii jeesus ei halunnu että se
 5 (on)
- B: onks se nii (.) muistaakseni tää (.) mä muistan
 (--) opettaja niin tästä että tää (.) muuttuu (...)
 siinä vaiheessa kun (.) käydään vuorella kirkastu-
 (.) ei ku oliko se nii just (.) nii (...) mitenkäs
 10 se nyt oli
- A: ni kirkastusvuoren jälkeen=
 B: =nii (.) et sen jälkeen se ei kieltäny enää yhtää
 mitään et sillon sai kertoo ja (.) [(--) (.)
 *(G): [(--)
- 15 nii (.) oliko se näi
 A: mut (.) s[e (.) eikö kirkastusvuori ollu iha lopussa
 *(G): [(--)
 eihän siinä ollu mitään (.) aikaa enää tapahtua
 mitään dramaattista
- 20 B: no em mä tiedä mutta jot- joku (.) joku sellanen
 taitekohta siinä oli (...) muistan annen (.) annen
 sen opettaneen ja näyttäneen itsekin täältä että
 siinä (...) että sitä ennen (...) ennen oli just
 kaikkee tämmöstä et kaikille ihmisille jotka oli
 25 parantunu niin älkää kertoko mitää ja näin edespäin
 ja (.) [(--)
- (G): [eihän se nytte (.) jeesuksen kastamine ollu
 (.) sentään (...) nii ai[kasi
 B: [ei (.) ei mun mielestä
 30 koska (.) johan (.) ei[ks jeesus oo jo kastettu
 A: [tää on kasteen jälkeen
 tässä=
- (H): =no tää nyt on kauan kasteen jälkeen (ollut siis)
 C: mutta tavallaanhan parilla ker- aikasemmalla
 35 kerralla on just puhuttu siitä kuinka (.) kuinka
 jeesus tässä alkuvaiheessa haluski tarpeeks aikaa
 tehdä tätä työtä (.) ja sitte jonku kulminaatiopis-
 teen jälkeen niinkun (...) jeesus ajatteliki et
 "okei (.) tulkaa tulkaa vaan että tässä on
 40 kuitenkin (.) se (.) tärkein vielä tekemättä (.) eli
 seki pitää tehdä (...) mutta kuitenkin pitää tarpeeks
 (.) tarpeeks opettaa seuraajia (.) eli heti ei
 voida lähtee (.) esimerkiks näille fariseusten ja

- 45 *herodioi- (.) herodoksen kannattajien (.) vangiks
jääää (.) koska sillon ei kukaan olis (.) opetta-
massa et hei kuka tää oli (.) että ku tarpeeks ope-
tetaan ja sitten*
E: *mm*

Esimerkkikatkelmassa keskustelijoita askarruttaa se, miksi Jeesus ei luetun raama-
tunkohdan mukaan halunnut ihmisten tietävän, että hän on Jumalan poika. Ensimmäi-
seksi selitystä tarjoaa keskustelija B kertoen muille sen, mitä hänelle on asiasta opetettu
(r. 7). Vaikka opettajaan viittaamisen pitäisi tuoda esitykselle lisäevidenssiä (ks. s. 76),
asettuu A vastustamaan B:tä selitystä *kirkastusvuoresta* melko suoraan: *eihän siinä ollu
mitään (..) aikaa enää tapahtua mitään dramaattista* (r. 18–19). Tämä saa B:n osoitta-
maan itsensä tietämättömäksi ja vetoamaan yhä selvemmin esittämäänsä episteemiseen
auktoiteettiperustaan (r. 20–22). Kun keskustelijat eivät edelleenkään löydä asialle
yhteisesti hyväksyttävää selitystä (r. 27–33), viittaa C lopulta aikaisempiin keskustelukon-
teksteihin (r. 34).

Kerratessaan aiheesta tehtyjä aiempia huomioita C luovuttaa äänensä niin ikään
kuvitteelliselle hahmolle – tällä kertaa *Jeesukselle*. Osallistumiskehikon muutosta osoittaa
nyt ennen muuta johtolause *jeesus ajatteliki* (r. 38), joka toimii liittimenä todellisen
puhetilanteen ja puheen avulla luodun näyttämön välillä (ks. esim. Kajanne 1996: 214).
C on vuoronsa alussa aiempiin keskustelukonteksteihin vedoten esittänyt, että Jeesuksen
toiminnassa on ollut selvä *kulminaatiopiste* (r. 37). Paras tapa perustella tätä väitettä on
antaa Jeesuksen itsensä puhua. Siten puheen näyttämöllä asteleva Jeesus harjoittaa
praktista päättelyä: *"okei (.) tulkaa tulkaa vaan että tässä on kuitenkin (.) se (.) tärkein
vielä tekemättä (.) eli seki pitää tehdä (..) mutta kuitenkin pitää tarpeeks (.) tarpeeks
opettaa seuraajia (.) eli heti ei voida lähtee* (r. 39–43). Jeesuksen puheen alkaessa C
muuntaa ääntänsä nostamalla sen sävelkorkeutta kuuluvasti, jolloin imperatiivit *tulkaa
tulkaa* sävytyvät ystävällisiksi ja kutsuviksi. Äänen takaisinmuunnos ei sitä vastoin ole
näin selvä. Tavallista onkin, että paluu omaan ääneen tapahtuu liukuen (ks. Kajanne
1996: 226).

C:n vuoro loppuu kuitenkin hiljaiseen keskeyttämiseen (ks. Tainio 1988: 204). Syynä
tähän saattaa olla puhekumppanien tuen puute: C:n pitkähkön vuoron kesken ei anneta
yhtäkään minimipalautetta, jollainen seuraa vasta E:n toimesta C:n keskeytyksen jälkeen.
Keskustelunaihetta ei haluta jatkaa; keskustelija G aloittaakin uuden topiikin heti E:n

minimipalautteen jälkeen.

Esitän vielä lyhyen esimerkin dynaamisen ei-välttämättömyyden ilmaisemisesta. Kuten aiemmin mainitsin, dynaamisia ei-välttämättömyyden ilmauksia käytetään tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa hyvin vähän (ks. s. 119). Esimerkkikatkelmassa (45) keskustelijat ovat lukeneet raamatunkohdan, jossa Jeesuksen kerrotaan valtuuttaneen opetuslapsensa saarnaamaan ja karkoittamaan pahoja henkiä. Keskustelijat juontuvat tästä pohtimaan, ovatko nämä myös tavallisen seurakuntapastorin tehtäviä.

Katkelman aloittava B:n kysymys on kielteistä vastausta projisoiva: *ei joudu* (ks. s. 69). Tuottaessaan B:lle jälkijäsenen keskustelija C ei vaivaudukaan eksplikoimaan varsinaista kielteistä vastaustaan, vaan huomauttaa, että pastorin *ei tarvii* henkiä ajaa (r. 4). Ei-välttämättömyyden lähteenä ovat ulkoiset olosuhteet: *henget ei uskalla tulla tänne* (r. 4–5). Muut eivät C:n selitystä kuitenkaan hyväksy. Sitä vastoin E esittää, ettei syy pastorin toimimattomuuteen johdu ulkoisiin olosuhteisiin perustuvasta ei-välttämättömyydestä, vaan agentin haluttomuudesta (vrt. s. 113). Jos pappi vain haluaisi, ajettavaa löytyisi (r. 9–11).

(45) II

- 1 B: mutta to- (.) toimiiko täällä (..) joutuuko täällä
tavallinen (.) seurakunta (.) pastori joutuu kyllä
saarnaamaan mutta joutuuko ajamaan henkiä pois
- 5 C: niin mutta tavallaan ei tarvii koska (.) henget ei
uskalla tulla tänne muutenkaan kun (.) niillä on
niin vähän elintilaa täällä
- G: onks se ihan noinkaan välttämättä
(..)
- 10 E: siis kyllä mie uskon että jos se laittas ittesä
likoo se (.) pappi (.) lähtis kadulle (--) (.) nii
sillon se (.) joutus ajamaan varmaa
(..)
- A: mut se joutuis näkeen vaivaa sen eteen et se
löytäis jotain ajettavaa=
- 15 E: =joo (.) varmasti kyllä

5.4.2. Mahdollisuus ja mahdottomuus

Tarkastelen eri modaalisuuden lajeista viimeiseksi dynaamista mahdollisuutta ja

mahdottomuutta. Tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa ne muodostavat dynaamisista modaali-ilmauksista lukumääräisesti selvän enemmistön (ks. s. 118–119).

Dynaamisella mahdollisuudella ja mahdottomuudella on tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa useita eri ilmaisukeinoja. Suomen kielen modaaliverbien semanttista systeemiä tutkineen Aili Flintin (1979) mukaan suomen kieli onkin erityisen rikas juuri dynaamisen mahdollisuuden ilmaisemisessa. Flint (1979: 87–88) on laatinut luettelon kaikkiaan 45 modaaliverbistä, jotka jakautuvat edelleen 12 kategoriaan ilmaisemansa mahdollisuuden laadun mukaan. Nämä verbit ovat niitä, jotka sisältävät itsessään viittauksen myös dynaamisuuden takana olevaan lähteeseen (ks. s. 117). On kuitenkin huomautettava, että Flintin luettelemia verbejä ei aina katsota modaaliverbeiksi juuri siksi, että ne ovat leksikaalistuneet osoittamaan paitsi mahdollisuutta myös tekijöitä, joihin mahdollisuus perustuu. (Ks. esim. Kangasniemi 1992: 291.)

Kaikkia Flintin luettelemia verbejä ei tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa käytetä. Esitän luettelon kuitenkin kokonaisuudessaan, koska kyseessä on suomen kielelle ominainen semanttinen systeemi: useilla luettelon verbeistä ei ole tarkkoja vastineita muissa kielissä (ks. Flint 1979: 11). Olen lihavoanut ne verbit, joita käytetään tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa juuri dynaamisen mahdollisuuden ilmaisemiseen.

1. Aika: ehtiä, ennättää, keretä, joutaa
2. Tila: joutua, **päästä, mahtua, sopia, passata**
3. Riittävyys: kelvata, **piisata, riittää**
4. Mahdollisuus: **voida, saattaa, mahtaa, taitaa**
5. Kyky: **osata, selviytyä, pärjätä, päteä, pystyä, kyetä**
6. Energia: jaksaa, **viltsiä**
7. Rohkeus: **kehdata, iljetä, juljeta, tohtia, rohjeta, hirvitä, uskaltaa**
8. Sietokyky: tarjeta, kestää, kärsiä, sietää, suvaita, **hyväksyä, sallia, suoda, suostua**
9. Herkkyys: hennoa, raskia
10. Sitoumus: maltaa
11. Arvo: **kannattaa**
12. Sopusointu: viihtyä

Flint (1979: 88) huomauttaa, ettei hänen esittämänsä luettelo ole täydellinen, vaan siihen voi liittyä muitakin verbejä. Itse lisäisin lutteloon ainakin tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa käytetyt *hyödyttää* (arvo) ja *on varaa* (riittävyys). Myös muut kuin varsinaiset modaaliverbit voivat esiintymäkontekstissaan saada dynaamisen tulkinnan (ks. Kangasniemi 1992: 49). Esimerkiksi verbi *mennä* ilmaisee tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa kerran selvästi dynaamista modaalisuutta: *mun mielestä (.) tuo menee hyvin jeesuksen persoonallisuuteen*.

Toisaalta myös varsinaiset luettelon verbit – kuten *päästä* – ovat modaalisesti tulkinnanvaraisia silloin, kun ne esiintyvät yksin ilman infinitiivikomplementtia tai adverbia (ks. Kangasniemi 1992: 41–42). Lisäksi on huomattava, että verbit voivat liittyä useampiin semanttisiin kategorioihin: esimerkiksi *sopia* ei suinkaan aina ilmaise käytettävissä olevaa tilaa (ks. s. 117). Kaiken kaikkiaan mahdollisuutta ilmaisevat modaaliverbit vaikuttavat luonteeltaan hyvin monitulkintaisilta: tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa niihin liittyy usein myös deonttisia ja episteemisiä sävyjä. Paitsi modaaliverbeillä mahdollisuutta ilmaistaan tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa myös adjektiivilla *mahdollinen*.

Useat Flintin luettelon verbeistä ovat tyypillisiä kieltohakuisia verbejä (ks. Kiuru 1977: 36–41). Siten niiden negatiomuotoja käytetään puolestaan dynaamisen mahdottomuuden ilmaisemiseen (ks. esim. Kangasniemi 1992: 48, 74–75). Lähes kaikki tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa käytettävät mahdollisuuden ilmaukset esiintyvätkin keskusteluissa myös kielto muodossa. Osa Flintin luettelon verbeistä käytetään lisäksi vain negatiomuodossa. Tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa esiintyviä dynaamisen mahdottomuuden ilmauksia ovat siten *ei päästä*, *ei kelvata*, *ei riittää*, *ei voida*, *ei osata*, *ei pystyä*, *ei kyetä*, *ei jaksaa*, *ei viitsiä*, *ei uskaltaa*, *ei kestää*, *ei hyväksyä* ja *ei suostua* (vrt. edellinen luettelo).

Dynaamista mahdottomuutta ilmaiseviin verbeihin pätee kaikki se, mitä jo edellä sanoin mahdollisuutta ilmaisevista verbeistä. Siten ne ovat esimerkiksi usein monitulkintaisia. Modaaliverbien lisäksi dynaamista mahdottomuutta ilmaistaan tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa kielto muotoisella adjektiivilla *ei ole mahdollista* sekä karitiivadjektiivilla *mahdoton*.

Esimerkkikatkelmassa (46) käytetään verbiä *osata* sekä dynaamisen mahdollisuuden että dynaamisen mahdottomuuden ilmaisemiseen. Katkelmaa edeltävässä keskustelussa on puhuttu seurakunnasta erottamisesta ja vertailtu eri uskonnollisten yhteisöjen

käytäntöjä tässä asiassa. Näin on päädytty keskustelemaan ylipäänsä eri uskonnollisten yhteisöjen toimintatavoista. Kriitiktäkään ei ole välttytty: esimerkiksi keskustelija D on esittänyt kriittisiä kertomuksia helluntaiseurakunnasta. Nämä kertomukset ovat puolestaan synnyttäneet keskustelussa topiikiltaan ja moraliteetiltaan ensimmäisen kertomuksen kaltaisia toisia kertomuksia (ks. s. 85). Myös esimerkkikatkelman (46) kertomus on tällainen toinen kertomus.

(46) I

- 1 D: sit mää vie- anteeks mää vielä sanon et mikä
 mua siinä mormoonikirkossa (.) mättää niin (.) niin
 (.) määhän en uskonu sitä kun ihmiset sano (.) mää
 5 menin ite ottaan selvää [(.) (nii) mää niinku
 *E: [mm
- D: tajusin tilanne(ha) on se että ne rupee niinku
 viemään niinku teorioita niin pitkälle et (.) eihän
 se niinku kosketa millään la- (.) lailla tätä (.)
 10 tätä ja nyt aikaa et joku mies sanoo (.) amerikkassa
 mikä on totuus ja sit (.) se pitäs sitte uskoo näi
 et (.) ((kuiskaten)) "joo (.) joo (.) näin on
 (hehe) (.) näin on" (.) tää on se missä mennään
 harhaan et ihmiset ei ihmisiä ei niinku ite (.) ite
 15 niinku (.) ei aktivoida sillä lailla vaan (.)
 tosiaan se et annetaan ne raamit (.) kauheen tarkat
 ja (.) mormoonit kerran kävi mulla mää oisin vähän
 soittanu rokkia niille (hehe) tota mut (--)"ei::
 ei mejän kirkossa me ei saada r- soittaa rokkia ni
 just tää (.) tää linja näin että ((taustalla
 20 naureskelua)) (.) sit mää esitin jotaki (.)
 (semmosia) kommentteja ensiks me käytiin semmosta
 vihkosta mis oli niinku (.) näitä perusasioita sit
 mää heitinki semmosta tiukkaa tekstiä sin(h)ne välii
 ne oli (.) "aijaa" (D: hehe) (.) n(h)e ei niinku
 25 mitään osannu (.) sillä oli vaan ne ulkoo opetellut
 tietyt fraa[sit
 *E: [nii joo
 (.) et siinä mielessä jos halutaan puhuu (.) ehkä
 jollakin lailla että (.) ne on menny pieleen (.) ni
 30 se on just tää
 (.)
- A: mut ihan sama m[eil on varmaan sama (.) sama ongelma
 *E: [toi
 (.) tai sama (.) vaara (.) et opetellaan ulkoo
 35 fraas[veja joilla osataan vastata [sellasiin iiseihin
 *E: [mm *D: [nii
 perus[kysymyksii (..) mut (.) auta armias jos joku
 *D: [mm (.) mm
 tulee ja heittää jotain (.) niinku [(.) vaikka
 40 *E: [nii joo

- provosoi niin=*
 E: =siin menee ihan luk[koon
 A: [saattaa mennä jauhot suuhun
 45 aika [(.) aika
 *D: [mm
 hel[posti
 E: [kyllä (.) se on kyl loi[sto
 A: [sen takia et ei oo (.)
 ei oo aj[atellu asiaa
 50 D: [ni(h)i (.) \$nii justii\$
 E: siis se on ihan [siis (.) nerokas keksintö
 *D: [ni(h)i (justii)
 D: ni(h)i
 E: [(--)
 55 D: [ja se oli vielä mää anteeks mää (nyt) sanon et se
 oli vielä semmone juttu kato että (.) mää niinku
 olin (esim siis) laskelmoinu jo a- alusta alkaen (.)
 niinku sen systeemin (.) et mää niinku kuuntelin
 60 kuukauden niitten juttuja (.) ne kävi mun luona mää
 kävin siellä mä olin hiljaa mää vaan kuuntelin ja
kuuntelin ja sitte mää (..) "joo mää oon seurannu
 tätä touhua pitemmän aikaa ja tässä on mun tämmöne
 analyysi tästä touhusta" (hehe) (.) \$ja sen
 jäläkkeem mää laitoin (.) semmosen niinku (.)
 65 varmaan (joku) kaksikymmentä semmosta todella jyrkkää
 kysymystä (.) johon ei tullu ikinä vastausta\$ (D:
 hehe)
 E: oi (.) et oo (.) jehovan todistajiin soveltanu
 samaa=
 70 D: =nii- (.) niitä (.) niihin mä en oo nyt sitte
 tutustunu=
 E: =njoo jo{o
 C: [ne on osannu välttää s[ua (mut mormoonikirkko)
 D: [no ehkä se oli siinä
 75 kun mormonikirkko on täsmälleen noin viidenkymmenen
 metrin päässä missä minä asun (hehe) niin se on
 aina siinä (.) nenän eessä se kirkko kun mää lähen
 kävelylle niin s(h)e vaan tuli et otetaan nyt
 sele(h)vää (hehe) tosta kirkosta mikä se on mieh-
 80 (.) mei- (.) meininki

Kerronta on toimintaa, jonka aikana puhujat eivät noudata keskustelun normaalia vuorottelujäsennystä: kerronnassa joku keskustelijoista saa luvan puhua tavallista pidempään (ks. esim. Routarinne 1997: 139). Ennen varsinaista kerrontaa kertovaksi haluava käyttääkin usein ns. etiäistä (ks. esim. Hakulinen 1989a: 65; Routarinne 1997: 140). Etiäisvuoron avulla puhuja ilmoittaa, että hänellä olisi jotain kerrottavaa – mitä, siitä etiäisvuoro yleensä juuri antaa lyhyen selvityksen (ks. esim. Routarinne 1997: 142).

Etiäisvuoron jälkeen kertojan puhekuppani puolestaan osoittaa asettuvansa kuuntelijaksi. Kuuntelijaksi aiottu voi tietenkin myös kieltäytyä vaikkapa vetoamalla siihen,

että on kertomuksen jo kuullut. Voi myös olla, ettei kertomusta vain pidetä kertomisen arvoisena: aiheiden kerrottavuus on aina suuresti riippuvainen kulloisestakin kulttuuri- ja keskustelukontekstista. Jos kuuntelija kuitenkin osoittaa hyväksyvänsä kertojan kerronta-aloitteen, voi kerronnan johdantosekvenssi päättyä ja varsinainen kerronta alkaa. (Ks. esim. Routarinne 1997: 140–142.) Ei ole kuitenkaan epätavallista, että etiäinen jää kerronnasta kokonaan pois tai että kertoja siirtyy jo itse kertomukseen ennen kuin muut keskustelijat antavat hänelle palautetta (ks. Hakulinen 1988: 140).

Esimerkkikatkelmassa D aloittaa vuoronsa ilmauksella *sit mää vie- anteeks mää vielä sanon et mikä mua siinä mormoonikirkossa (.) mättää* (r. 1–2). D on katkelmaa edeltävässä keskustelussa vienyt runsaasti puhetilaa, mutta vuoron alussa oleva anteeksipyyntö ei kuitenkaan johdu yksin siitä. Anteeksipyynnöllä D viittaa pikemmin tulevaan, siihen, että hän on aikeissa esittää pitkän vuoron. D käyttääkin anteeksipyyntöä tässä tehtävässä siksi usein, että se vaikuttaa D:n idiosynkraattiselta keinolta varata itselleen puhetilaa. Lisäksi D yhdistää anteeksipyyntöönsä partikkelin *vielä*. Sillä D puolestaan viittaa aiempaan keskusteluun luoden näin koherenssia vuorojensa välille ja merkiten siten myös tämänkertaisen – pitkän – vuoronsa relevantiksi.

Vasta näiden valmistelujen jälkeen D esittää etiäisen tulevasta kertomuksestaan: *määhän en uskonu sitä kun ihmiset sano (.) mää menin ite ottaan selvää* (r. 3–4). Kun keskustelija E puolestaan osoittaa minimipalautteella hyväksyvänsä D:n aloitteen (r. 5), on neuvottelu puhetilän jakamisesta käyty ja D siirtyy itse kertomukseen (r. 4–30).

Jotta kuuntelijat voisivat kertomuksen ymmärtää, täytyy kertojan sijoittaa sen alkuun riittävä määrä taustainformaatiota: on kytkettävä kertomus aikaan ja paikkaan sekä esiteltävä kertomuksen henkilöt (ks. esim. Routarinne 1997: 146). Tällaista orientoivaa informaatiota (ks. esim. Routarinne 1997: 147) sisältyy jo D:n etiäiseen; lisää sitä D tuottaa riveillä 6–15. Orientaation ohella D esittää kerrontaan niin ikään sisältyvää evaluaatiota, jolla hän osoittaa kertomuksensa kärjen (ks. esim. Routarinne 1997: 149): *tää on niinku se missä mennään harhaan et ihmiset ei ihmisiä ei niinku ite (.) ite niinku (.) ei aktivoida sillä lailla vaan (.) tosiaan se et annetaan ne raamit (.) kauheen tarkat* (r. 12–15). Vasta tämän jälkeen D aloittaa varsinaisen juoniosan *mormoonit kerran kävi mulla* (r. 16), jolloin myös kerronnan aikamuoto vaihtuu preesensistä imperfektiksi (ks. esim. Routarinne 1997: 148–149; ks. myös s. 88).

Se, että kertomuksen evaluaatio ja juoniosa seuraavat toisiaan tässä järjestyksessä, ei ole kerronnassa lainkaan epätavallista. Evaluaatiota voi esiintyä myös siellä täällä

pitkin juoniosaa. (Ks. esim. Routarinne 1997: 149). Näin on D:nkin kertomuksessa: *"ei: ei mejjän kirkossa me ei saada r- soittaa rokkia ni just tää (.) tää linja näin että (.) sit mää esitin jotaki* (r. 18–20).

Kerronnan aikana puhujan ei siis tarvitse tehdä puhetilaa keskustelukumppaneilleen. Yleensä kuuntelijat kuitenkin osoittavat seuraavansa kerrontaa vaikkapa minimipalautteita tuottamalla (ks. esim. Sorjonen 1988: 217–218). Minimipalautteita ei tosin D:n kertomuksen kesken esiinny. Sen sijaan kuuntelijat reagoivat naurulla esimerkiksi kohtaan, jossa D lainaa äänensä kertomuksen mormoneille (r. 12).

Mormonien viimeisen repliikin *"ajjaa"* (r. 24) D lausuu ällistystä kuvastavalla äänellä. Tämän jälkeen D itse nauraa ja täsmentää vielä tätä kertomuksensa huippukohtaa: *n(h)e ei niinku mitään osannu (.) sillä oli vaan ne ulkoo opetellut tietyt fraasit* (vrt. Routarinne 1997: 149). Keskustelija E osoittaa puolestaan seuraavansa kertomuksen kulkua ja tunnistavansa siten kertomuksen huippukohdan tuottamalla minimipalautteen *nii joo* (r. 27). Lopullisesti D päättää kerrontansa – aiemmille evaluaatioille rinnasteiseen – evaluaatioon (r. 28–30). Viimeisen evaluaation voisikin tulkita myös D:n yhteenvedoksi esittämästään kertomuksesta (ks. esim. Routarinne 1997: 146).

Modaalisuuden tarkastelun kannalta D:n kertomuksessa on mielenkiintoista se, että juuri kertomuksen huippukohta sisältää dynaamisen mahdollisuuden ilmauksen *n(h)e ei niinku mitään osannu*. Mormonien osaamattomuus on siten jotain erityisesti kertomisen arvoista. Onkin syytä tarkastella lähemmin, mistä D osoittaa sen johtuvan.

Kun keskusteluesimerkkiä seuraa eteenpäin, muuttuu aiemmin esitelty kerrontajakso kertomuksen vastaanottosekvenssiksi. Vastaanottosekvenssissä kertomuksen vastaanottajat vaihtavat roolinsa kertomuksen arvioijiksi ja kommentoivat erilaisin keinoin kuulemaansa (ks. esim. Routarinne 1997: 150). Esimerkkikatkelmassa vastaanottosekvenssiin siirtymistä osoittaa jo E:n minimipalaute *nii joo*. Selvemmin siirtymä tulee kuitenkin ilmi A:n vuorossa, joka seuraa keskustelussa D:n loppukiteytystä: *mut ihan sama meil on varmaan sama (.) sama ongelma (.) tai sama (.) vaara* (r. 32–34).

On merkillepantavaa, että myös A:n ilmaukseen sisältyy samainen *osata*-verbi: *et opetellaan ulkoo fraaseja joilla osataan vastata sellasiin iiseihin peruskysymyksii* (r. 34–37). Tämä on A:n tulkinta D:n kertomuksesta: joskin mormonit ovat osaamattomia, voi sama osaamattomuus langeta myös kelle tahansa keskustelijoista *sen takia et ei oo (.) ei oo ajatellu asiaa* (r. 48–49). Oman ajattelun tärkeyttähän myös D on kertomuksessaan korostanut (ks. r. 13–14). Kertomus liittyy näin D:n aiempiin mainintoihin tässä

keskustelussa, siihen, että ihmisen pitäisi itse *työstää ja prosessoida* asioita (ks. s. 120).

Miksi kysymys osaamattomuudesta sitten on niin tärkeä? Miksi se, että jollain *saattaa mennä jauhot suuhun, on vaara?* Lehtinen (1995: 56) toteaa omassa tutkimuksessaan, että yksi adventistiseurakunnan keskeisimmistä uskonnollisista abstraktioista on käsitys omasta seurakunnasta oikean uskonnollisen totuuden omaajana. Totuuden käsitettä voi mielestäni kuitenkin pitää ensiarvoisen tärkeänä kaikille uskonnollisille yhteisöille (ks. s. 2). Tämän vuoksi myös osaamattomuus on jotain niin huomionarvoista, että siitä esitetään pitkäkö kertomus, jota puolestaan kommentoidaan ja josta esitetään tulkintoja. D:n kertomuksen keskeinen sanomahan on, että mormonien osaamattomuus johtuu väärästä tiedosta ja väärästä totuudesta: *et joku mies sanoo (.) amerikkassa mikä on totuus ja sit (.) se pitäs sitte uskaa* (r. 9–10).

Kertomuksessa mormonit ja D piirtyvätkin toisilleen selvästi vastakkaisiksi toimijoiksi. Erottajana on juuri uskonnollinen tietämys: *me käytiin semmosta vihkosta mis oli niinku (.) näitä perusasioita sit mää heitinki semmosta tiukkaa tekstiä sin(h)ne välii ne oli (.) "ajjaa"* (r. 21–24). Voisi sanoa, että kertomuksellaan D määrittelee keskustelijoiden jäsenyysskategorian negatiivisen viiteryhmän kautta: *osaamattomat mormonit* ovat niitä, joita D ja muut keskustelijat eivät ainakaan ole (ks. s. 3).

Tämä kahtiajako kuitenkin järkkyy, kun A nimenomaan samastaa keskustelijat mormoneihin kertomuksen vastaanottosekvenssissä. A myös tietää olevansa tekemässä odotuksenvastaista tulkintaa D:n kertomuksesta. A:n vuorohan alkaa kontrastiivisella *mutta*-partikkelilla: *mut ihan sama meil* (r. 32). Myöskään keskustelijat eivät osaa ilman muuta, vaan osaaminen on kompetenssi, joka pitää hankkia (ks. esim. Sulkunen & Törrönen 1997: 84, 89). A tarttuu näin D:n esittämään näkemykseen oman ajattelun tärkeydestä, mutta ei sen sijaan hyväksy tähän perustuvaa jäsenyysskategorian määrittelyä. Esimerkkikatkelma havainnollistaakin sitä, kuinka kertomus voi sisältää aineksia useisiin eri tulkintalinjoihin (vrt. Routarinne 1997: 151).

Olen jo aiemmissa yhteyksissä maininnut, että maailmassa olemiseen ja tekemiseen liitetään sellaisia modaalisia ominaisuuksia kuin halu, kyky, osaaminen ja täytyminen, jotka puolestaan määrittävät toimivan subjektin haluavaksi, kykeneväksi, osaavaksi ja velvoitetuksi (ks. esim. s. 113). Nämä pragmaattisen modaalisuuden lajit ovat puolestaan yhdistettävissä strukturalistiseen tarinarakenteiden kuvausmalliin, jota voidaan pitää narratiivisena peruskaavana (ks. esim. Korhonen & Oksanen 1997: 57; Sulkunen & Törrönen 1997: 76–78).

Strukturalistinen kuvausmalli perustuu tarinan henkilöiden funktionaaliseen analyysiin, sen määrittelyyn, mitä henkilöiden suorittama toiminta merkitsee tarinan kokonaisuudelle. Näin on saatu kuusi tarinasta toiseen toistuvaa toimijaa eli aktanttia: lähettäjä, vastaanottaja, subjekti, objekti, auttaja ja vastustaja. (Ks. esim. Kantokorpi & Lyytikäinen & Viikari 1990: 117.) Juuri aktanttien keskinäisiä suhteita voidaan puolestaan kuvata modaalisiin määrittelyin. Siten subjektilla on tahto ja/tai velvollisuus lähettäjä tai vastaanottajaa kohtaan saavuttaa jokin objekti; lisäksi subjektilla voi olla tehtävässään auttaja, kuten subjektin oma kompetenssi ja vastustaja, kuten ulkoiset olosuhteet. (Ks. esim. Sulkunen & Törrönen 1997: 88.) Strukturalistinen kuvausmalli on usein hyödyllinen erilaisten todellisuuden kuvausten tarkastelussa (ks. Alasuutari 1994: 119). Koska se on kuitenkin varsin kaavamainen, edellyttävät sen sovellutukset aina tiettyä sosiaalisen todellisuuden pelkistämistä.

Jos esimerkkikatkelman kulkua seuraa nyt edelleen eteenpäin, huomaa, ettei kertomuksen vastaanottosekvenssi näytä tyydyttävän D:tä: D palaa takaisin kertomukseensa (r. 55–67). Tämä D:n jälkimmäinen kertomus on itse asiassa tarkennettu versio alkupe-
räisen kertomuksen huippukohdasta. Tarkennuksen myötä kertomus saa kuitenkin ulottuvuuksia, jotka ensimmäisestä kertomuksesta täysin puuttuvat. Siten D esittäytyy nyt subjektina, jonka selvänä päämääränä on paljastaa vastasubjektin eli mormonien osaamattomuus: *se oli vielä semmone juttu kato että (.) mää niinku olin (esim siis) laskelmoinu jo a- alusta alkaen (.) niinku sen systeemin* (r. 56–58). Subjektin tehtäviin kuuluu näin esimerkiksi vastasubjektin joukkoihin soluttautuminen: *ne kävi mun luona mää kävin siellä mä olin hiljaa mää vaan kuuntelin ja kuuntelin* (r. 59).

Miksi ja kenelle tehtävää suoritetaan eli keitä ovat tarinan lähettäjä ja vastaanottaja, ei D tuo kertomuksessaan ilmi. D:tä kuitenkin auttaa D:n oma kompetenssi, tietäminen ja osaaminen, joiden avulla hän voi viedä tehtävänsä loppuun: *ja sitte mää (.) "joo mää oon seurannu tätä touhua pitemmän aikaa ja tässä on mun tämmöne analyysi tästä touhusta" (.) \$ja sen jäläkkeem mää laitoin (.) semmosen niinku (.) varmaan (joku) kaksikymmentä semmosta todella jyrkkää kysymystä (.) johon ei tullut ikinä vastausta\$* (r. 61–66). Tarkentavassa kertomuksessa mormonien osaamattomuus – sekä toisaalta D:n oma osaaminen – tulee näin selvästi aiempaa eksplikoitummin esille. Syy, miksi D tähän tarkentavaan kerrontaan ryhtyy, lieneekin juuri se, etteivät keskustelukumppanit ole edeltävässä vastaanottosekvenssissä tarttuneet D:n jäsenyysskategoriamääritelmään.

Paljon vaikeampia häiriöitä on kuitenkin tulossa. Keskustelija E reagoi D:n

tarkentavaan kertomukseen kysymyksellä *et oo (.) jehovan todistajiin soveltanu samaa* (r. 68). Kysymys implikoi mormonien ja Jehovan todistajien rinnasteisuutta: molemmat niistä ovat vastasubjekteja, joiden osaamattomuus voidaan paljastaa. Kannattaa huomata, että E käyttää vuorossaan kieltokysymystä. Kieltokysymystä voidaan pitää kielteistä vastausta projisoivana: sen esittäessään kysyjä varaa vastaajalle mahdollisuuden tuottaa kielteinen vastaus ilman kasvojen menetystä (ks. Olin 1996: 59–62; ks. myös Tainio 1997: 107).

D vastaakin E:n kysymykseen kieltävästi, mikä saa puolestaan keskustelija C:n kommentoimaan asiaa: *ne on osannu välttää sua* (r. 73). Toteamuksellaan C kääntää D:n kertomuksen aktanttimallin suhdekategoriat pääläelleen: osaavana subjektina onkin nyt vastasubjekti, jonka tehtävänä on D:n välttäminen. Toisin kuin Jehovan todistajilta tämä on mormoneilta vieläpä onnistunut! D:n kertomuksessaan rakentama sankari-subjektin kuva saa näin melko parodisen tulkinnan (vrt. Veijola 1997: 145–146). D kiirehtii tätä tulkintaa oikaisemaan (r. 74), minkä jälkeen kertomuksen käsittely päättyy.

D palaa kertomukseensa kuitenkin vielä kerran: juuri edellä kuvailut keskustelun häiriöt johtavat tilanteeseen, jota olen käsitellyt aiemmin episteemisten vahvistusten yhteydessä (ks. s. 48). Kun D:lle siten myöhemmässä keskustelussa tarjoutuu tilaisuus, päätyy hän vielä kerran esittämään jäsenyyskategoriamääritelmän. Tämän D tekee nyt tavalla, joka ei enää mitenkään mahdollista keskustelijoiden ja mormonien samastamista. D viittaa näin puhujien binaariseen maailmankuvaan: *ni se tarvitsi niinku että mä (.) kuukauden olin ja kuuntelin et se ei ennen avaudu (.) ku se on niin kiero systeemi (.) se on ihan saatanallinen systeemi*.

Se, millaisen tulkinnan kertomus saa, riippuukin useista eri tekijöistä. Kerronnassa on mukana monenlainen yksityinen ja yhteinen aines: kertojan ja kuulijoiden tilanteiset tavoitteet ja odotukset, hetkelliset mielleyhtymät, tiedot, uskomukset ja asenteet (Siikala 1987: 110). Kertomus ei välttämättä avaudu kaikille osallistujille samanlaisena eikä sen enempää kertoja kuin kuulijakaan voi yksin päättää, kuinka kertomus pitäisi ymmärtää. Kertomuksenkin merkitys syntyy puhujien välisen neuvottelun tuloksena. (Vrt. Routarinne 1997: 151.)

Osaaminen on puolestaan enemmän kuin vain yksilön ominaisuus: se on suhde itseen ja toisiin, osaaviin ja osaamattomiin toimijoihin. Osaamisen sijaan olisikin parempi puhua osaamiskehikosta, johon liittyy osaamisen lisäksi muitakin modaalaisia ominaisuuksia, kuten tahtomista, täytymistä ja tietämistä. (Ks. Veijola 1997: 148.)

Esitän tarkastelujeni päätteeksi keskustelukatkelman (47), jossa keskustelua käydään siitä, kuinka huonosti käyttäytyviä seurakuntalaisia tulisi kohdella. Topiikki on saatu Paavalin Toisen Tessalonikalaiskirjeen 3. luvusta, joka sisältää deonttisen kiellon *älkää silti pitävä häntä vihollisenanne ja käskyn vaan ojentakaa kuin veljeä*. Keskustelijat eivät ole olleet täysin yksimielisiä siitä, mitä tämä huonosti käyttäytyvien seurakuntalaisten ojentaminen ylipäänsä on ja miten se voisi nykyseurakunnassa toteutua. Kyseessä on siten sellainen deonttisten ilmausten yhteydessä esittelemäni tapaus, jossa keskustelijat kehittelevät subjektiivisia arvioita jonkun objektiivisen pakollisuuden tai kiellonalaisuuden ilmauksen pohjalta (ks. s. 105, 111).

(47) I

- 1 B: se ehkä edellyttäis semmosta (...) avoimempaa touhua et
 (...) siis tarkoitan sillä et jos on (nyt) (...) et jos
 nyt joku ei tee mitään näkyvää julkisyntiä niin ei
 sitä pääse kukaan mistään ojentaan [(.)
- 5 *E: [mm
 (on se nyt) vähän teennäistä jos mennään (...) mennään
 tunnustaan jolleki syntejä sen takia et se vois
 sitte ruveta mua ojentamaan (...) taikka en minä nyt
 tiedä
- 10 A: mut eikö ojennuksen idea oo se että (...) että tota
 jos ei itte taj[ua (...) siis se että
 *E: [nii nimenomaan
 jos [itte tajuaa nii eihän silloin oo mitään hätää
 *E: [mm
- 15 ainakin jos niinku haluaa tehdä asialle jotain (...)
 mut et silloin on kai syytä ojentaa jos (...) joku
 tekee selkeesti jotain (...) mitä ei sais (...) [ja
 *D: [ja
- 20 (...) [ja se ei niinku sitä itte huomaa tai (...) tai
 *D: [mm
 ei tee asialle mitää=
- D: =mullon tällanen näkemys tuohon asiaan että (...)
 just jos niinkun (...) ajatellaan jotakin (...) jos se
 ihminen niin sanotusti tekee niinku jotaki (...)
- 25 syntiä nii (...) pitäs niinku sillä lailla (...) pyrkiä
 sit kanssa auttaan sitä toista ja (...) kulkeen sen
 rinnalla [(.)
 *E: [mm kyllä
- 30 koska mitä semmone auttaa että toinen sanoo
 toiselle vaan että (...) tai (jos) sillä ihmisellä on
 joku (...) takana joku ongelma et se ei jaksa (...)
 (jolle[ki) seurauksille (mitään) semmone
 *E: [mm
- 35 rikinäisyys [(.)
 *A: [mm

- niinku ihmisen sisällä (.) jos ihmisellä on vaikka
 persoonallisuushäiriö (.) niin tota se saattaa
 aiheuttaa just vaikka jotaki (.) alkoholinkäyttöä
 ja sillä on todella sekavat tunteet (.) ja näin
 40 edelleen (.) eli se pitäs nähä tavallaan silleen
 just etä:: ottaa selvää selvittää ja (.) niinku on
 sillee kohtelias ja lempee niinku jeesuski (.) ja
 sillä lailla (.) niinku et mitkä sen motivaatiot on
 ja haluai- (.) haluaisko se luopua siitä alkoholinkäy-
 45 töstä ja nii edelle[en
 *A: [mm
 (..) eli semmonen keskustelu semmonen asiaan (.)
 paneutuminen (.) ja sitte myöskin sen (.) sen
 ihmisen auttaminen (.) on myöskin se (.) (niinku)
 50 mus[ta se edellytys että on
 *E: [(--)
varaa mennä sanoon (.) mun mielestä se on todella
 niinku suoraan sieltä itestään syvältä jos niinku
 (.) mennään vaan sanoon tee tällee (.) älä tee
 55 tollee (..) eihän siinä oo niinku (..) niinku tota
 mitään niinku (.) tavallaan sellasta niin[ku (--) (..)
 *F: [tai älä ole
tuollainen
 nii (.) nii (.) se on tavallaan niinku (.) todella
 60 siis semmosta niinku helppoo (.) niinku sanoo (.)
 sanoo tota (..) niinku toiselle että (.) et se on
 vähän sama niinku raamatussa puhuttiin sitä että
 (..) jotenki että (.) jos toisella on vaikka nälkä
 ja (.) sanoo et jumalan siunausta et jumala ruokkii
 65 eikä anna sille ruokaa (hehe) (.) nii jumalan
rakkaus ei ole hänessä (.) et mää niinku nään et se
 todellakaan ei oo jumalan (.) niinku ääni (.) joka
 puhuu silloin (..) se on syyttäjän vihollisen ääni (.)
 joka tekeytyy valkeuden enkeliks (.) uskonnollisuu-
 70 den vaatteissa (.) et on ne tietyt raamit sit
 sanotaan älä tee tollee ((napsauttaa sormiaan
 terävästi)) (.) eikä oo niinku rakkautta=
 A: =mm
 E: [(--)
 75 D: [(et tämmönen teoria siitä)
 E: nii-i (.) ja jos niinku (.) meinaa sanoo ni sit
 pitää olla valmis pystyy autta[maa ja
 D: [nii (.) nii
 E: kyllä (..) se on must ärsyttävää kun kattoo noit
 80 ihmisii jotka (.) ihan sillee tuo[mitsee ihan
 *D: [nii (.) ni(h)i
 suoraan (.) "toi ihminen on PAHA
 D: nii justi(h)i

Esimerkkikatkelman alussa keskustelija B vertaa todellista seurakuntaa toiseen mahdolliseen maailmaan kuuluvaan seurakuntaan: todellisessa seurakunnassa *touhu* ei ole sikäli avointa, että ihmiset eivät tiedä toistensa tekemiä syntejä (ks. s. 61). Vaikka

kyseessä ei olekaan kertomus, voi B:n ilmauksen modaalisia suhteita selventää taas strukturalistisen aktanttimallin avulla (vrt. Alasuutari 1994: 119). Siten B:n ilmauksessa lähettäjänä on Paavali, subjektina keskustelijat tai ylipäänsä kollektiivinen uskovaiset, vastaanottajana kollektiivinen synnintekijät – joihin keskustelijat lukevat myös itsensä – ja objektina ojentamisesta johtuva synninteon väheneminen.

B:n kuvailemassa todellisessa seurakunnassa lähettäjän antama tehtävä epäonnistuu. Syy ei kuitenkaan ole subjektin: subjekti voi suorittaa tehtävän vain, jos myös vastaanottajalla itsellään on siihen tahtoa. B perustelee Paavalin käskyn noudattamatta jättämistä siten vastaanottajan haluttomuudesta juontuvalla dynaamisella mahdottomuudella: ellei synnintekijä tunnusta syntejään, *ei* häntä pääse myöskään ojentamaan.

B:n vuoroa seuraa A:n kontrastoiva jälkijäsen, jossa A puolestaan jakaa vastuun tehtävän suorittamisesta subjektin ja vastaanottajan kesken. Vastuu ei voi olla yksin vastaanottajan, sillä A katsoo ojennuksen tarkoittavan tapauksia, joissa synnintekijä *ei itte taju* tekevänsä syntiä. Tällöin synnintekijää *on syytä* ojentaa; ojennuksen jälkeen vastuu tehtävän suorittamisesta on kuitenkin vastaanottajan itsensä.

Tässä vaiheessa vuoron ottaa puolestaan keskustelija D tuottamalla lievästi erimielisen jälkijäsen A:lle. D pehmentääkin vuoronsa preferoimattomuutta osoittamalla esittämänsä asiointilan episteemiseksi perustaksi itsensä: *mullon tällanen näkemys tuohon asiaan että* (r. 22). D:n vuoro muuntaa keskustelun modaalisen kehikon aivan toisenlaiseksi. Kun keskustelijat A ja B ovat korostaneet vastaanottajan oman tahdon merkitystä, määrittelee D vastaanottajan tämän kompetenssin perusteella: *(jos) sillä ihmisellä on joku (.) takana joku ongelma et se ei jaksa* (r. 30). Vastaanottajan kompetenssi on tällöin siksi riittämätön, että pelkkä ojentaminen ei vielä takaa tehtävän onnistumista.

D:n ilmauksen logiikka perustuu deonttiseen pakollisuuteen keskeisesti liittyvään sollen können –periaatteeseen. Sen mukaan käsky edellyttää aina loogisesti sitä, että käskyn antaja olettaa agentin dynaamisesti kykeneväksi toteuttamaan puheenalaisen toiminnan. (Ks. esim. Kangasniemi 1992: 96.) Siten on *suoraan sieltä itestään syvältä jos niinku (.) mennään vaan sanoon tee tälllee (.) älä tee tollee* (r. 53), mikäli vastaanottaja *ei* kuitenkaan *jaksa* tehtävää suorittaa. Sen sijaan subjektin *pitäs niinku sillä lailla (.) pyrkiä sit kanssa auttaan sitä toista ja (.) kulkeen sen rinnalla* (r. 26).

D:n kuvaus synnintekijästä muistuttaa niitä määritelmiä, joita yhteiskunnassamme annetaan erilaisille addiktiolle. Pekka Sulkusen (1997a: 205–206) mukaan modaalisilla suhteilla on keskeinen merkitys esimerkiksi alkoholiaddiktion määrittelyssä: alkoholismi

kytketään usein tahdon voiman puuttumiseen (ks. myös r. 38, 44). Koska tahto on modaalinen ominaisuus, joka määrittelee ihmisen itsenäiseksi – egoistisia halujaan hillitseväksi ja hallitsevaksi – toimijaksi, katsotaan addiktion osoittavan ihmisen heikkoa subjektiutta. Addiktio erottaa näin ihmisen sosiaalisen elämän piiristä: se on häpeällistä taantumusta esisosaaliseen olemassaoloon. Kyseessä on kuitenkin tahdon sairaus, jota voi – ja jota pitää – hoitaa. (Ks. Sulkunen 1997a: 209–211, 215–216.) Näin myös D:n ilmauksessa vain *semmonen asiaan (.) paneutuminen ja sitte myöskin sen (.) sen ihmisen auttaminen* (r. 47) ovat edellytyksiä sille, että subjektilla *on varaa mennä sanoon* (r. 52). Auttaminen on ojennusta antavan subjektin velvollisuus.

D:n vuoro on tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa esiintyväksi kannanotoksi varsin pitkä. Tämä johtuu osin siitä, että D nimenomaan varaa puhetilaa itselleen. Esimerkiksi *niinku*-partikkelit toimivat D:n vuorossa ennen muuta puheen jäsentämis- ja sidoskeino-*na*, jonka avulla D pyrkii luomaan koheesiota pitkään vuoroonsa (ks. Suojala 1989: 121–122). Toisaalta myös monta mahdollista puhujanvaihdoskohtaa ohittuu niin, ettei kukaan keskustelukumppaneista ryhdy puhujaksi. Yksi mahdollinen puhujanvaihdoskohta on lausuman *tee tälle (.) älä tee tollee* jälkeen (r. 55), jolloin D on vienyt tietyn syntaktisen ja prosodisen kokonaisuuden loppuun. Kun kukaan keskustelijoista ei silti ota puheen-*vuoroa*, jatkaa D itse (ks. s. 26). Nyt D:n puheeseen ilmestyy kuitenkin haparointia, kuten juuri tiheästi toistuvat *niinku*-partikkelit ja tauot (r. 55–56). Tämä saa puolestaan keskustelija F:n tuottamaan D:tä tukevan päällekkäispuhunnan (r. 57). Vuoro ei silti vaihdu, vaan muut keskustelijat odottavat D:n kiteyttävän ajatuskulkunsa ja päättävän näin keskeneräisen syntaktisen kokonaisuuden (vrt. Suojala 1989: 121).

D tekeekin tämän heti F:n päällekkäispuhunnan jälkeen (r. 59–60). Samalla D viittaa Raamattuun: *se on vähän sama niinku raamatussa puhuttiin sitä että* (r. 61). Ilmeisesti juuri pitkittynyt vuoro saa D:n osoittamaan esittämälleen asiointilalle myös tämän autoritatiivisen perustan (vrt. r. 22). Raamatun lisäksi D viittaa keskustelijoiden binaariseen maailmankuvaan. Viittauksessa on kaikuja myös D:n aiemmasta jäsenyysskategoriamääritelmästä (ks. s. 127): *se on syyttäjän vihollisen ääni (.) joka tekeytyy valkeuden enkeliks (.) uskonnollisuuden vaatteissa (.) et on ne tietyt raamit sit sanotaan älä tee tollee (.) eikä oo niinku rakkautta* (r. 68).

D:n pitkähkö vuoro saa jälkijäsenekseen E:n kannanoton: *nii-i (.) ja jos niinku (.) meinaa sanoo ni sit pitää olla valmis pystyy auttamaa* (r. 76). Kannanottoa voi pitää vähintäänkin samanmielisenä – onhan se tiivistelmä siitä, mitä D on aiemmin esittänyt

deonttisen pakollisuuden ja agentin kompetenssin välisistä suhteista sekä tästä johtuvasta auttamisvelvollisuudesta. Toisin kuin D E esittää tämän kytköksen kuitenkin indikaatiivissa (vrt. r. 25, 40). E:n lausuma ilmaisee siten todellista kausaalisuhdetta (ks. s. 67). Tämän vuoksi myös deonttinen auttamisvelvollisuus muuttuu dynaamiseksi auttamispakoksi: jos lähettäjän antama tehtävä halutaan suorittaa, on vastaanottajan sairastunutta tahtoa hoidettava (ks. myös s. 118).

D ja E käyttävät *pitää*-lausumissaan niin ikään henkilökateista rakennetta. Runsa *nii*-minimipalautteiden (ks. esim. r. 76, 78) käyttö osoittaa, että he näihin toistensa nollapersooniin myös samastuvat. Sorjosen (1999: 183) mukaan juuri *niin*-minimipalautte sitoo puhujan edelliseen vuoroon affektiivisesti: sen avulla puhuja osoittaa tunnistavansa puhekumppanin esittämän asiointilan ja pitävänsä esitystä hyväksyttävänä. Kun E lisäksi lainaa äänensä kuvitteelliselle *tuomitsijalle* (r. 82), siirtyy D huumorin kategoriaan. Subjekti, joka *tuomitsee ihan suoraan* ei siten vain epäonnistu annetussa tehtävässä, vaan saattaa toiminnallaan itsensä vieläpä naurunalaiseksi.

6. Päätäntö

6.1. Modaaliainekset uskonnollisessa keskustelussa

Olen tutkimuksessani tarkastellut kielen modaaliainesten käyttöä uskonnollisessa kasvokkaiakeskustelussa.

Määrittelin uskonnon työni alussa kulttuuriseksi käsitejärjestelmäksi, jonka avulla yksilö tulkitsee maailmaa (ks. Allardt 1986: 35, 42). Uskonnollinen käsitejärjestelmä on osa uskonnollista symboliuniversumia, maailmanselitysjärjestelmää, joka yhdistää todellisuuden eri alueet osaksi laajempaa merkityskokonaisuutta (Berger & Luckmann 1994: 111, 120–121). Uskonnollinen symboliuniversumi legitimoit erilliset uskonnolliset instituutiot sekä niihin liittyvät normit ja roolit. Uskonto antaa siten paitsi mallin todellisuudesta myös mallin siitä, kuinka todellisuus tulisi kohdata. (Berger & Luckmann 1994: 118–119; Geertz 1986: 88, 93.)

Uskonnollinen maailmanselitysjärjestelmä elää kuitenkin rinnakkain muiden maailmanselitysjärjestelmien kanssa: uskonnollinen perspektiivi voi yksilön maailmaa tulkitessa limittyä esimerkiksi tieteellisen perspektiivin tai arkijärjen kanssa (Berger & Luckmann 1994: 142–143; Geertz 1986: 116, 127). Kulloinenkin uskonnollinen yhteisö ei liioin ole yksilön ainoa jäsenryhmä eikä välttämättä – ainakaan ainoa – yksilön positiivinen viiteryhmä (vrt. Suojanen 1982: 211). Voidaankin sanoa, että nykyihmisen todellisuuskäsitys ja sosiaalinen identiteetti ovat jatkuvan itserefleksiivisen toiminnan kohteina (ks. Bauman 1996: 162–163; Berger & Luckmann 1994: 195). Siten niin yksilön kuin yhteisönkin määritelmät todellisuudesta ja omasta sosiaalisesta identiteetistään ovat neuvoteltavissa: ne saavat erilaisia tulkintoja erilaisissa sosiaalisissa konteksteissa.

Tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa esiintyvien modaaliainesten perimmäisenä tehtävänä on juuri keskustelijoiden yhteisen todellisuus- ja identiteettikäsityksen konstruointi. Modaaliainesten avulla keskustelijat osoittavat erilaisia puheenalaisia asiaintiloja koskevia käsityksiä. Nämä käsitykset voivat puolestaan juontua useista eri tekijöistä, kuten keskustelijoiden omista kokemuksista ja päätelmistä, keskustelijoiden yhteisestä – uskonnollisesta – maailmankuvasta sekä myös muista kulttuurissamme vallitsevista käsityksistä (vrt. Hakulinen & Sorjonen 1989: 75).

Tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa modaaliainekset ovat keino järjestää eri käsitysten välisiä suhteita: modaaliainesten avulla keskustelijat määrittelevät, kuinka

heidän yhteinen todellisuuskäsityksensä vertautuu muihin kulttuurissa vallitseviin todellisuuskäsityksiin – myös niihin käsityksiin, joita toisilla uskonnollisilla yhteisöillä todellisuudesta on. Tällä tavoin keskustelijat puolestaan määrittelevät yhteisen sosiaalisen identiteettinsä erityislaadun. Modaaliainesten avulla keskustelijat järjestävät vastaavasti omien yksilöllisten käsitystensä sekä yksilöllisten ja ryhmän yhteisten käsitysten välisiä suhteita. Kaikki käsitysten toisiinsa suhteuttaminen pyritään tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa tekemään yleensä tavalla, joka uhkaa keskustelijoiden yhteenkuuluvuuden tunnetta mahdollisimman vähän. Onkin tavallista, että keskustelussa suositaan käytäntöjä, jotka tukevat keskustelijoiden sosiaalista solidaarisuutta ja vastaavasti ehkäisevät konfliktien syntymistä (ks. Heritage 1996: 261).

Kiinnitän työni päätteeksi huomiota muutamiin seikkoihin, jotka vaikuttavat erityisen luonteenomaisilta juuri tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa esiintyville modaaliainek- sille, tavalle, jolla keskustelijat käyttävät modaaliaineksia erilaisten todellisuuskäsitysten järjestämiseen ja toisiinsa suhteuttamiseen.

Selvimmän keskustelijoiden yhteinen maailmankuva käy tutkimissani raamattupiirikes- kusteluissa ilmi keskustelijoiden käyttämistä presuppositioista. Presuppositiot edustavat episteemisten varmuusasteiden kaikkein ylintä astetta: niissä asiointila oletetaan ilman muuta todeksi. Tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa käytetyistä presuppositioista piirityy käsitys binaarisesta maailmankaikkeudesta, maailmasta, jossa vaikuttavat sekä supranormaali hyvä että supranormaali paha. Hyvä ja paha ovat toisilleen vastakkaisia voimia ja siksi taistelussa keskenään. Lopullisesti taistelu on – Jeesuksen ylösnouse- muksen myötä – kuitenkin jo voitettu. Näin myös maailmassa elävät ja toimivat ihmiset voivat valita, ovatko he keskustelijoiden tapaan *voittajan puolella* vaiko eivät.

Keskustelijoiden yhteiseen todellisuuskäsitykseen perustuvia presuppositioita ei tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa yritetä kiistää. Keskustelijoiden käyttämien presuppositioiden voikin katsoa ilmentävän käsityksiä, jotka muodostavat tutkimieni raamattupiirikeskustelujen osallistujien yhteisen maailmankuvan ytimen.

Kuitenkin vain keskustelijoiden keskeisimmät yhteiset käsitykset ovat niitä, jotka tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa oletetaan ilman muuta tosiksi. Varsin suuresta osasta maailmankuvansa aineksia keskustelijat joutuvat neuvottelemaan, jolloin he tuovat käsityksiä keskusteluun ennen muuta kysymyslausein. Esimerkiksi jäsenyysskategoriapar- in *uskovat/ei-uskovat* olemassaoloa pidetään tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa usein itsestäänselvyytenä. Sen sijaan kategoriaparin rajat eivät ole lainkaan selvät:

tutkimilleni raamattupiirikeskusteluille onkin tyypillistä tietty topiikin kaksoisrakenne, se, että keskustelun puheenaihe on usein myös epäsuoraa *uskovat/ei-uskovat* –jäsenyyss-kategoriaparin rajojen määrittelyä. Tässä tutkimani raamattupiirikeskustelut poikkeavat huomattavasti Lehtisen tutkimista adventistien raamatuntutkisteluista, joissa puheyhteisön rajat käsitetään yleensä myös jäsenyysskategoriaparin *uskovat/ei-uskovat* rajoiksi (ks. Lehtinen 1995: 14, 152).

Tutkimilleni raamattupiirikeskusteluille on luonteenomaista niin ikään se, että kellään keskustelijoista ei ole erityistä tiedollista statusta. Siten pääsyä uskonnolliseen tietämykseen pidetään kaikille raamattupiirikeskustelujen osallistujille periaatteessa yhtä mahdollisena tai mahdottomana. Kukaan keskustelijoista ei näin suhteuta esimerkiksi alkuseurakuntaa koskevia asiaintiloja varmaksi, koskapa suora pääsy puheenalaiseen asiaintilaan puuttuu.

On myös tavallista, että keskustelijat suhteuttavat esittämiään asiaintiloja tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa erilaisiin toisiin mahdollisiin maailmoinhin. Koska asiaintilojen totuus voi näissä – esimerkiksi kuvittelun, huumorin, periaatteen tai puhuja oman kokemuksen – toisissa mahdollisissa maailmoissa saada aktuaalisesta todellisuudesta poikkeavia tulkintoja, avaavat ne keskustelussa paikkoja erilaisille totuuksille. Puhujan ja Raamatun väliset näkemuserot ratkaistaankin tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa usein suhteuttamalla jompikumpi vastakkaisista asiaintiloista toiseen mahdolliseen maailmaan. Siten puhuja voi suhteuttaa eriävän kannanottonsa esimerkiksi omaan kokemusmaailmaansa, jolloin konfliktia ei synny, vaan eri totuudet saavat elää keskustelussa rinnakkain.

Toisia mahdollisia maailmoita käytetään tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa myös objektiivisten deonttisten käskyjen ja kieltojen yhteydessä. Tällöin toiseen mahdolliseen – periaatteen – maailmaan suhteutetaan puolestaan Raamatussa esitetty käsky tai kiello. Näin keskustelijat voivat esittää subjektiivisia arvioita siitä, miten objektiivisia käskyjä ja kieltoja pitäisi käytännössä noudattaa: periaatteen maailma mahdollistaa Raamatun käskyjen ja kieltojen soveltamisen nykyaikaan. Aina keskustelijat eivät tosin konstruoi kahta mahdollista maailmaa, sillä Raamatussa esitettyjä käskyjä ja kieltoja voidaan tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa pitää myös ehdottomina. On myös tavallista, että keskustelijat eivät ole täysin yksimielisiä siitä, kuinka kulloisetkin objektiiviset käskyt ja kiellot tulisi ymmärtää.

Keskustelijat neuvottelevat siten tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa yhteiseen

todellisuuskäsitykseensä sisältyvistä normeista, siitä, kuinka heidän pitäisi todellisuus kohdata. Neuvottelua käydään myös itse todellisuuskäsityksestä: mikä on totta; mistä voi tietää, onko se totta; onko myös muita hyväksyttäviä totuuksia? Näitä neuvotteluja pohjustavat puolestaan laajemmat kulttuuriset määritelmät todellisuudesta, kuten käsitykset siitä, minkälaisia dynaamisia kausaalisuhteita todellisuuden eri ilmiöiden välillä vallitsee.

Neuvotellessaan keskustelijat muodostavat niin ikään käsityksen siitä, mikä on se aikaan ja paikkaan sidottu puhetilanne, jossa he parhaillaan ovat. Modaaliainekset toimivat tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa näin keskustelijoiden itsereflektion perustana. Niiden avulla keskustelijat konstruoivat yhteisen todellisuus- ja identiteettikäsityksensä: tässä olemme me, tällainen on maailma, jossa elämme ja toimimme – ja näin meidän pitäisi siinä toimia ja elää.

6.2. Jatkotutkimusmahdollisuuksia

Tutkimukseni tavoitteena oli tarkastella sitä, kuinka modaaliaineksia käytetään uskonnollisessa keskustelussa. Pysin osoittamaan, että keskustelijat konstruoivat modaaliainesten avulla yhteisen todellisuus- ja identiteettikäsityksensä.

Otin tarkasteltavakseni sekä episteemiset että deonttiset ja dynaamiset modaaliainekset, koska vain kaikkien kolmen modaalisuuden lajin käsittely antoi mielestäni tarpeeksi rikkaan kuvan modaaliainesten käytöstä tutkimissani raamattupiirikeskusteluissa. Se, että tarkastelen kutakin modaalisuuden lajia erikseen, ei kuitenkaan tee täyttä oikeutta modaaliselle systeemille: modaalisuuden lajit eivät ole erillisiä ilmiöitä, vaan monin tavoin sidoksissa toisiinsa. Pysin tuomaan tämän esille laventamalla analyysiotetta tutkimuksen edetessä. Todellisen käsityksen modaaliainesten käytöstä saisi kuitenkin vain kaikkien kolmen modaalisuuden lajin samanaikaisella tarkastelulla. Tällöin pitäisi selvittää juuri sitä, kuinka modaalisuuden eri lajit liittyvät toisiinsa ja rakentavat näin yhdessä kuvauksia todellisuudesta. Tämä ei välttämättä edellyttäisi uskonnollisen kielen tutkimista: todellisuuden kuvauksia tekevät kaikki ihmiset kaikenlaisissa sosiaalisissa konteksteissa. Tosin nämä kuvaukset ovat toki korostuneemmin esillä uskonnollisessa – tai muussa vahvasti ideologisessa – kielessä.

Modaalisuuden tutkiminen luonnollisesta keskustelusta on erityisen mielenkiintoista

siksi, että keskustelussa todellisuuden määritelmistä joudutaan neuvottelemaan. Keskustelunanalyysi onkin vuorovaikutuskeskeisyydessään varsin oivallinen tapa tehdä tällaista tutkimusta. Omassa työssäni keskustelunanalyttisen otteen tarkentaminen olisi kuitenkin tehnyt työmäärän kohtuuttomaksi – valitettavasti, sillä keskustelunanalyttinen tieto keskustelun yleisestä kulusta on omiaan syventämään myös käsitystä modaaliainesten käytöstä keskustelussa. Modaaliaineiksi voisi keskustelunanalyysia käyttäen tutkia hyvinkin erilaisista keskusteluista: jos tutkimustapa on kriittinen, voi keskustelunanalyysiin käsittääkseni yhdistää monenlaisia kulttuurisia näkökulmia.

Jos tutkittavia keskusteluja on useita, voi keskustelujen modaaliaineiksi olla joissain tapauksissa hyödyllistä verrata keskenään. Vertailuaineistona voi käyttää myös aiempaa tutkimusta, kuten itse käytin Lehtisen (1995) pro gradu –tutkielmaa adventistien raamatuntutkisteluista. Vertailututkimus on hyödyllinen, sillä havaintojen rinnasteisuus lisää tutkimustulosten luotettavuutta varsinkin silloin, kun kyseessä ovat tällaiset tapaustutkimukset. Vertailuaineisto auttaa tutkijaa myös löytämään oman aineistonsa erityispiirteet. Se, millaisia kuvauksia ihmiset todellisuudesta tuottavat, onkin jokaisessa aineistossa ainutlaatuista ja sen selvittely aina oma tutkimuksensa.

LÄHTEET

- Ahlman, Erik 1933: Adverbeista. *Virittäjä* 1933: 137–159.
- Alasuutari, Pertti 1994: Laadullinen tutkimus. Vastapaino. Tampere.
- Allardt, Erik 1983: *Sosiologia* 1. WSOY. Juva.
- Allardt, Erik 1986: *Uskontososiologia. – Uskonto, kulttuuri ja yhteiskunta*. Toim. Juha Pentikäinen. Gaudeamus. Helsinki.
- Bauman, Zygmunt 1996: *Postmodernin lumo*. Vastapaino. Tampere.
- Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas 1994: *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen*. Tiedonsosiologinen tutkielma. Gaudeamus. Helsinki.
- Enkvist, Nils Erik 1975: *Tekstiingvistiikan peruskäsitteitä*. Gaudeamus. Helsinki.
- Flint, Aili 1979: *Semantic Structure in the Finnish Lexicon: Verbs of Possibility and Sufficiency*. Columbia University. Faculty of Philosophy. University Microfilms International. London.
- Foucault, Michel 1998: *Tiedontahto. Seksuaalisuuden historia* 1. Gaudeamus. Helsinki.
- Geertz, Clifford 1986: *Uskonto kulttuurijärjestelmänä. – Uskonto, kulttuuri ja yhteiskunta*. Toim. Juha Pentikäinen. Gaudeamus. Helsinki.
- Grönfors, Martti 1982: *Kvalitatiiviset kenttätutkimusmenetelmät*. WSOY. Juva.
- Haakana, Markku 1995: *Vitsi keskustelussa*. *Virittäjä* 3/1995: 359–379.
- Haakana, Markku 1996: *Huumori ja vakava keskustelun kategorioina. – Kieli* 10. *Suomalaisen keskustelun keinoja* 2. Toim. Auli Hakulinen. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. Helsinki.
- Haakana, Markku 1999: *Hauskat hautajaiset? – Naurun kielioppia. – Hiidenkivi* 5/1999: 26–28.
- Hakanen, Aimo 1973: *Assosiaatio, motivaatio ja presuppositio*. *Sananjalka* 15: 5–23.
- Hakulinen, Auli 1987: *Mies, nainen ja kieli. – Kieli, kertomus, kulttuuri*. Toim. Tommi Hoikkala. Gaudeamus. Helsinki.
- Hakulinen, Auli 1988: *Miehiä juoruilemassa. – Isosuinen nainen*. Tutkielmia naisesta ja kielestä. Toim. Lea Laitinen. Yliopistopaino. Helsinki.
- Hakulinen, Auli 1989a: *Keskustelun luonnehtimisesta konteksti- ja funktionaalisten tekijöiden nojalla. – Kieli* 4. *Suomalaisen keskustelun keinoja* 1. Toim. Auli Hakulinen. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. Helsinki.
- Hakulinen, Auli (toim.) 1989: *Kieli* 4. *Suomalaisen keskustelun keinoja* 1. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. Helsinki.
- Hakulinen, Auli 1989b: *Palauteilmauksista. – Kieli* 4. *Suomalaisen keskustelun keinoja* 1. Toim. Auli Hakulinen. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. Helsinki.
- Hakulinen, Auli 1989c: *Partikkelien tartumisesta. – Kieli* 4. *Suomalaisen keskustelun keinoja* 1. Toim. Auli Hakulinen. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. Helsinki.
- Hakulinen, Auli 1996a: *Esipuhe. – Kieli* 10. *Suomalaisen keskustelun keinoja* 2. Toim. Auli Hakulinen. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. Helsinki.
- Hakulinen, Auli 1996b: *Keskusteluanalyysin profiilista ja tilasta. – Kieli* 10. *Suomalaisen keskustelun keinoja* 2. Toim. Auli Hakulinen. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. Helsinki.
- Hakulinen, Auli (toim.) 1996: *Kieli* 10. *Suomalaisen keskustelun keinoja* 2. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. Helsinki.
- Hakulinen, Auli 1997a: *Johdanto. – Keskusteluanalyysin perusteet*. Toim. Liisa Tainio. Vastapaino. Tampere.

- Hakulinen, Auli 1997b: Vuorottelujäsennys. – Keskustelunanalyysin perusteet. Toim. Liisa Tainio. Vastapaino. Tampere.
- Hakulinen, Auli & Karlsson, Fred 1979: Nykysuomen lauseoppia. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 350. Jyväskylä.
- Hakulinen, Auli & Ojanen, Jussi 1976: Kielitieteen ja fonetiikan termistöä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 324. Forssa.
- Hakulinen, Auli & Sorjonen, Marja-Leena 1989: Modaaliverbit spontaanissa keskustelussa. – Kieli 4. Suomalaisen keskustelun keinoja 1. Toim. Auli Hakulinen. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. Helsinki.
- Hakulinen, Lauri 1979: Suomen kielen rakenne ja kehitys. 4. painos. Otava. Keuruu.
- Halliday, M. A. K. 1978: Language as Social Semiotic. The Social Interpretation of Language and Meaning. Edward Arnold. London.
- Halonen, Mia 1996: Yhteisyyden ja tunnistettavuuden osoittaminen perhekeskustelussa. – Kieli 10. Suomalaisen keskustelun keinoja 2. Toim. Auli Hakulinen. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. Helsinki.
- Heino, Harri 1984: Mihin Suomi uskoo. Uskonnolliset ja maailmankatsomukselliset liikkeet. WSOY. Juva.
- Heritage, John 1996: Harold Garfinkel ja etnometodologia. Gaudeamus. Helsinki.
- Hoikkala, Tommi (toim.) 1987: Kieli, kertomus, kulttuuri. Gaudeamus. Helsinki.
- Hämäläinen, Simo O. 1982: Mikrotason sosiolingvistiikka – Keskustelun kielioppia. – Sosiolingvistiikan näkymiä. Toim. M. K. Suojanen & Päivikki Suojanen. Gaudeamus. Helsinki.
- Kajanne, Milla 1996: Kertomus, referointi ja kerronnan valta. – Kieli 10. Suomalaisen keskustelun keinoja 2. Toim. Auli Hakulinen. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. Helsinki.
- Kangasniemi, Heikki 1987: Miten Alma-täti voi? Virittäjä 1987: 138–163.
- Kangasniemi, Heikki 1992: Modal expressions in Finnish. *Studia Fennica Linguistica* 2. SKS. Helsinki.
- Kantokorpi, Mervi & Lyytikäinen, Pirjo & Viikari, Auli 1990: Runousopin perusteet. Helsingin yliopisto. Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus. Vammala.
- Kieli ja sen kieliopit 1994. Opetusministeriö. Painatuskeskus. Helsinki.
- Kiuru, Silva 1977: Suomen kielen kieltohakuiset verbit. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 335. Helsinki.
- Korhonen, Inkeri & Oksanen, Katja 1997: Kertomuksen semiotiikkaa. – Semioottisen sosiologian näkökulmia. Sosiaalisen todellisuuden rakentuminen ja ymmärrettävyys. Toim. Pekka Sulkunen & Jukka Törrönen. Gaudeamus. Helsinki.
- Kuiri, Kaija 1984: Referointi Kainuun ja Pohjois-Karjalan murteissa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 405. Helsinki.
- Laitinen, Lea (toim.) 1988: Isosuinen nainen. Tutkielmia naisesta ja kielestä. Yliopistopaino. Helsinki.
- Laitinen, Lea 1993: Nesessiivirakenne, kieliopillistuminen ja subjektiivisuus. Virittäjä 1993: 149–170.
- Laitinen Lea 1995: Nollapersoonaa. Virittäjä 3/1995: 337–358.
- Leech, Geoffrey 1983: Principles of pragmatics. Longman. London.
- Lehtinen, Esa 1995: Totuuden modaliteetit adventistien raamatuntutkistelussa. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos. Tampere.
- Leiwo, Matti & Luukka, Minna-Riitta & Nikula, Tarja 1992: Pragmatiikan ja retoriikan perusteita. Jyväskylän yliopiston viestintätieteiden laitoksen julkaisuja 8. Jyväskylä.

- Levinson, Stephen C. 1983: *Pragmatics*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Londen, Anne-Marie 1997: Kahden- ja monenkeskinen keskustelu.
– Keskustelunanalyysin perusteet. Toim. Liisa Tainio. Vastapaino. Tampere.
- Luukka, Minna-Riitta 1997: Diskurssintutkimuksen suuntaukset. Jyväskylän yliopiston soveltavan kielentutkimuksen keskuksen luentosarja.
- Lyons, John 1977: *Semantics 2*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Matihaldi, Hilikka-Liisa 1979: *Nykysuomen modukset 1. Kvalitatiivinen analyysi*. Oulun yliopisto. Oulu.
- Nyberg, Tauno (toim.) 1977: *Ajatus ja analyysi*. WSOY. Porvoo.
- Olin, Katri 1996: Kysymysten rakenteesta heijastuva kuulijaan suuntautuminen. – *Kieli 10. Suomalaisen keskustelun keinoja 2*. Toim. Auli Hakulinen. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. Helsinki.
- Orpana, Terttu 1988: *Kuvaus vai kommentti. Tutkimus suomen kielen adjektiiviadverbien semanttisesta tulkinnasta*. Opera Fennistica & Linguistica 2. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos. Tampere.
- Pentikäinen, Juha (toim.) 1975: *Uskonnollinen liike. Suomalaisia tapaustutkimuksia*. Tietolipas 74. SKS. Helsinki.
- Pentikäinen, Juha (toim.) 1986: *Uskonto, kulttuuri ja yhteiskunta*. Gaudeamus. Helsinki.
- Pentikäinen, Juha 1986: *Uskontotieteen tutkimusalueet. – Uskonto, kulttuuri ja yhteiskunta*. Toim. Juha Pentikäinen. Gaudeamus. Helsinki.
- Penttilä, Aarni 1963: *Suomen kielioppi*. Toinen, korjattu laitos. WSOY. Helsinki.
- Peräkylä, Anssi 1997: *Institutionaalinen keskustelu. – Keskustelunanalyysin perusteet*. Toim. Liisa Tainio. Vastapaino. Tampere.
- Pyhä Raamattu 1969. Suomen kirkon sisälähetysseura. Pieksämäki.
- Raevaara, Liisa 1989: *No – vuoronalkuinen partikkeli. – Kieli 4. Suomalaisen keskustelun keinoja 1*. Toim. Auli Hakulinen. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. Helsinki.
- Raevaara, Liisa 1996: *Kysymyksen paikka ja tulkinta. – Kieli 10. Suomalaisen keskustelun keinoja 2*. Toim. Auli Hakulinen. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. Helsinki.
- Raevaara, Liisa 1997: *Vierusparit – esimerkkinä kysymys ja vastaus. – Keskustelunanalyysin perusteet*. Toim. Auli Hakulinen. Vastapaino. Tampere.
- Raevaara, Liisa & Seppänen, Eeva-Leena 1989a: *Esimerkkejä koodituksesta*. Liite 2. – *Kieli 4. Suomalaisen keskustelun keinoja 1*. Toim. Auli Hakulinen. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. Helsinki.
- Raevaara, Liisa & Seppänen, Eeva-Leena 1989b: *Litterointi puheen kuvana ja tekstinä. – Kieli 4. Suomalaisen keskustelun keinoja 1*. Toim. Auli Hakulinen. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. Helsinki.
- Routarinne, Sara 1997: *Kertomuksen rakentaminen. – Keskustelunanalyysin perusteet*. Toim. Liisa Tainio. Vastapaino. Tampere.
- Seppänen, Eeva-Leena 1989: *Henkilöön viittaaminen puhetilanteessa. – Kieli 4. Suomalaisen keskustelun keinoja 1*. Toim. Auli Hakulinen. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. Helsinki.
- Seppänen, Eeva-Leena 1997a: *Osallistumiskehikko. – Keskustelunanalyysin perusteet*. Toim. Liisa Tainio. Vastapaino. Tampere.
- Seppänen, Eeva-Leena 1997b: *Vuorovaikutus paperilla. – Keskustelunanalyysin perusteet*. Toim. Liisa Tainio. Vastapaino. Tampere.
- Siikala, Anna-Leena 1987: *Kertomus, kerronta, kulttuuri. – Kieli, kertomus, kulttuuri*. Toim. Tommi Hoikkala. Gaudeamus. Helsinki.
- Siro, Paavo 1951: *Modaalisten verbien subjektista*. *Virittäjä* 1951: 391–394.

- Siro, Paavo 1964: Suomen kielen lauseoppi. Tietosanakirja Oy. Helsinki.
- Sorjonen, Marja–Leena 1988: Mm ja joo – taustapalautettako vain? – Isosuinen nainen. Tutkielmia naisesta ja kielestä. Toim. Lea Laitinen. Yliopistopaino. Helsinki.
- Sorjonen, Marja–Leena 1989a: Vuoron alun merkityksestä. – Kieli 4. Suomalaisen keskustelun keinoja. Toim. Auli Hakulinen. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. Helsinki.
- Sorjonen, Marja–Leena 1989b: Vuoronalkuiset konnektorit: mutta. – Kieli 4. Suomalaisen keskustelun keinoja. Toim. Auli Hakulinen. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. Helsinki.
- Sorjonen, Marja–Leena 1997: Korjausjäsenitys. – Keskustelunanalyysin perusteet. Toim. Liisa Tainio. Vastapaino. Tampere.
- Sorjonen, Marja–Leena 1999: Dialogipartikkelien tahtävistä. Virittäjä 2/1999: 170–194.
- Sulkunen, Pekka 1997a: Addiktio: alkoholismi maallikkoajattelussa. – Semioottisen sosiologian näkökulmia. Sosiaalisen todellisuuden rakentuminen ja ymmärrettävyys. Toim. Pekka Sulkunen & Jukka Törrönen. Gaudeamus. Helsinki.
- Sulkunen, Pekka 1997b: Todellisuuden ymmärrettävyys ja diskurssianalyysin rajat. – Semioottisen sosiologian näkökulmia. Sosiaalisen todellisuuden rakentuminen ja ymmärrettävyys. Toim. Pekka Sulkunen & Jukka Törrönen. Gaudeamus. Helsinki.
- Sulkunen, Pekka 1998: Johdatus sosiologiaan. Käsitteitä ja näkökulmia. WSOY. Juva.
- Sulkunen, Pekka & Törrönen, Jukka 1997: Arvot ja modaalisuus sosiaalisen todellisuuden rakentamisessa. – Semioottisen sosiologian näkökulmia. Sosiaalisen todellisuuden rakentuminen ja ymmärrettävyys. Toim. Pekka Sulkunen & Jukka Törrönen. Gaudeamus. Helsinki.
- Sulkunen, Pekka & Törrönen, Jukka (toim.) 1997: Semioottisen sosiologian näkökulmia. Sosiaalisen todellisuuden rakentuminen ja ymmärrettävyys. Gaudeamus. Helsinki.
- Suojala, Marja 1989: Varaukset. – Kieli 4. Suomalaisen keskustelun keinoja 1. Toim. Auli Hakulinen. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. Helsinki.
- Suojanen, M. K. 1981: Puhe, tilanne ja rooli. Sananjalka 23: 37–49.
- Suojanen, M. K. 1982: Sosiolingvistiikka – synkretistinen tieteenala. – Sosiolingvistiikan näkymiä. Toim. M. K. Suojanen & Päivikki Suojanen. Gaudeamus. Helsinki.
- Suojanen, M. K. 1993: Kieli ja arvot. – Kulttuurin kaleidoskoopista. Kirjoituksia kielestä ja kulttuurista. Toim. Päivikki Suojanen & M. K. Suojanen. Antrokirjat. Kangasala.
- Suojanen, M. K. & Suojanen, Päivikki (toim.) 1982: Sosiolingvistiikan näkymiä. Gaudeamus. Helsinki.
- Suojanen, M. K. & Suojanen, Päivikki (toim.) 1993: Kulttuurin kaleidoskoopista. Kirjoituksia kielestä ja kulttuurista. Antrokirjat. Kangasala.
- Suojanen, Päivikki 1975: Uskonnollinen kieli. – Uskonnollinen liike. Suomalaisia tapaustutkimuksia. Toim. Juha Pentikäinen. Tietolipas 74. SKS. Helsinki.
- Suojanen, Päivikki 1982: Sosiolingvistiikan antropologiset ulottuvuudet ja käyttö kulttuurin tutkimuksessa. – Sosiolingvistiikan näkymiä. Toim. M. K. Suojanen & Päivikki Suojanen. Gaudeamus. Helsinki.
- Suojanen, Päivikki (toim.) 1985: Muuntelu ja kulttuuri. Tampereen yliopiston kansanperinteen laitoksen moniste 7. Tampere.
- Suojanen, Päivikki 1985: Persuasiivisen viestinnän kulttuurisesta variaatiosta. – Muuntelu ja kulttuuri. Toim. Päivikki Suojanen. Tampereen yliopiston kansanperinteen laitoksen moniste 7. Tampere.
- Tainio, Liisa 1988: Valta keskustelussa – voiko sitä tutkia? – Isosuinen nainen. Toim. Lea Laitinen. Yliopistopaino. Helsinki.

- Tainio, Liisa 1996: Kannanotoista arkikeskustelussa. – Kieli 10. Suomalaisen keskustelun keinoja 2. Toim. Auli Hakulinen. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. Helsinki.
- Tainio, Liisa (toim.) 1997: Keskustelunanalyysin perusteet. Vastapaino. Tampere.
- Tainio, Liisa 1997: Preferenssijäsennys. – Keskustelunanalyysin perusteet. Toim. Liisa Tainio. Vastapaino. Tampere.
- Veijola, Soile 1997: Modaalisia suhteita pelissä ja keskustelussa. – Semioottisen sosiologian näkökulmia. Sosiaalisen todellisuuden rakentuminen ja ymmärrettävyys. Toim. Pekka Sulkunen & Jukka Törrönen. Gaudeamus. Helsinki.
- von Wright, Georg Henrik 1977a: Deonttinen logiikka. – Ajatus ja analyysi. Toim. Tauno Nyberg. WSOY. Porvoo.
- von Wright, Georg Henrik 1977b: Praktinen päättely. – Ajatus ja analyysi. Toim. Tauno Nyberg. WSOY. Porvoo.
- Vuoriniemi, Jorma 1973: Ollin kieli nykysuomen kuvastimena. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 312. Vammala.
- Yli-Vakkuri, Valma 1986: Suomen kieliopillisten muotojen toissijainen käyttö. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 28. Turku.

Liite 1: Tutkimusaineisto

Jyväskylän Opiskelijälähetysten toimistolla järjestämät raamattuillat

Raamattuilta I

2.11.1998 noin 19.00–20.30

Osallistujat: An, Bm, Cm, Dm, Em, Fm, Km

Raamattuilta II

23.11.1998 noin 19.00–21.00

Osallistujat: An, Bm, Cm, Em, Gm, Hm, In, Jm

Raamattuilta III

7.12.1998 noin 19.00–20.00

Osallistujat: Bm, Cm, Hm

n = nainen

m = mies

Liite 2: Litterointimerkit

1) Tauot

(.)	lyhyt tauko
(..)	pitempi tauko
=	kaksi puhunnosta liittyy toisiinsa tauotta

2) Päälekkäisyydet

[päälekkäispuhunnan alku
]	päälekkäispuhunnan loppu (merkitty vain jos jos päälekkäispuhunta pitkä)
A: xx[xxxxxxxxx	päälekkäispuhunta ei johda vuoron vaihtumiseen
*B [yyy	
xxxxxxxxx	
A: xx[xxx	päälekkäispuhunta johtaa vuoron vaihtumiseen
B: [yyyyyyyyy	

3) Painotus

nii <u>justii</u>	huomattava painotus
-------------------	---------------------

4) Äänen voimakkuus ja laatu

JOO	selvästi ympäristöä voimakkaampaa puhetta
"joo joo"	muunneltu äänen laatu

5) Puhenoisuus

joo::	venytetty äänne
-------	-----------------

6) Nauru

(hehe) (hihi)	yleistä naurua
A: xx(hehe)xxxx	yleistä naurua kesken A:n vuoron
A: (hehe)	A:n naurua
A: xx(A: hehe)x	A:n naurua kesken oman vuoronsa
niin(h)pä	sana tuotettu nauraen
\$niinpä\$	sana tuotettu hymyillen

7) Muuta

ku-	kesken jäänyt ilmaus
(kuka)	epävarmasti kuultu jakso
(A)	epävarmasti kuultu puhuja
(--)	selvittämätön jakso
(?)	selvittämätön puhuja
(())	litteroijan kommentteja
A: xxxxxxxxxxxx xxxxxxxxxxxx	lihavointi osoittaa jotain tarkastelun kannalta merkityksellistä kohtaa
tehkää tyätä	foneettisesti transkriptio on karkea; esimerkiksi erityisen selvät diftongien avartumiset on kuitenkin merkitty